

Nemzetpolitikai Tagozat 2006

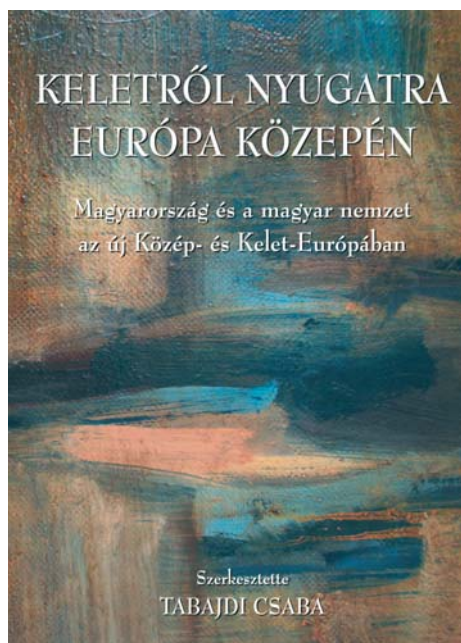

Dr. Tabajdi Csaba európai parlamenti képviselő

Keletről Nyugatra Európa közepén

A kül- és kisebbségpolitikai rendszer-változásnak, Magyarország geostratégiai helyzete gyökeres megváltozásának a rendszerváltó Magyarország és a magyar nemzet önazonosságának sajátos tükrét, lenyomatát tartja kézben az olvasó. Egy baloldali szellemi műhelynek, az MSZP Közép- és Kelet-

európai Tagozatának, mai néven Nemzetpolitikai Tagozatának (2002-től) dokumentumait, állásfoglalásait, vitáit válogattuk ebbe a kötetbe. Ha jelzésszerűen is, a történeti hűség és a szellemi gondolkodás irányának érzékeltetésére – bekerült a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Tagozat, mint „ikertagozat” által készített több dokumentum is, amelyek vezetője közel

egyértékre, és széles társadalmi konszenzusra való törekvés. Hiszen mind a három politika csak nemzeti konszenzus esetén lehet nemzetközileg igazán hatékony. Ez a kettősség szüli a kötet vitáinak belső feszültségét, időnkénti ambivalenciáit: lehet-e egy szemléletbeli, politikai elkötelezettség tala-

ján a nemzet egészére vonatkoztatva érvényes és hiteles tételeket, ajánlásokat, koncepciókat megfogalmazni? Ez minden pártos elemzés, politikai programkészítés- és megvalósítás belső ellentmondása. Ez a kötet lényegében nem pártpolitikai dokumentumok gyűjteménye. Ez a változás és a tagozat működése szinte egészében átfogja a rendszerváltozás

egy évtizeden át Jakab Róbertné országgyűlési képviselő asszony volt. A Közép- és Kelet-európai (Nemzetpolitikai) Tagozat vitáin a magyar szellemi élet legkiválóbb személyiségei vettek részt, baloldali, liberális, polgári jobboldali politikai szakértők, személyiségek, független értelmiségiek, határon túli és hazai kisebbségi vezetők. A tagozati vitákat, konferenciákat a kül-, kisebbség- és nemzetpolitika baloldali formálásának, alakulásának igényén túl egy átfogó stratégiai gondolkodás, egy nemzeti konszenzus kialakulására egy magyar optimumra való törekvés is jellemezte. Ez a kettősség hatja át a kötet egészét: a baloldali szocialista-szociáldemokrata szellemiségű kül-, kisebbség- és nemzetpolitika definiálása, körvonalazása, s ezzel egyidejűleg a politikák természetéből eredően a pártközi

során 1990-ben visszanyert nemzeti szuverenitás 2004-ig tartó korszakát, vagyis az Európai Unió csatlakozással a visszanyert nemzeti szuverenitás önkéntes korlátozásig tartó időszakot. A magyar külpolitikának az ezt megelőző, némi megszakításokkal fél évezredig tartó, korszaka 1526-tól kezdődik és 1989-90-ben zárul le. Ezt az egyértelműen definiálható korszakot a külső hatalmaktól való függőség, nyílt alávetettség, szuverenitás-hiány, vagy kvázi-szuverenitás jellemzi. A némi megszakítottság jelenti 1848-49-et, az Osztrák-Magyar Monarchiában Magyarország aszimmetrikus „társdöntéshozói” szerepét, birodalmi függőségben; illetve a két világháború közötti nemzeti önállóságot, a trianoni kényszerpálya által determináltan, igen beszűkített mozgástérrel. Ennek fényében izgalmasak a Magyarország geostraté-

A 15. éves Nemzetpolitikai Tagozat jubileumi ülése

Horn Gyula

A magyar külpolitika kihívásai – az elmúlt 15 év értékelése és a jövő feladatai – 3. oldal

A határon túli magyarok támogatásának reformja

Kiss Elemér

A Szülőföld Alapról – 6. oldal

Pomogáts Béla

Az Illyés Közalapítványról – 8. oldal

Gilyán György

A Miniszterelnöki Hivatal álláspontja – 12. oldal

Bárdi Nándor

Szükség, mint esély – 13. oldal

Törzsök Erika

Színes szőtest! – 24. oldal

Tabajdi Csaba

A valóságos nemzetpolitikai reform céljairól és feladatairól – 31. oldal

Keleti szomszédaink: Ukrajna és Oroszország

Sz. Bíró Zoltán

– Dr. Tabajdi Csaba

Oroszország kapcsolata Kelet-Közép-Európa államaival – 35. oldal

Sz. Bíró Zoltán

Oroszország és Ukrajna kapcsolata az Európai Unióval – 38. oldal

Gilyán György

A keleti gazdasági kapcsolatokról – 42. oldal

Rigó Béla

Hogyan kerülnek a drágán fizetett szovjet leckék tanulságai kötelező amnéziánk szemétkosarába? – 44. oldal

Peterdi Nagy László

– Görög Tibor

Eurázsiaiág – 47. oldal

Peterdi Nagy László

Mitől lettek az oroszok megint „trendik”? – 50. oldal

Páldi András

Ukrajnai változások – 53. oldal

giai helykereséséről, a lehetséges és a kívánatos külpolitikai irányokról, útkeresésekről szóló eszmecsere, így Lengyel László Ezredforduló című tanulmányának tagozati vitája. Különösen izgalmas újraolvasni 13 év távlatából, miként gondolkodtunk 1993-ban Magyarország, Közép- és Kelet-Európa perspektíváiról: mi bizonyult helytálló megállapításnak, miként alakult másképp Európa e két régiójának története, vagy az európai integráció folyamata.

A kötet főcíme jelzi azt a geostratégiai helykeresést, amely törvényszerűen következett be a rendszerváltozással, a külpolitikai orientációváltással. Ahogyan Magyarország kiteljesítette az 1985-90 között elkezdett nemzetközi irányváltást, s a külpolitikai rendszerváltást a kilencvenes években intézményesítette az Európa Tanácsba, a NATO-ba, és az Európai Unióba történő belépéssel. Magyarország Keletről Nyugatra fordult, ugyanakkor a térképen ott maradt, ahol volt, Európa közepén. A szellemi műhely egész tevékenységében a közép-európaiság eszméjét hirdette, még ha ennek az időszaknak a fő törekvése a térség országai részéről mindenhol az Európai Unióhoz való minél gyorsabb csatlakozás volt, és nem a regionális szerveződés. Bizony nem volt ez a magyarországi politika fő árama sem, bár sajátos helyzetünkkel fogva még leginkább Magyarország volt a Visegrádi együttműködésnek és más regionális szerveződéseknek (Alpok-Adria, CEFTA és mások) mozgóközpontja. A legélesebb cezúra a volt Szovjetunió utódállamaihoz, főként az Oroszországhoz való viszonyt jellemezte. E tagozat a megszüntetve megőrzés jegyében mindenkor szorgalmazta az Oroszországhoz és más volt szovjet tagköztársaságokhoz fűződő viszony új alapokon történő újrateremtését, különös tekintettel, de nem leszűkítően a volt keleti piacok egy – még visszaszerezhető részének – a visszaszerzését. Emblematikus megjelenítése a közép- és kelet-európai kapcsolatrendszer és szellemiség fontosságának, hogy a rendszerváltást követően egyedül a magyar szocialisták műhelyében született meg átfogó közép- és kelet-európai program. Erre azóta sem volt precedens a rendszerváltó Magyarország politikatörténetében. Ez az állásfoglalás képezte a szellemi alapját az „Új Európáért! Közép- és Kelet-Európa stabilitásának nemzetközi feltételei” címmel megrendezett nemzetközi konferenciának, az MSZP szervezésében Horn Gyula és Tabajdi Csaba vitaindító téziseivel 1992-ben. A szellemi

műhely folyamatosan elemezte Közép- és Kelet-Európa országainak, Romániának, a volt Jugoszlávia utódállamai, Ukrajnának, Oroszországnak belső fejlődését, bizonyos esetekben a rendszerváltását, a külpolitikai viszonyrendszerének alakulását. Ebből a II. fejezet ad válogatást, terjedelmi okokból közelről sem teljeset. Érthető módon a két régió, Közép- és Kelet-Európa politikai térképéről e szellemi műhely főként a baloldali pártokat, szocialista-szociáldemokrata értékrendeket vette górcső alá, amelyet a IV. fejezet mutat be.

A Közép- és Kelet-európai Tagozat (Nemzetpolitikai Tagozat) tevékenységének másik alapvető területe a nemzeti és etnikai kisebbségek kérdése volt, összeurópai aspektusból, regionális szempontból, a határon túli magyarok és a hazai nemzeti és etnikai kisebbségek szemszögéből egyaránt. Már a szellemi műhely indító dokumentuma, a közép- és kelet-európai átfogó program ajánlata értelemszerűen kiemelten kezeli a nemzeti kisebbségek védelmének elvi és gyakorlati szempontjait, mint a két régió belső és külső stabilitásának, biztonságának, kohéziójának és demokratizmusának kulcskérdését. 1991-ben az akkori Európában még nem volt működő kisebbségvédelmi rendszer. Ennek sürgető voltát tükrözte, hogy a közép- és kelet-európai program mellékletében szerepel a Kisebbségi Jogok Európai Egyezményének tervezete, Szalayné Dr. Sándor Erzsébet pártunkívüli jogász szakértő munkája. Külön tanulmányt igényel, hogy mi valósult meg a program és az egyezménytervezet elképzeléseiből, javaslataiból, az elmúlt másfél évtizedben: ezt részben megteszi a kötet szerkesztőjének 2001-es tanulmánya, amelyben megvonta a kisebbségi rendszerváltozás mérlegét. (ld. a VI. fejezetben). Különösen tanulságos újraolvasni a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének autonómia-tervezetéről 1993-ban, és a Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek, „A nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről” szóló törvénytervezetéről rendezett vitákat. Ha a konkrét tervezetek ma már nem is időszerűek akkori formájukban és valamilyen részletükben, de a felvetett problémák többsége, az autonómia biztosításának jogos kisebbségi igénye változatlanul érvényes és aktuális a szomszédos államok döntő többségében. A sok vitát kiváltó státusz-, azaz kedvezménytörvény tervezetéről a Közép- és Kelet-európai Tagozat 5-6 alkalommal is folytatott vitát. A kötetben lévő tanácskozá-

s tükrözte a magyar szocialisták azon belső vívódását, ami a kedvezménytörvény elfogadásának határon túli jogos igényéből, és a jobboldali koalíciós kormány szakmai-politikai következetlenségeiből, szakmai hiányosságai, politikai manipulációiból fakadt. Az MSZP Országgyűlési Képviselőcsoportjának döntő többsége a törvényt nem kevés belső vita nyomán megszavazta, de kritikai fenntartásait, a benyújtott szocialista módosító javaslatok megalapozottságát a törvény nemzetközi hányattatásai sajnálatos módon igazolták. (ld. VI. fejezet 6. pontját) Bebizonyosodott, hogy a Velencei Bizottság által kifogásolt tételek már korábban megjelentek a magyar szocialista módosító javaslatsomagban, vagyis az Orbán-kormány nyitottsága, normális együttműködési készsége, a szocialista módosítók támogatása révén a törvénytervezet korrigálása számos nemzetközi bonyodalomtól óvhatta volna meg a határon túli magyarság ügyét. A kötet szerkesztője ezt közvetlenül nyomom követhette az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésben, a Jürgens-jelentés vitájában 2001-2002 során.

A kötet központi része a *Magyar Optimum*, egy 21. századi magyar nemzettudat lehetséges és kívánatos formaváltozásaihoz tett ajánlat, s annak tagozati vitája, egy alternatív baloldali nemzetpolitikai koncepció kidolgozásának az igénye. A rendszerváltozást követően egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a politikai mezőben a baloldal defenzív, védekező helyzetbe szorult a nemzeti tematikában. Alapos kritikai elemzés, történeti összehasonlítás mutathatja ki, hogy a magyar szocialisták 1991-es közép- és kelet-európai programjukban sok tekintetben megelőzték politikai versenytársaikat, de e koncepcióból csak részben lett politika, s az nem képezte a szocialisták politikájának központi elemét. Ilyen értelemben e szellemi műhely javaslatai ritkán váltak az MSZP döntéseivé. A képlet annyiban ellentmondásosabb, hogy a tagozat vezetője 1994-1998 között államtitkárként alapvetően befolyásolta a határon túli és a hazai kisebbségpolitika megvalósulását. A nemzeti tematika azonban csak a párt vezetőinek nemzedék-váltásával, új szociáldemokrata irányváltásával, Hiller István, Gyurcsány Ferenc és Szili Katalin megjelenésével vált a magyar szocialista közbeszéd, identifikáció központi elemévé. A jövő dönti el, hogy ez mennyire lesz tartós és stratégiai változás. Megtestesül-e a napi cselekvésben, az új szocialista identitás jelképeiben, s lesznek-e hitelesítő

személyiségei a mindennapokban? Közel másfél évtizedes szellemi és politikai műhelymunka után a változás akár igazolását is jelenthetné e politikai helyességének, kárpótlásul a meg nem értésekért, a politikai gáncsoskodásokért, s a tagozat félperiferiális helyzetéért.

A szellemi műhelyben kiválóan felkészült, tapasztalt diplomaták, egyetemi oktatók, kisebbségi szakértők, gazdasági szakemberek tevékenykednek. Közös szellemi erőfeszítéseik lenyomatát tartja kezében az olvasó. 2004. május elsejével, Magyarországnak az Európai Unióba való felvételével lezárult a magyar külpolitika egy szakasza. Most új korszak következik a nemzetközi kapcsolatrendszerben: közép méretű uniós tagállamként el kell tudnunk sajátítani a nemzeti érdekérvényesítés gyökeresen új eszközeit. Velünk együtt egy 25 tagú, hamarosan 27 tagú erőterben kell tudnunk felmérni a magyar nemzeti érdekérvényesítés kereteit, pártközi és országok közötti koalíciók alakításában kell tevékenykednünk egy helyzetteremtő politizálás jegyében. Ez viszont már történetileg teljesen más érdekérvényesítő képességeket igényel, gyökeresen eltérő nemzeti mentalitást. A magyar baloldal szellemi műhelyeinek, köztük az MSZP Nemzetpolitikai Tagozatának is feladata mindezek végiggondolása és elemzése. Talán egyszer, egy újabb műhely-kötet alapja lehet ez.

A Közép- és Kelet-európai Tagozat (Nemzetpolitikai Tagozat) működését döntően segítette a mindenkor tagozati titkár Várfalvi Attila, Hadnagy Miklós, dr. Boros Sándor és dr. Orbán Péter, továbbá áldozatos szervező munkájával Csordás Zsuzsanna. A kötet összeállításában dr. Boros Sándornak, a szöveg gépelésében Csordás Zsuzsannának és Korom Gabriellának, a szöveg stílárís és tartalmi gondozásában Peterdi Nagy Lászlónak, a szervezési munkában dr. Orbán Péternek alapvető szerepe volt.

A Tánács Alapítvány támogatása és dr. Kecskés István végső szervezési és szerkesztési munkája nélkül ez a kötet nem jelenhetett volna meg. Köszönet valamenynyüknek.

Budapest, 2006. április 9.

Tabajdi Csaba
a tagozat elnöke,
a kötet szerkesztője

Horn Gyula

A magyar külpolitika kihívásai

Kézhez kaptam a héten egy elemzést, amelynek az a címe, hogy *Jogszabályok a leendő konföderáció számára*. Láttátok ezt az anyagot? Jó vastag, de érdemes végiglapozni. Nekem évek óta nincsen egyetlen olyan külföldi előadásom sem, hogy az európai konföderációt ne úgy

említeném, mint lehetséges célpontot, amit el szeretnék érni. Most mégis meglepődtem. Azért én sem gondoltam volna, hogy Közép- és Kelet-Európában mindössze 15 év alatt a konföderációról gondolkodhatunk.

Egy ilyen konföderáció, amelyet talán úgy fogunk nevezni, hogy az „Európai Államok Szövetsége”, kifejezetten hasznos a kis és közepes nagyságú országoknak. Jó lehetőségeket teremt számukra az érdekérvényesítés szempontjából. Magyarország lehetősége eddig sajnos meglehetősen korlátozott volt, ami az érdekek megfogalmazását és képviselését illeti. Gyakorlatilag soha nem volt Magyarországnak olyan lehetősége, hogy bármit is revideálni tudott volna a rajta esett méltánytalanságokból. Nem akarok én most konkrét dolgokat említeni, de sok olyan dolog van, amin most végre változtathatunk.

Gyurcsány Ferenc miniszterelnökkel nem egyszer beszélünk arról, hogy érdemes-e, és ha igen, akkor milyen változtatásokat célszerű megtennünk a kül- és a

nemzetpolitika terén. Csakhogy éppen ezen a héten alakult meg a szomszédban egy kormány, amelynek az alapvető felfogása nacionalista. Ebben az országban, több mint 600 ezer magyar nemzetiségű állampolgár él. Kelet- és Közép-Európában mindig probléma volt a nacionalizmus. Nem gondoltam volna azonban, hogy 2006. nyarán még mindig kormányzati szinten megvalósuló nacionalizmusról kell beszélnünk. Ha valamin sürgősen változtatni kellene, akkor ez az. De nem úgy, hogy elküldök egy jegyzéket, hanem a kétoldalú kapcsolatokat úgy kellene élnékíteni, hogy megpróbáljuk az ő felfogásukat befolyásolni. Ez lehetséges, mint ahogyan minden más területen is elérhető a megegyezés és az összefogás.

Amerre járok, mindenütt azt tapasztalom, hogy szinte semmit nem tudnak Magyarországról, még vezető politikusok sem. Fogalmuk sincsen, hogy itt mi történik, még kevésbé tudják, hogy mi is ment végbe itt! Mi minden vezetett oda, ahol ma tartunk. Külpolitikánk nagyon fontos feladatának, ha nem küldetésének tartom, hogy a nyugat-, vagy akár kelet-európai partnereinket megismertessük azzal a rendhagyó úttal, amit Közép- és Kelet-Európa bejárt. Senki nem tudja rajtunk kívül, hogy mennyire sajátos utat tettünk meg. A kapitalizmus normális fejlődésével ellentétben, mi egyszerre vittünk végbe a rombolást és az építkezést. Eközben nagyon nagy értékek és vagyonok mentek veszendőbe, és a magyar társadalomnak nagyon nagy áldozatokat kellett hoznia.

Gyakran vitatkozunk a kollégákkal Németországban, vagy bárhol másutt, akik azt állítják, hogy nem tudnak további áldozatokat hozni. Én mindig megkérdezem: milyen áldozatot hozott az Ön országa eddig? Mert aki áldozatot hozott, az – a magyar nép, a magyar nemzet! Ezt nem azért mondom, mert túlságosan nagy a nemzeti öntudatom, amit egyébként soha nem tartottam bajnak. Ellenkezőleg, mindig azt tapasztaltam, hogy az erősíti a nemzetközi tárgyalási pozícióinkat. Magyarország egy teljesen járatlan útra lépett 16 évvel ezelőtt! Hol volt még hasonló tömeges privatizáció? Büszke vagyok,

hogy Magyarország ebben is úttörő szerepet játszott.

A privatizáció hihetetlenül nagy kihívás volt, amelynek egyáltalán nem volt könnyű megfelelni. Senkinek nem kell röstelkednie amiatt, amit az elmúlt évek során tettünk. Nagyon szeretném, ha ennek mindannyian tudatában lennénk. Tudjuk, hogy mit csinálunk! Tudjuk, hogy merre akarunk haladni! Tudjuk, hogy mit akarunk a nemzet érdekében tenni! Abból kell kiindulnunk, hogy mi az Európai Unió tagjaként is, a magunk nemzeti érdekeit képviseljük. Nincs egyetlen olyan fontos döntése sem az Uniónak, ami ellentétes lenne a mi nemzeti érdekeinkkel. Ha olyan álláspontot akarnak elfoglalni, amely számunkra elfogadhatatlan, akkor szövetkezünk a többi kelet-és közép-európai országgal, és fellépünk ellene.

Azt szokták mondani, hogy egy nemzet 60–70 évenként változik. Van azonban olyan nemzet, amelynek a történetében ez alatt a 60–70 év alatt olyan gyökeres változások mennek végbe, amelyek a többiek számára szinte elképzelhetetlenek. Nálunk ez ment végbe. Lehet ezt így, lehet úgy minősíteni. A lényeg az, hogy végül is egy egészen járatlan, mégis megbízható utat választottunk. A 20. század második fele példátlan korszak volt Európa történelmében. Olyan változások mentek végbe, amelyekre korábban nem volt példa. Lezajlott egy tudományos-technikai forradalom, annak összes áldásával, és minden problémájával. Az ember kilépett a világűrbe. Magyarország szempontjából létfonosságú volt az orvostudomány fejlődése, amely a 20. század során tízszerese volt az előzőnek. Az átlagéletkor a duplájára nőtt. Magyarországnak kiváló orvosai és egészségügyi szakemberei vannak. A korszerű piacgazdaság lehetőségeivel párosulva, ez megalapozta egy korszerű iparág fejlődését. Európában Magyarország nagyhatalom a gyógyszerek kikísérletezése és felhasználása, eladás és felhasználás terén.

A magyarság nem kis mértékben vette ki a részét a tudományos-technikai forradalomban. Eközben nem csökkent, nem gyengült a szuverenitásunk, ami persze, csupán viszonylagos lehet. Abszolút szuverenitás amúgy sincs, mert minden állam függ a többi államtól. Mindenképpen szükséges azonban az, hogy meg tudjuk fogalmazni a magunk konkrét érdekeit, például

az iparban. Nagyon elismertek Európában a magyar számítógépes programok. Mi pedig alig tudunk erről. Ide sorolhatnám a gépkocsigyártást.

Végre pozitívrá fordíthatjuk azt a geopolitikai adottságunkat is, hogy tranzitország vagyunk. Ez mindenekelőtt a szolgáltatásokban jut kifejezésre. Magyarországon a szolgáltatások részaránya a GDP-ből 52 százalék. Nagyon sokat haladtunk azon a téren is, hogy ezek a szolgáltatások kiterjedjenek az oktatásra, az egészségügyre és sok minden másra. Ez a jövő útja. Azt nagyon fontosnak tartom, hogy ezen a területen is Magyarország úttörő szerepet játszik. Megvan a lehetőségünk arra, hogy központi szerepet tudjunk játszani a térség pénzügyi, kereskedelmi, logisztikai feladatainak megoldásában. Már 1998. tavaszára eljutottunk odáig, hogy csak a technikai részleteket kellett volna egyeztetni, és Magyarország megkapta volna ezt a szerepet. Nem szorul bizonygatásra, hogy ez mennyire hasznos lett volna az ország, a nemzet számára. Gondoljunk csak arra, hogy mit jelentett egy ilyen szerep Svájc, mondjuk Zürich számára, a svájciak micsoda fejlődésen mentek keresztül ennek következtében!

Ha létezik még közös vonás a kelet- és közép-európai országok esetében, az az infrastruktúra elmaradottsága. Mindenütt le van maradva, kivétel nélkül az infrastruktúra, hogy az ma már a gazdasági növekedést veszélyezteti. Az előző kormányok, beleértve az általam vezetettet is sokat tettünk azért, hogy az infrastruktúra beruházások, autópályák, vasút-villamosítás, szállítási rendszerek megépüljenek, és beilleszkedjenek az európai rendszerekbe. Jóformán csak Magyarországon van ilyen átfogó program. A többieknél – nemigen. Hát tessék megnézni, hogy Szlovákiában, vagy bárhol a környező államokban, hol van? Itt nálunk megkezdődött viszont valami nagyon jelentős fejlesztés.

Vannak hibák is a gazdaságpolitikánkban. Van jó néhány dolog, amit én más képp csinálnék. A pénzügyi egyensúly megteremtése természetesen elsődleges célt jelent. A rászorultság elvét ugyanakkor mindig szem előtt kell tartani. Ez is egy vezérlőelve kell, hogy legyen az átalakításnak főként a szociális juttatások terén. Ez olyan politikai törekvést jelent, amely folytatója a legprogresszívabb hagyományoknak.

A nyugati tagállamok képviselőivel beszélgetve gyakran fölmerül: igaz, sok minden történt nálunk, de éppen ott, ahol a legtöbb lehetőségünk van, nem történik igazán nagy átalakulás. Mindig nyugodt szívvel merem mondani: nem erről, hanem arról van szó, hogy tapasztalatlanok vagyunk. Olyan sajátos eszközöket kell alkalmaznunk, melyekkel soha nem rendelkezünk. De nyitottak vagyunk ezek iránt is. Ha már minden érvek kimerül, azt mondják, hogy korán történt a bővítés.

– Korán, vagy későn? – szerintem ez egy párhuzamos, egymást segítő folyamat: tehát, a bővítés szoros összefüggésben van a mélyítéssel. Nem mondanak ellent egymásnak. Máris megérte az új tagállamok fölvétele, hogy kialakult egy átfogó környezet- és fogyasztóvédelem Európa 25 országában. Ezeknek a minőségétől körülbelül 40 százalékban függ az emberi élet hossza. Ha mi ezt a két dolgot rendeltetésszerűen tudjuk használni és hasznosítani, akkor nagyon sokat léphetünk előre. Egyébként ma már vannak olyan tudományos vélemények, amelyek szerint 120 évig is élhet az ember.

Komoly dolgok ezek!

Ezt a rendszert tényleg úgy kell kiépíteni, hogy mindenütt hasson, mindenütt működjön. Ez az egyik legnagyobb, ha nem a legnagyobb kihívás ma a közép- és kelet-európai térség számára. Részben pénzügyi, részben egyéb problémák miatt vontatottan halad a környezet- és fogyasztóvédelmi együttműködés, de előbb-utóbb csak létrejön.

A legnagyobb probléma: a jóléti kérdés. Elképesztő, hogy a gazdaság terén, és más területeken is, milyen gyorsan tudunk alkalmazkodni az európai uniós követelményekhez. A tapasztalat mindegyik államban az, hogy miközben sikerül a gazdaságot modernizálni, a kor követelményeinek megfelelően fejleszteni, és minden egyéb fejlesztés is viszonylag gyorsan végbemegy – ez olyan 8–10 év – a szociális és az ehhez tartozó területeken iszonyú nehézségek jelentkeznek. Ha a fejlesztések ténylegesen megtörténnek is, még további 15–20 év szükséges szociális területen.

Az elmúlt években is – beleértve a 2005-ös évet is – tehát amikor már tagja voltunk az Európai Uniónak, a jövedelem-szint nem emelkedett, hanem csökkent. Semmivel sem végeznek rosszabb munkát

a munkavállalóink, mégis képtelenek vagyunk elrugaszkodni erről a szintről. Miért fontos ez? Azért, mert ez határozza meg a szociális juttatások lehetőségeit. Nemcsak hogy nem tudtunk komoly változtatást előidézni, hanem időnként már az is veszélybe kerül, hogy normális ellátást tudjunk biztosítani. Ez nem ennek a kormánynak és nem az előző kormánynak, ez mindannyiunknak a közös hibája volt, pártállásra való tekintet nélkül. Mindenekelőtt azért, mert a kormányok sorra nem merték fölvállalni a népszerűtlen intézkedéseket. Most van az első kormány, amelyiknek, ha akarja, ha nem, nagyon kemény és népszerűtlen dolgokat kell vállalnia és végigcsinálnia. Talán öntudatlanul, de megcsinálta azt, amit egyikünk sem mert vállalni. Azt hiszem, mindannyian emléksziünk rá, hogy mit jelentett 1995-ben a stabilizációs reform. Ha akkor nem nyúlunk olyan drasztikus eszközökhöz, akkor ma ott tartunk valahol, ahol Albánia vagy Észak-Korea. Ostobaság ezért, amikor valaki olyanokat mond, hogy az „az Európai Unió kívül is van élet”. Vegyük tudomásul: az uniós tagság alapvető feltétele a boldogulásunknak! Ennek valóban nincs alternatívája. Ha ezt nem tudjuk, és nem fogadjuk el, és nem változunk, nem változtatunk meg olyan dolgokat, amelyeknek semmi értelmük nincsen, akkor önsorsrontók leszünk.

Jó értelemben vett fordulatot kell végrehajtsunk itt, Közép- és Kelet-Európában. Abban nem hiszek, hogy forradalom lesz, legfeljebb műszaki-tudományos szinten. A politika és a gazdasági viszonyok területén ez elképzelhetetlen. Nem itt tart a világ, nem tart itt Európa, amely kimaradt a nagy nemzetközi központok döntéseiből. Mondjuk ki: katonailag és gazdaságilag Európa szerepe csökkent. Az viszont vitathatatlan, hogy Európa – kulturális világ-hatalom. Senki nem múlja fölül ezen a területen. Azáltal, hogy Európa kulturális világ-hatalom, nagyon sok lehetőség nyílik meg a számára. Magyarország is nagyon sokat profitálhat ebből.

Európában alapvetően három nyelv van, amit sokan beszélnek: az angol, a német és a francia. Nincsen közöttük kicsi. Nincsen finn, és nincsen magyar sem. Ezt megváltoztatni csak sokévi szívós munkával lehet. Vannak most egyéb fontos feladataink is. Érdekes azonban, hogy éppen nyelvi, kulturális területen a legnagyobb

az Európai Unió támogatása. Háromszor akkora ilyen jellegű támogatást juttatott az elmúlt évben Magyarországnak és még néhány közép- és kelet-európai országnak, mint az előző évben, abban a helyzetben, amikor azt mondjuk, hogy a tudomány egyetemes, a kultúra viszont nemzeti jelentőségű. Ez nagyon fontos dolog. Hogyan merészelik jó néhányan, hogy nemzetietlennek, meg hazafiatlannak minősítsenek bennünket? Amikor mi teremtetünk olyan helyzetet, hogy élni tudjunk ezekkel a lehetőséggel, amelyek kulcsfontosságúak a nemzet számára.

A nemzeti összefogás sohasem volt olyan fontos, mint éppen most. Olyan új lehetőségek nyílnak meg az Európai Unióban belül, amelyek jó néhány tagállamnak az együttműködését igénylik. Ennél is fontosabb talán, az, hogy próbáljunk nem foglalkozni az országaink között feszülő ellentétekkel! Nincsen Európában olyan ország, amelynek ne lennének történelmi sérelmei. Mi hirdettük meg 1995-ben, egyetlenként ezen a területen azt, hogy a történelmi sérelmek politikáját át kell alakítsuk a történelmi megbékélés politikájává. Most végre olyan vezetése van az országnak, amely felismerte ezeket a kihívásokat, és valóban próbál változtatni azokon.

Meggyőződésem, hogy az utódaink méltányolni fogják azt, amit mi itt a 20. század második felében tettünk, hogy befogadtuk, és meghonosítottuk a közös európai politikai értékeket: mind a koppenhágai követelményeket, mind a piacgazdaság követelményeit. Ilyen sem volt még az ország történetében! Ez a felzárkózás, amely mindannyiunk részvételével elkezdődött, halad tovább előre, és előbb-utóbb kihat ezekre a problémás területekre is, amelyeket jeleztem.

Vannak azonban nagyon komoly új feszültségek is, amelyekkel korábban nem kellett számolnunk. A Varsói Szerződés és a NATO idején minden sokkal egyszerűbb volt. Most viszont új feszültségek jelentkeznek: állami intolerancia, és nacionalizmus. Ezekhez sorolható az is, ha nem fogunk tudni hathatós eszközöket találni a nemzetközi terrorizmussal szemben. Ez egy hihetetlenül romboló erő az egész világpolitikai helyzetében. A baj az, hogy a terrorizmust változatlanul belső ügyként kezeljük, miközben világszerte nemzetközi ügy, hiszen maga a terroriz-

mus is nemzetközi. Nem tudtunk megfelelő választ adni erre. Igaz, hogy az erőviszonyok valamit változtak már, a mi szempontunkból pozitívan, de igazi áttörés nem következett be. Ide sorolnám a tömegpusztító fegyverek ügyét is. Miért nem lehet olyan embargórendszer kiépíteni, és az ENSZ-en keresztül megvalósítani, amely tényleg komolyan veszi a tömegpusztító eszközök tilalmával kapcsolatos előírásokat? Vagy, ha úgy nem megy, akkor az USA segítségével? Európa körülbelül 15–20 évvel van elmaradva a haditechnika terén az Egyesült Államokkal szemben. 30 országban van amerikai katonai támaszpont, és 9 olyan tengeri flottájuk van, amelyik a világ összes vizeit ellenőrzés alatt tartja. Egy nagy globális katonai hatalom létezik és működik. Nálunk viszont ilyen-olyan kisstílusú viták folynak, amelyek rá kellene döbbsenek bennünket arra, hogy nincsen Európa Amerika-ellenes alapon. Vegyük ezt tudomásul! Ami ellentét van ma az Egyesült Államokkal, az nem antagonisztikus. Kivédhető, megállapodásokkal föloldható. Ráadásul a gazdasági összefonódás hihetetlenül magas Amerika és Európa között. Az évi árucserforgalom meghaladja a 600 milliárd dollárt. Az is tény és való, hogy az Egyesült Államokban, amely korábban mereven elzárkózott a külföldi működő tőke behozatala elől, ma több mint 2000 milliárd dollár a külföldi működő tőke.

Az Egyesült Államok ugyanakkor sajnos nem teljesíti a pénzügyi kötelezettségeit az ENSZ-ben. Ez így van, de az is igaz, hogy a mostani világhelyzetben eléggé kiszámíthatatlan az egyes országok fenyegetettsége, és gyakran maguk sincsenek tisztában a tulajdon helyzetükkkel és érdekeikkel. Meg kellene teremteni ezért annak a lehetőségét, hogy pontosan, és még idejében meg lehessen állapítani, hogy valaki most éppen háborút készít elő, még mielőtt elkezdhetné a katonai műveleteket. Ki, milyen technikával fogja megteremteni ennek a lehetőségét? Ki fogja megfogalmazni például, hogy mit jelent nemzetközi téren a jogos önvédelem? Az ENSZ megfogalmazhat bizonyos elveket, de ki fogja megállapítani például a pontos katonai helyzetet az egyes konkrét esetekben? Ezért mondom: nem panaszkodni kell, hanem összefogni, és közösen cselekedni!

ÚJ KIHÍVÁSOK ÉS ESÉLYEK

Napló a Nemzetpolitikai Tagozat 2006. augusztus 25-i üléséről

Tabajdi Csaba kezdeményezésére tagozatunk egy rendkívül fontos és aktuális témát fog megvitatni: azt az új helyzetet, amely országaink EU csatlakozásával áll elő a határon túli magyarság számára. A bevezető előadásokat olyan jeles előadók vállalták, mint Kiss Elemér, aki a Szülőföld Alap elnöke, Bárdi Nándor, a Teleki Intézet kisebbség kutatója, aki komoly szakmai elemzést végzett a határon túli támogatásokról. Előadást tart Törzsök Erika, aki az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány elnöke. Két további előadónk, Gilyán György államtitkár és a Pomogáts Béla az Illyés Közalapítvány Kuratóriumának elnöke. Jelen van a HTMH két volt elnöke is: Bálint-Pataki József és Komlós Attila.

Kiss Elemér

A Szülőföld Alap tevékenységéről

A Szülőföld Alap alig több mint egy éves tevékenységéről szeretnék tájékoztatást adni. Ez minimum egy milliárd forintos összeggel rendelkező támogatási alap, amelynek saját szervezeti rendszere van. Tavaly augusztusban kezdte meg a tevékenységét.

A Szülőföld Alap élén az Alap Tanácsa áll, amely egy 15 tagú testület. Nyolc főt a magyarországi magyar szervezetek képviselőiből, illetőleg magyar személyiségekből választanak ki, kérnek fel, hetet pedig a határainkon túli régiókból. Ezeket egy-egy küldött, delegátus képviseli. Így jön össze a 15 fős testület. Ez elvi irányító testületként fogalmazódik meg a törvényben. Ez azt jelenti, hogy a tevékenysége egyrészt ennek a rendelkezésre álló összegnek régiókénti, évenkénti meghatározása, lebontása. Másrészt pedig azoknak a prioritásoknak a meghatározása, amelyeket az egyes régiókból érkező pályázatok elbírálásánál érvényesíteni kell. Ez kiegészül azzal, hogy bizonyos vitás

ügyekben a döntéseket meghozza. Ezt jelenti valójában az elvi irányító tevékenység.

Az ez alatti következő szintet a kollégiumok jelentik. A kollégiumok foglalkoznak a Tanács által meghatározott prioritások alapján a kollégiumok számára meghatározott pénzüsszegek kezelésével: a pályázatok kiírásával, illetőleg a beérkező pályázatok elbírálásával.

A harmadik szintet a hivatal, az apparátus jelenti. Amelynek az a feladata, hogy egyrészt előkészítse a kollégiumok, illetőleg a Tanács tevékenységével összefüggő anyagokat, másrészt pedig a végrehajtást szolgáló intézkedéseket, például a szerződéskötéseket megtegye, ellenőrizze a pénzek szerződéseknél megfelelő felhasználását, illetőleg a nyilvántartási rendszert kialakítsa és vezesse. Biztosítja továbbá a működés nyilvánosságához szükséges minden egyéb lépést: pl. honlapot működtet.

A 2005-ös évben az alapfeladatunknak azt tartottuk, hogy a rendelkezésre álló összeg minél nagyobb részét, még 2005-ben, a megkötendő szerződések alapján eljuttassuk a pályázatok nyerteseihez. Tettük ezt elsősorban azért, mert olyan információink voltak, hogy más támogatási forrásokból 2005-ben igazából nem nagyon jutottak a határon túli magyar szervezetek, illetőleg közösségek konkrét támogatásokhoz. Egy felgyorsított tevékenységgel sikerült azt elérnünk, hogy a rendelkezésre álló 1 milliárd forintnak körülbelül a 60 százalékát ténylegesen december végéig ki is utaltuk a megkötött szerződések alapján a pályázatok nyerteseinek.

Az első évre az volt a jellemző, hogy a prioritásokat régióként eltérően határoztuk meg. Nem voltak olyan prioritások, amelyek a 7 régióra egységesen, egyaránt érvényesek lettek volna. Természetesen voltak olyan alapcélok – például az oktatás fejlesztése –, amely minden régió célrendszerében visszaköszönt, de mégis az volt a helyzet, hogy az adott régiós képviselő javaslatait a Tanács nagyjából elfogadta. A másik fontos dolog az összeg felosztásánál az volt, hogy a Tanács azokat a régiókat kedvezményezte, amelyek a

többiekhez képest jelentősen hátrányos helyzetben vannak. Így Kárpátalja, illetőleg Vajdaság a létszámarányosnak a kétszeresét kapta a támogatási összeg meghatározásakor, mint a többi terület. Ezt teljes egyetértéssel, egyhangú döntéssel hozta meg a Tanács.

A Tanács működésére jellemző még az is, hogy bár a törvény lehetővé teszi konkrét döntések meghozatalát, vagyis valamilyen fejlesztési, vagy valamilyen konkrét támogatási cél kiemelését a pályázati rendből, ő, a Tanács határozza meg: erre a célra ennyi pénzt biztosít – ezzel a törvényi lehetőséggel a Tanács nem élt. Bízom benne, hogy a jövőben sem fog élni ezzel, mert ha egyszer van egy pályázati rendszer, abból se pénzüsszeget, se konkrét beruházást nem szabad kiemelni! Mert ha kiemeljük, akkor nem lesz megállás.

Ilyen módon működött az első évben a Tanács. Egyrészt rendkívül sok pályázat érkezett be: mintegy 1200 pályázattal kellett foglalkoznia a 3 kollégiumnak. Másrészt, óriási volt a nyomás, hogy a rendelkezésre álló összegek elaprózódjanak. Kis összegű támogatások nagy tömege alakult ki végül is, amelyeknek a túlnyomó többségénél, a kollégium tagjai sem voltak meggyőződve arról, hogy azok az összegek az adott cél megvalósításához elegendőek. – Talán segítséget nyújtanak hozzá, de hogy abból nem lehet megvalósítani az nagyjából biztos volt. Az első időszakban nem volt szempont az, hogy a megítélt támogatásból reálisan megvalósítható-e az adott cél.

A 2005-ös tapasztalatok alapján 2006-ban bizonyos változtatásokat hajtottunk végre. Ezek egyrészt abban foglalhatók össze, hogy a már említett prioritásokat ugyan régióként külön-külön meghatároztuk most is, de négy olyan prioritást határoztunk meg, amely valamennyi, mind a hét régióra egyaránt érvényes. Így a szórványban az oktatási feltételek javítása, az informatika fejlesztése, a falugondnoki hálózat létesítésével és működésével kapcsolatos feladatok támogatása, és az úgynevezett magyar–magyar kapcsolatok fejlesztésének a támogatása volt elsőd-

leges. A különféle régiók magyar közösségei közötti együttműködés erősítése volt a cél.

A másik változás, hogy a kollégiumokhoz befutott pályázatokat áttekinti a Tanács, még mielőtt megtörténik azok elbírálása. Követelményeket állít a kollégiumok elé az elbírálás ésszerűségének erősítése érdekében. Így ebben az időszakban azt kértük a kollégiumoktól, hogy előnyt jelentsen az elbírálásnál az, hogy ha egy-egy pályázat mondjuk megvalósíthatósági tanulmányi elemeket is tartalmaz. Nem azt mondom, hogy egy feasibility study-t, hanem legalább körvonalazza azt, hogy abból a pénzből, amit ő támogatásként kér, abból megvalósítható-e az, amit meg akar valósítani és az milyen hatást gyakorol a jövőben az adott kisebb vagy nagyobb közösségre. A következő új elem, hogy a pályázatírás feltételeit szigorúan be kell tartani. Mondom ezt azért, mert sok olyan pályázat van, amely nem felel meg a pályázati feltételeknek, de hasznos célt szolgálna. Ha csak a hasznosságból indulunk ki, és nem vesszük figyelembe a saját magunk alkotta szabályokat, akkor azt követően nem tudjuk már többé a szabályokhoz tartani magunkat.

Az alapcélokat illetően igyekeztünk egyeztetést folytatni az Illyés, az Új Kézfogás és az Apáczai Közalapítvánnyal, annak érdekében, hogy azért tömegesen ne forduljanak elő azok az esetek, hogy a pályázó sorba járja az összes pályázati lehetőséget, az összes intézményt, hátha valahol kap valamit, vagy innen is kap valamit, meg onnan is kap valamit.

Egy év működés után is úgy látom, hogy bizonyos problémák mindenképpen vannak még a rendszerben. Az egyik: a Szülőföld Alapról szóló törvény mint támogatandó cél tulajdonképpen mindent felölel a-tól z-ig. A magánszemélytől az intézményekig, az egyháztól az önkormányzatig, a humán szférában dolgozó intézményektől a gazdasági szféráig mindent támogatandónak ítélt. Egy ilyen széles spektrumon 1 milliárd forint támogatási összeg felhasználásával nyilvánvalóan nem lehet ésszerűen és célszerűen működni.

A másik probléma éppen ebből adódik: óriási párhuzamosság van a ma működő támogatási feladatokat ellátó intézmények, nevezetesen a közalapítványok, illetőleg a Szülőföld Alap között. Tehát min-

denképpen szükséges lenne fenntartani a többcsatornás támogatási rendszert, mindenképpen egy profiltisztítást kellene végrehajtani. Most nem foglalkozom az érlelődő politikai elképzelésekkel, mert azokat majd nyilvánvalóan másutt kell megfogalmazni. Én a jelenlegi rendszerből indulok ki, amikor azt mondom, hogy lényeges lenne – egy kivételes szervezet. Ez lehet a Szülőföld Alap, miután ezt törvény hozta létre, de lehet valami más is. Ez egy-egy időszakra meghatározza azokat a prioritásokat, amelyeket a támogatási rendszerben – teljesen mindegy, hogy melyik szereplőről van szó – érvényesíteni kell. Így lehet legalább a céljaink tekintetében érdemi összhangot kialakítani.

Dönteni kell abban is, hogy ezek a támogatást végző szervezetek a fejlesztéseket, beruházásokat illetően milyen magatartást tanúsítsanak. Kétféle beruházás lehetséges ezen a területen. Az egyikbe azok tartoznak, amelyeknek a további működtetéséhez az adott régióban megvannak az előfeltételek. A másik esetben ezek nincsenek meg. Ha a Tanács olyan fejlesztést, olyan beruházás megvalósítását támogatja, amelynek nincsenek meg a működtetési feltételei, akkor az nagyon negatív dolog. Alapvető döntés kell a rendszerben, hogy ezekkel a fejlesztési jellegű, beruházási típusú támogatásokkal mi történjék?

Tisztázni kell ennek a törvénynek a forrás oldalát is! Említettem, hogy minimum 1 milliárdot garantál a törvény, de meglehetősen zavaros a tekintetben, miként kell ezt az 1 milliárdot összehozni. A törvény a fő forrás. További forrása az SZJA civil szervezetekre vonatkozó 1 százalékának a felajánlhatósága vagyis a civil támogatásokat az állami költségvetés kiegészíti 1 milliárdra. A törvény szövegéből nem derül ki, hogy az 1 százalékokat is be kell számítani abba az összegbe, amit ki kell egészíteni 1 milliárd forintra, vagy az 1 százalékokból összejövő pénz az az 1 milliárd fölött van. Vita van arról, hogy az erre az évre összegyűlt több mint 100 millió forintot be kell-e számítani az 1 milliárdba? Ennyivel kevesebbet kell-e a költségvetésnek adni, vagy ezt nem kell számításba venni?

Mindenesetre én úgy gondolom, hogy egy ilyen rendszernél nem szabad olyan megoldást működtetni, ami a támogatási kedvet apasztja, vagy csökkenti. Mert a

civil szféra mit mondhat? Azt mondja: ha én a külön forintjaimat odaadom, akkor ezzel nem a határon túli magyarokat támogatom, hanem az állami költségvetés helyzetét javítom: annnyival kevesebbet kell az állami költségvetésnek ebbe az Alapba betenni! Ezért érdemes megfontolni, hogy mi legyen a jövőben.

Nyilvánvalóan a politika feladata a támogatási alapcélok meghatározása. Én a kormányzati döntéshozatalon kívülről, de azért valamennyire az ügyvel foglalkozóként, három célt ajánlanék figyelembe. Az egyik cél a magyar identitás erősítését, fejlesztését szolgáló támogatások legyenek. Ez elég széles kör, nem akarom részletezni. A másik a határokon átnyúló területfejlesztési típusú támogatások, amelyek ugyan nem célzottan magyar támogatások, de alapvetően mégis. A határaink közelében lakik a támogatandó magyarságnak a tekintélyes része. Az ő életfeltételeiket is ez jelentős mértékben javítja, és az Európai Unió támogatási rendbe bele tud illeszkedni. Nagyon fontosnak tartom a magyar-magyar kapcsolatok erősítését, amely olyan rendkívül nagy támogatási összegeket nem igényel, de nagyon fontos szerepe van abban, hogy az egyes régiókban élők megismerjék más régiókban élő magyarok gondjait, problémáit.

Tabajdi Csaba

1. Megtudható-e, hogy kikből áll ez a 15 tagú Szülőföld Tanács? Hiszen ha ez stratégiát, prioritásokat határoz meg, akkor a kezében óriási hatalom van.

2. Mekkora az az összeg, ami bejött az SZJA-ból? Hiszen egy intézménynek a presztízsét azért nagymértékben befolyásolja, hogy van-e civil támogatása, vagy sem. Teljesen egyetértek azzal, amit Kiss Elemér mondott, hogy a felajánlott 1 százalék ne a magyar költségvetést segítse, hiszen akkor a civilek nem fogják azt erre a célra följárlani.

Ebben szerintem a Nemzetpolitikai Tagozatnak fontos lenne politikailag és szakmailag egyaránt állást foglalnia. A támogatásokat illetően döntő a pontos célmeghatározás. A profiltisztítással, a koordináció javításával teljesen egyetértek. Vannak ugyanakkor olyan kormányzati tervek, amelyek mindent be akarnak a Szülőföld Tanácsa alá tenni. Ez a centralizáció, ez már megkérdőjelezhető. Végül is

ez a kormányzat felelőssége. Az viszont már szerintem nem elfogadható: az együttdöntésnek a megszüntetése. Hiszen eddig olyan együttdöntési eljárás volt, amelyben a magyarországi kuratóriumok, az alkuratóriumok, a magyarországi és a határon túli testületek között azért volt valamiféle megegyezés, megállapodás. Uniós normák szerint is jelentős visszalépés az együttdöntés megszüntetése vagy erős korlátozása, amiként ezt néhány előterjesztés tartalmazza, miszerint mindent Magyarországon fognak a tisztviselők eldönteni. Ez egyáltalán nem abba az irányba megy, amerre az európai folyamatok. Tehát nem az együttdöntés irányába, hanem egy olyan irányba, amelyből rengeteg konfliktus származhat. Például az alkuratóriumi rendszernek a felszámolása szembe megy, mondjuk, a szubszidiaritás elvével is. Az anomáliák felszámolásának nem a megfelelő módszere.

Kiss Elemér:

Miként említettem a 15 tagú Tanácsból 8 magyarországi magyar, 7 pedig a hét régió egy-egy delegáltja. Hogy kik ők? Egyrészt a három nagy közalapítványunk, az Illyés, az Apáczai és az Új Kézfogás Közalapítványok elnökei. Az egyik elnök Pomogáts Béla itt ül mellettem. Rajtuk kívül: Bodor Pál, Tamás Pál és mások. Így vagyunk nyolcan. A régiókból Kelemen Hunor a romániai magyarságot képviseli, Veres Péter a szlovákiai magyarságot, Kőszegi Elemér a Kárpátalját, Thomka György, aki most lemondott összeférhetetlenségi okok miatt, ő Szlovéniát képviselte. Vajdaságot Dolinszky Árpád püspök, Horvátországot Szenn Péter, és Ausztriát Krómer, aki Felsőpúján volt polgármester. Így áll össze a 15 fős csapat.

2005-ös felajánlásokból 108,2 millió forint. Elég szép összeg. Ezért mondtam, hogy, a törvény szerint ezt az egy milliárd fölött kellene felhasználni. Most mégis van egy probléma, amelyet gyorsan tisztáznunk kell, mert a harmadik kollégium, a gazdasági és informatikai, szeptemberben írni ki a pályázatokat, és nem tudja, hogy végül is mekkora összeggel indulhat el.

A személyi részt illetően valóban háromféle döntési mechanizmus képzelhető el. Az egyik az, hogy meghatározom, hogy az egyes magyar régiók mekkora összeggel részesedhetnek a támogatási összegekből, és akkor odaadom a régióknak, és azt mon-

dom, hogy költsétek el, határozzátok meg, hogy mire használjátok. A másik megoldás az, hogy a magyarországi magyar szervezetek határozzák meg, hogy a határainkon túli régióknál mik a legfontosabb célok, és annak alapján mit hogyan kell támogatni. A harmadik egy vegyes megoldás, ez jellemző a Szülőföld Alapra: hogy a magyarországi magyarok és a régiós képviselők együttesen határozzák meg, hogy mi a legfontosabb egy adott térségben, egy adott időszakban. Én úgy gondolom, hogy ez a harmadik megoldás a legcélravezetőbb. Az emberi tényezőt azonban egyetlen rendszer sem tudja kiszűrni. Mégis, ez képes a leginkább „objektív” elosztási politikát kialakítani.

Tabajdi Csaba:

Örülök, hogy az együttdöntést, a vegyes modellt támogatod Te is, mert ez az egyetlen racionális modell. Isten őrizze, hogy odaadjuk a pénzt, és a határon túliak osszák szét, de az sem lenne jó, ha magyarországi hivatalnokok tennék ezt. Vannak olyan illúziók, hogy ezt a folyamatot depolitizálni lehet. Ez óriási illúzió! A vegyes modellben, ha vannak alkuratóriumok és egyéb szakértői szűrők, akkor az egyoldalúságok csökkenthetők, ha nem is szüntethetők meg. Ez mindenképpen kívánatos dolog lenne.

Pomogáts Béla

Az Illyés Közalapítványról

Az Illyés Közalapítvány képviselőjében szeretném ismertetni mindazt, ami bennünket most foglalkoztat. Az Illyés Közalapítvány 15 éve jött létre, gondolom nagyon sok információ van már róla. Az utóbbi években, tehát 2000 körül általában évi 1 milliárd forinttal rendelkezett. Ez már tavaly csökkent 120 millió forinttal, az idén pedig 200 millióval. Továbbá bekövetkezett a költségvetési átprogramozás, Ionescu-i abszurd eljárása a magyar költségvetés-politikának. Arról van szó ugyanis, hogy bizonyos összeget meg kell takarítani az évi költségvetési keretből, amit aztán csak a következő esztendő elején lehet célba juttatni. Ez az idén 270 millió forintot jelentett. Tavaly is volt egy ilyen 110 millió forintos keretösszeg. Azt

mindenképpen el kell mondanom az illetékesek tisztességét védve, hogy azt a 110 millió forintot mi januárban célba tudtuk juttatni. Ily módon nem sérült nagyon a Közalapítvány stratégiája.

Az Illyés Közalapítványnak valójában 3 fontos feladata alakult ki, amit a gyakorlat hozott magával.

Az első rendkívül fontos feladat: az intézmények fenntartása, erről már Kiss Elemér is beszélt. Ha a magyar költségvetési összegből létrehozunk egy intézményt, és nem gondoskodunk ennek a fenntartásáról, akkor az előbb-utóbb befulladás. Ezek fenntartása nagy mértékben az Illyés Közalapítványra hárult. Ilyenek a kisebbségi magyar egyetemek, közöttük a nagyváradi, a kolozsvári, a komáromi, a királyhelmeci, az Erdélyi Magyar Múzeum Egyesület, vagy a somorjai kutatóintézet. Fenntartásuk nem vált volna lehetségessé, ha a magyar költségvetés nem állt helyt ebben a fenntartási feladatban.

A második nagyon fontos feladata volt a Közalapítványnak: a határon túl, de nem csak a határon túl, hanem Magyarországon is megrendezett különböző konferenciák, találkozók, ifjúsági összejövetelek, egyházi programok támogatása. Az a tervezet, amely most forog a kormánykörökben, lényegében ezt a támogatási területet föl akarja számolni. Úgy tudom a Gémesi Ferenc államtitkártól, akivel néhány héttel ezelőtt volt egy találkozásom, hogy bizonyos összeghatár alatt kíván szerepet vállalni a magyar költségvetés a határokon túl. Hozzávetőlegesen 3 millió forint lenne az a határ, ami alatt nem kerülnek kifizetésre támogatási összegek. E programtámogatások azonban általában kis összegeket jelentenek, 30 ezer forinttól 500 ezer forintig terjedő sávban. Ezekre viszont szükség van. Ha ezek az összegek nem jutnak el a célállomásra, akkor ezeket a programokat nem tudják megrendezni. Márpedig a határon túli magyarság életének, közéletének, kultúrájának, egyházi életének rendkívül fontos területét jelentik ezek a programok. Lehet azt mondani, hogy támogassa őket Bukarest vagy Pozsony, de ha a magyar költségvetés itt megszünteti a támogatási kereteket, akkor ezek nem fognak kapni Bukaresttől és Pozsonytól támogatást. Mindenképpen megfontolásra javaslom azt, hogy ez a programfinanszírozás a

jövőben is megmaradhasson. Óriási veszteség lenne a határon túli magyar közösségek számára, ha ezt felszámolja a terület.

A harmadik fontos terület a beruházásoké. Itt tulajdonképpen épületek felépítéséről van szó. Egy-két példa: a Kolozsvári Irodalmi Múzeum, ami Szabédi Lászlónak az egykori háza helyén jön létre jövő év közepén. Vagy éppen a napokban kaptam meghívást az erdélyi Besztercéről, ahol az Illyés Közalapítvány támogatásával egy középiskolai kollégium létesült. Sok hasonló példát tudnék mondani.

Mindez nemcsak kimeríti az Illyés Közalapítvány lehetőségeit, hanem messze meg is haladja. Ami 1 milliárd volt korábban, az most már csak 800 millió Ft. Ez tulajdonképpen a 3 terület egyikére sem lenne teljes mértékben elég. Hozzánk évente körülbelül 5–6 milliárd forint mértékű pályázati igény fut be. Nagyon meg kell gondolnunk azt, hogy mire adunk pénzt. Sokszor érezzük magunk is azt, hogy nem tudunk kellő igazságossággal és megfontoltsággal dönteni. Amikor két teljesen egyforma igényű és fontosságú pályázatot kell elbírálnunk, de csak az egyikre van pénz, akkor nagyon nehéz a döntés.

Mindaz, amit elmondtam, valójában csak az eddigi történetet jellemzi. Hogy mi lesz a jövő története, azt én pontosan nem tudom. Két-három forrásból vannak információim. Az egyik Gémesi államtitkár múltkori közlés-sorozata, a másik, amit a sajtóban olvasok, és a harmadik, amit különböző pletykákból hall az ember. Gondolom, mindenki tudja, hogy Magyarországon a pletykák a leghitelesebb hírforrások. Ha az ember kávéházban, eszpresszóban, futballmeccsen, baráti társaságban értesül valamiről, akkor az többnyire be szokott következni. Nem ma született, hanem még 1989. előtt az a vicc, hogy mi a rémhír hivatalos meghatározása? – Az a rémhír, amit az ellenség kitalál, és a kormány megvalósít. Hát nagyjából most is itt tartunk.

Nincsenek nagyon határozott információim, de mindenfélet hall az ember, és ezért ez bizonyos aggodalmakra ad okot. Először is, én magam is elismerem, hogy a jelenlegi támogatási rendszer teljesen korszerűtlen, és kaotikussá vált. Erről különben az itt ülő Bárdi Nándornak volt néhány évvel ezelőtt egy kiváló összefog-

láló tanulmánya. Úgy emlékszem, hogy 41 vagy 43 forrást jelölt meg, amikor leírta a Magyar Köztársaság által megnyitott forrásokat a támogatáspolitiká számára. Egy ilyen területen, ahol 43 vagy 41 forrás működik, valóban elkerülhetetlenek a kaotikus állapotok: az egymásra csúszó pénzek, a rendezetlen döntések, a párhuzamos támogatások. Ez valóban határozott reformra szorul, ez nekem is meggyőződésem, és nem először képviselem ezt a gondolatot.

Súlyos aggodalmaim vannak ugyanakkor a tekintetben, hogy amit én részben Gémesitől, részben a sajtóból, részben a rémhírekből összeszedtem mint információt, azok tükrében az a reformfolyamat, ami most a támogatáspolitikában kezdetét veszi, valóban hatékony, és valóban a szükségleteket kielégítő reformfolyamat lesz-e? Súlyos kételyeim vannak. Úgy tudom, velem legalábbis ezt közölte az államtitkár, hogy az Illyés Közalapítványt beolvasztják a Szülőföld Alapítvány keretébe, annak valamiféle fiókja, vagy szekciója, vagy nem is tudom, miye lesz. Már ez is jelent bizonyos aggályokat. Aggályt jelent továbbá az a terv, hogy felső szinten egy politikai irányító testület működne, a középső szinten egy szakmai és az alsó szinten a végrehajtóiroda. A célokat, a stratégiát a politikai szintű irányító testület határozná meg. Ennek a lebontását a szükségletek szerint, vagyis a pályázatok megítéléséig a középső szintű szakmai irányító testület végezné, s az alsó szintű hivatali apparátus pedig végrehajtaná a szakmai testületnek a döntéseit. Ebben a tekintetben nekem vannak aggályaim. Az első aggályom kifejezetten politikai. Megkérdeztem az államtitkártól azt, hogy ezt a felső szintű politikai stratégiai döntéshozatali testületet hogyan képzelik el? Parlamenti alapokon-e? A válasz az volt, hogy nem. Ugyan nekem nem rokonszenves az ellenzék nagyon sok képviselője, élén a fő ellenzéki vezérrel, azonban nem tudom elképzelni azt, hogy egy demokráciában, egy parlamentáris alapokra helyezett döntéshozatali rendszerből az ellenzékét ki lehetne zárni. Ezt egyszerűen nem tudom elképzelni. Nem is tudom, hogy kinek volt ez a magasröptű ötlete.

Másodszor, problémát látok abban, hogyha ez a középső szintre helyezett szakmai döntéshozó testület szakértőkből állna, akkor ez milyen információk és

előkészítő munka nyomán fogja meghozni a döntéseit? Jelenleg az a helyzet az Illyés Közalapítványnál, hogy az apparátus, tehát a tisztviselők készítik elő a döntéseket. A 12 tagú kuratórium ezt nem tudja elvégezni. Oda kell tehát tenni a kuratórium asztalára a döntés-előkészítés folyamatában létrejött intézkedéseket, tanácsokat, javaslatokat, és ennek alapján képes a kuratórium döntéseket hozni. Nagyon remélem, hogy ez a művelet nem lesz kiiktatva a rendszerből, mert máskülönben a kuratórium nem tud működni. Ha a harmadik, a legalsó szinten működő hivatali rendszer pusztán csak a végrehajtás feladatát kapja meg, akkor a kuratórium nem fog működni, csak abban az esetben, ha az előkészítés feladata is erre a bizonyos harmadik szintre hárul.

Következő aggályom az, amit Kiss Elemér is érintett, hogy a kialakítandó rendszer a határon túli alkuratóriumok megszüntetését tűzi ki célul. Ezt az államtitkár határozottan közölte velem. Ezt nem tartom szerencsésnek, mert a határon túli alkuratóriumokban rengeteg szakértelem gyűlt össze, ezek általában hitelesen működnek. Nagy, terjedelmes szakértelem gyűlt össze. Ezek az emberek többnyire hitelesek, hallgatnak rájuk az ottani közösségek képviselői, tehát nem tartanám szerencsésnek kiiktatni a döntéshozatali folyamatból az alkuratóriumok rendszerét.

A következő aggályomat nagy nyomatékkal szeretném hangsúlyozni. El is mondtam nemrégiben azt újságírói kérdésre. Ezekben a közalapítványokban - az Illyés, az Apáczai és az Új Kézfogásról van szó - körülbelül negyven-valahány ember tevékenykedik pillanatnyilag. Miután a HTMH apparátusát is radikálisan csökkentették az újabb rendelkezések. Ismeretes, hogy mi történt a HTMH-val. A Szülőföld Alap alá rendelt döntéshozatali szervezetnek a harmadik szintjén elhelyezkedő hivatali apparátust, az államtitkár közlése szerint körülbelül 15–16 főben kívánják meghatározni. Nem tudom elképzelni, hogy azt a munkát, amit eddig körülbelül 40–42 ember végzett, 15–16 emberrel megfelelően el lehessen végezni. Ráadásul nyilvánvalóan, ahogy az Magyarországon szokott lenni, ebből a jelenlegi 40–42 főből nem a leghitelesebb, legeredményesebb és leghatékonyabb emberek fognak bekerülni az új apparátusba. Illetve be fognak ke-

rülni olyan emberek, akiknek ez a munka teljesen újdonság lesz. Ezt én kifejezetten problematikus jelenségnek tartom. Ráadásul van bennem olyan aggodalom is – elvégre szociális lények vagyunk, és ezt szocialistáknak, gondolom, nem is kell megmagyaráznom, bár én nem vagyok a Magyar Szocialista Párt tagja – hogy azok az emberek, akik itt 15 éven keresztül jól dolgoztak, eredményesen, hatékonyan és önfeláldozóan, ezeket nem lenne szabad állás nélkül hagyni. Az emberekről is, a tisztviselőkről is gondoskodni kellene! Nem lehet eredményes tisztviselőket egyszerűen munka nélkül hagyni. Ezt én abszolút helytelen, és a szocialista eszmével ellentétes elképzelésnek tartanám.

Végül van még egy nagyon fontos aggályom. Én egyáltalán nem tudom elképzelni, hogy mindazok az intézkedések, amelyeket az államtitkár közölt velem, ezek a január 1-jei határidőre végrehajthatók lennének. Ismerjük a magyar politikai élet, az apparátusok működési sebességét. Szóval van előttünk 4 hónap. 4 hónap alatt én képtelenségnek tartom ennek az egyébként szükséges, de bizonyos tekintetben elnagyolt, és nem biztos, hogy működőképes reformnak a megvalósítását. Azt szeretném kérni azoktól, akik itt képviselik a kormányzatot vagy a Magyar Szocialista Párt mértékadó köreit, hogy még egyszer át kellene ezt az egészet gondolni, és racionális döntéseket kellene hozni! Előttünk, akik ezzel a kérdéskörrel foglalkoznak – és én nem a rendszerváltás után kezdtem el kisebbségi ügyekkel törődni, hanem körülbelül 40 éve csinálom ezt, és elég sok kellemetlenségem is volt ebből korábban, még ki is voltam tiltva örök időkre Romániából – világos az, hogy itt egyfelől nagyon erős racionalításra van szükség, másfelől pedig nagyon világos szolidaritásra. A kettő nélkül ennek az ügynek a kezelése nem megy.

Tabajdi Csaba: Pomogáts Béla azokban a nehéz időkben is velünk volt, amikor alig volt értelmiségi, aki szóba állt az MSZP-vel. Igaz-e az, hogy az elmúlt években nem készült egy olyan összefoglaló, ami korábban minden évben megjelent az Illyés támogatásáról, hogy ki, mikor, mennyit kapott?

Pomogáts Béla: Készült, ez az interneten rajta van.

Tabajdi Csaba: Jó, mert ez alapvetően fontos!

Bárdi Nándor: A szakértelemről volt szó. Annyit szeretnék csak erről mondani, hogy én nem becsülném le a határon túli szakértőket, nem erről van szó. Amikor elemezzük a döntéseket, akkor két dolog derül ki, ami szignifikáns. Az egyik dolog az, hogy a támogatásoknak a 70–80 százaléka infrastruktúra fejlesztésre és nem programokra megy el. Teljesen egy anyaország helyetti anyaországot csinál magából a támogatási rendszer.

A másik dolog. Amikor megnéztük az alkuratóriumokat, akkor kiderült, hogy a kuratóriumi, alkuratóriumi tagok hálózatahoz megy a támogatások 60–80 százaléka. Tehát az alkuratóriumoknál az a probléma, hogy olyan kicsi a határontúli magyar társadalom, annyira perszonális viszonyokkal van tele, hogy óhatatlanul ebben a rendszerben tud csak működni. Nem csak az a három alternatíva létezik azonban, amit a Kiss Elemér mondott a döntések kapcsán, hanem létezik olyan alternatíva is, ami bevett gyakorlat az Apáczai Csere Alapítványnál, hogy Magyarországon van egy pontszerű kiértékelés. Nem egy kuratóriumi ülés dönt ott helyben, kijárási alapon. A határon túliak pedig szintén, mint tanácsadók, adhatnak egy pontszámot. Ez működik. Tehát ez nem egy elefántcsonttoronyban született dolog. És azt gondolom, hogy az Apáczai döntéseit nagyobb legitimitás élvezi, akár határokon túl is, mint más alapítványokét. Tehát a mosolyomnak ennyi volt az oka, nem pedig az, hogy lebecsülném a határon túli szakértőket.

Németh Attila: Egy megjegyzésem lenne itt: Gilyán György államtitkár is hosszú ideig tagja volt a kuratóriumnak. Az Új Kézfogás Közalapítványánál is ilyen pontrendszer van, sőt, annyival kiegészítve, hogy nálunk egy vállalkozásfejlesztési központ, is részt vesz ebben. Nagyon jó rendszer működik, ami 35 pontból áll. Ők is pontozzák, utána az apparátus is, és ennek alapján dönt a kuratórium. A mi összes támogatásunk is megtalálható az interneten.

Tabajdi Csaba: Nekem ezzel kapcsolatosan számos megjegyzésem van. Szerfölött aggályosnak tartom azt a felfogást,

ami mondjuk az Antall-kormányt is jellemezte, hogy most mi vagyunk hatalmon, mi vagyunk kormányon, az ellenzék ne szóljon bele, ne is lásson! 1994 és 1998 között, amikor az Illyést, az Új Kézfogást közalapítvánnyá alakították, akkor kimondott szándékunk volt, hogy megváltoztassuk a '90 és '94 közötti gyakorlatot. Akkor mindenféle legendák kaptak lábra és semmiféle rálátása az akkori ellenzéknek nem volt, mert nem engedték be őket a kuratóriumokba. Még azzal a módszerrel sem értettem egyet, hogy a mindenkori kormányzat válassza ki a neki tetsző ellenzéki képviselőt, hanem az érintett párt vagy annak parlamenti frakciója delegálja.

Az ellenkező gyakorlatot politikailag több tekintetben is kontraproduktívnak tartom, mert biztos, hogy nem mindig szocialista-liberális koalíció lesz ebben az országban. Ha most olyan konstrukciót dolgozunk ki, amiből a jelenlegi ellenzék teljesen kihagyjuk, akkor ez kiváló hivatkozási alap lesz a jövő vonatkozásában. Láttuk, hogy a Fidesz milyen egyoldalú, klientúra-építő kisebbségpolitikai gyakorlatot folytatott e tekintetben. A kormányzati döntéseknél nem árt több cikusra gondolkodnunk, óvatosnak kell lenni.

Bárdi Nándortól eltérően, én nagyon fontosnak tartom az alkuratóriumi rendszert, még hogyha annak van bizonyos belterjessége is. Most az új rendszerben másoknak lesz kijárási lehetősége, csak egy még szűkebb elitnek. Egy-két tucat ember ízlés-, ideológia- és színvilágának megfelelő lesz a támogatás. Lényeges visszalépés lesz ezen a téren is.

Az ellenőrzés régi nagy probléma, vagy dilemma. Megoldatlan is, hiszen amikor az Illyés megpróbálta Szász Jenőtől a pénzeket visszaszerezni, akkor kiderült, hogy ez jogilag milyen nehéz. Annak idején Szócs Gézától törekedtem visszaszerezni az Illyéstől jogtalanul felvett 2 milliót, amit végül vissza is adott. A Külügyminisztérium azonban ugyanezt nem tette meg, holott a Külügyminisztériumból is több tízmillió forintot kapott Szócs Géza 1990 és 1994 között az RMDSZ második számú vezetőjeként. Az ellenőrzések terén sok tennivaló van, de ez rendkívül összetett mechanizmus.

Pomogáts Béla: Teljesen egyetértek Tabajdi Csabával. Arra szeretném én is föl-

hívni a figyelmet, hogy a határon túli magyarsággal kapcsolatos politika nagyon veszélyes ingoványokra kerül, ha itt pártpolitikai érdekek egyáltalán szerepet kapnak. A magyar közéletnek sokáig sikerült elhárítania azt, hogy ezek a pártpolitikai érdekek érvényesüljenek. Azt hiszem, valójában az Orbán-kormány idejétől történt meg az, hogy a pártpolitika sok tekintetben maga alá gyűrte a nemzetpolitikát. Ezt rendkívül veszélyes dolognak tartom. Ma megint érzékelem azt, hogy a jelenlegi kormányzati politika is mintha elhajlana, engedne a pártpolitikai érdekek vonzásának. Nem, nem tartom ezt helyesnek! Annak idején, amikor Tabajdi Csaba és Szokai Imre megírta azt a bizonyos első, mondhatnám felszabadító hatású cikkét a Magyar Nemzetben 1988-ban, én távol álltam az akkori hatalmi rendszertől. Ezt az írást akkor valamennyien úgy üdvözöltük, hogy végre itt nem egy párt, hanem a nemzet érdeke jelenik meg. Azt szeretném, hogy ez folytatódjon tovább, és egyébként ezt folytatták a HTMH-nak olyan vezetői is, akiket itt látok: Bálint-Pataki József, meg Komlós Attila. Ezt én olyan fontos érdekek és erkölcsi prioritásnak tartom, amit nem lenne szabad feladni! Ez a nemzeti felelősséget jelenti. Ezt mindenképpen elsőrendű helyen kell figyelembe vennünk.

Tabajdi Csaba: Mi most támogatáspolitikáról beszélünk, és nem a nemzetpolitika lényegéről. Először a nemzetpolitika új célrendszerit kellene meghatározni. Nem azért kell megreformálni a nemzetpolitikát, mert új kormány van, hanem mert az Európai Unió 2004-es és 2007-es bővítései, Magyarország, Szlovákia, Szlovénia majd Románia felvétele új helyzetet teremt, de nem gyökeresen! A korlátokat mutatja a Szlovákiában végbe ment nacionalista visszarendeződés. Az európai intézmények tanácstalanok és eszköztelenek, hogyan reagáljanak erre. Haider esetében az EU túlreagált, kudarcot is vallott, most viszont az a reakció, ami kellene. Például a Frattini, aki az emberi jogokért felelős biztos az Európai Bizottságban, még egy puha nyilatkozatot sem adott, nem is szólva a Bizottság elnökéről Barrosóról. Ilyen súlyú ügy esetén Barrosónak vagy a Tanács soros elnökének, a finn miniszterelnöknek kellene megnyilatkoznia, de semmi sem történik.

Némely kormányközeli tanácsadó meghirdette az „EU-konform” támogatási rendszer szükségességét. Szép szöveg, csak értelmetlen. Több oknál fogva. Az Unióban nincs a nemzeti kisebbségeknek támogatásuk közösségi szinten, mivel az nem a közösségi joganyag része! Önrésről beszélünk? Önrészt a kárpátaljaiaktól vagy a vajdaságiaktól? Ahol kormányon vannak – korábban az MKP, ma már csak az RMDSZ –, akkor elvileg lehet mondani azt, hogy legyen önrész. Itt is megmutatkozik a határon túli magyar elit óriási felelőssége, hogy soha nem mutatta ki: mennyi támogatást szerez anyaországi forrásból az oktatási- vagy a kulturális intézményrendszeréhez. Azt lehet akkor mondani, hogy ez az ő önrésze, mert ezt ő érte el.

De ahol reménytelen forráshoz jutni a többségi elittől, azt hogyan ítéljük meg? Ha a kisebbség iránt nyitott vagy nyitottabb kormány van, akkor ez teljesen könnyen kilobbizható, ha meg nem kisebbségbarát kormány van, akkor az reménytelen. Pomogáts Bélának igaza van: ha Pozsony és Bukarest nem akarja a támogatást, akkor az nem is lesz.

Miért kell nekünk határon túli intézményeket létrehozunk, fejlesztenünk? Azért kell, mert ezek az országok nem teljesítik azt, amit a maguk adófizető kisebbségi állampolgárainak biztosítaniuk kellene. Az igaz, hogy a magyar intézmények alapításánál rengeteg koncepciótlanság, kijárási, politikai-klientúraépítés, lokális presztízsérvényesítés, kuszaság van, amit szintén rendbe kellene tenni.

Decemberben a II. szárszói tanácskozáson kifejtettem, hogy félre kell tenni a szülőföldön való megmaradás tételét, dogmáját és helyette egy hármas paradigmát kell bevezetni.

Őszi István megfogalmazásában a szülőföldön való boldogulás helyett a magyarként való boldogulást kell szorgalmazni. Az első cél, a szülőföldön magyarként való boldogulás, a megmaradás a cél, – ahol ez lehetséges. Ez az alaptétel. Ez érvényes határon innenre, határon túlra. A második cél szülőföldön élni, Magyarországon dolgozni. Ez az a kétlakóság, méltó „vendégmunkás” helyzet, amit immár hat vagy nyolc éve említek. Az új nemzetpolitikának a kétlaki ingázást kellene segítenie számos területen. Meg kell nézni, hogy mire van szükség a magyar munkaerőpiacon!

Amire nincs magyar munkaerő, azt a megyei munkaerőközpontok megadják nagyon rövid idő alatt. És létre kell hozni egy olyan kht-t, amely az adott országok szervezeteivel szervezeten idehozza a munkaerőt.

Ez azonban csak akkor működik, ha nem fekete munkát végeznek. Csak megfelelő kedvezményekkel szűrhető, fehéríthető ki a feketemunka. Két kategóriát javasoltam adó- vagy járulékkedvezményeket: a magyarországi romák és a határon túliak foglalkoztatása esetében, egy kormány sem tett semmit e tekintetben. Ez reformértékű lépés lenne! A kárpátaljai, a vajdasági vagy az erdélyieknek szervezeten biztosítunk az ingázást. Csinálja ezt sok tekintetben ugyan a magánszféra, de kizsákmányolva ezeket az embereket! Munkára szükség van, de a megkeresett pénz jó része az otthonmaradást szolgálja.

A harmadik cél: Magyarországon élni és Magyarországon dolgozni, a szervezett tudatos áttelepülés segítése. Az elmúlt években sem történt érdemi könnyítés a magyar állampolgárság megszerzésében. Több áttelepülő kérdésével bajlódok most is, látom, hogy a rendszer rendkívül nehézkesen működik. Számos határon túli fiatal inkább elmegy Kanadába, mert ott könnyebben megkapja a letelepülési engedélyt.

Mi lenne az érdemi nemzetstratégiai reform? Ki kellene teríteni a Kárpát-medence térképét, meg kell nézniük, hogy mik a súlypontjaink: Marosvásárhely és Szabadka legalább fele-fele alapú megtartása, egyrészt Székelyföld központjaként, másrészt Szabadka, a Vajdaság magyar centrumaként. Mind a kettő már 50 százalék alatt van, oda kellene erőforrást koncentrálnunk. Elemeznünk kellene, hogy melyek azok a határon túli területek, ahol a demográfiai, gazdasági, szociális és más mutatók alapján, amelyeket nem fogunk tudni megtartani magyar nyelvet területeknek. Ehhez komoly tudományos háttér kellene, amilyen az egykori Teleki Államtudományi Intézet volt. A rendszerváltozás óta egyetlen kormány ezt a munkát nem végezte el, sőt a megfelelő tudományos háttérrel sem teremtette meg. Az egész nemzetpolitikánk kinyilatkoztatásokra, nem pedig a reáliákra, nem a valós folyamatokra épül. Vannak kutatói erőfeszítések, nagyon fontos széttagolt

erőfeszítések, de ezt egy komplex, egységes rendszerben lehetne és kellene megvalósítani.

A nemzetpolitika reformjával kapcsolatban nagy huszárvágásokkal, valamiféle nagy, megváltó, új ideákkal áttörést nem lehet csinálni, hiszen alapvetően birtokon kívül vagyunk.

Az érdemi előrehaladás mértékét, dinamikáját döntően az adott szomszédos ország politikai elitje, társadalmi és gazdasági viszonyai határozzák meg.

Rossz irányba megy el ennek a támogatáspolitikai reformnak a kommunikációja. Mintha elvesztegettünk volna 100 milliárd forintot határon túli célokra! Annak nagy része számos intézményben megvan, mégha történt több átgondolatlan presztízs-beruházás, amit soha, senki nem gondolt végig, hogy lesz-e majd, aki működteti, vagy működtetni tudja. Több esetben a határon túliak azt állították, hogy ők majd ezt megoldják, aztán kiderült, hogy nem tudták megoldani. Ez a 100 milliárd forint nem ment el azért a levegőbe. Itt csak egy tárgyilagos, tárgy-szerű elemzés segíthet.

Teljesen méltánytalan azt számon kérni ezen a rendszeren, hogy „nem állította meg a szülőföldről való elvándorlást”. Nem Magyarország feladata, nincs is rá képessége, hogy gazdaságilag konszolidálja Ukrajna egy régióját, Kárpátalját, vagy konszolidálja Vajdaságot, Szerbia egy régióját, most nem beszélve Erdélyről, Partiumról. Ez nem lehet egy magyar államnak sem a feladata, sem a képessége. Őszintén szembe kell nézni azzal, hogy ez a cél ma már dogma, ezért nem tartható. Ezért kell bevezetni az imént említett hármas célrendszert, s ahhoz kell szabnunk a támogatási rendszert!

Újabb büvszó, hogy nem támogatáspolitikai, hanem fejlesztéspolitikai kell! Mennyit tanakodtunk Gilyán Györggyel, Burgert Róberttel, az Új Kézfogás Közalapítványban, Szokai Imrével, Nyers Rezsővel, miként lehetne a határon túli vállalkozásokat, fejlesztéseket segíteni? Nagy eredményünk, hogy a vállalkozásfejlesztési központok létrejöttek. Ezt sem kellene elfelejtenünk. Először is leltárt kellene csinálni, egy alapos elemzést az államapparátusban. Biztos, hogy történt az alapítványoknál is egy ilyen jellegű elemzés, csak nem elég átfogó! Így is az volt a baj mindig, hogy túl sok volt a mű-

ködedi költség. Tényleg lehetett volna már az előző kormányzati ciklusban is a három közalapítványt egy irodával is működtetni. Ez kétségtelen.

Gilyán György

A Miniszterelnöki Hivatal álláspontja

A Miniszterelnöki Hivatalban a kormányzati döntés-előkészítéssel foglalkozom, ami egy széleskörű profil, ámde pontosan a nemzetpolitika és ennek koordinációja, nem tartozik hozzám. Ez a Gémesi Ferenc szakállamtitkáré, aki közvetlenül van alárendelve a miniszter úrnak. Mindezt azért mondom, hogy én a saját szakmai tapasztalataimra és meglátásaimra támaszkodom. Azért is köszönöm a meghívást, mert a téma mindig is izgatott, és izgat. Nem hivatali emberként is részt vettem, és részt kívánok venni ebben a – ha úgy tesszük – mozgalomban.

Két gondolatot szeretnék mindössze megosztani a kollegákkal. Az egyik az, hogy néhány elemet kiemelnék az elmúlt egy-két év tapasztalataiból, másrészt pedig, hogy esetleg hozzájárulhatok a következő időszakban az új rendszer kialakításához. Az elmúlt két-három évben a határon túli magyarok gazdaságfejlesztése és üzletfejlesztése tekintetében két dolgot emelnék ki: az egyik az, hogy szerintem ez továbbra is viszonylag háttérbe szoruló, és elhanyagolt területe volt az egész határon túli nemzetpolitikának. Nem kapta meg azt a jelentőséget, amelyet önmagából fakadóan meg kellett volna, hogy kapjon. A második dolog, hogy a hazai és a határon túli szervezetek között egy fokozottabb koordináció, jobb együttműködés és együttgondolkodás alakult ki. Ennek a tapasztalatai hasznosíthatóak a következő időszakban is.

Ami a gazdaság- és üzletfejlesztésre el volt különítve az elmúlt kormányzati ciklusban, az valahol az egynegyed-egyharmad, vagy még ennél is kevesebb volt, illetve egyre csökkenő mértékű volt, arányait tekintve is. Ez elgondolkodtató. Végsősoron attól a lehetőségtől fosztjuk meg a határon túliakat, hogy saját maguk tudják megteremteni azt a forrásbázist, ami később a magyar kormány támogatását csökkenthetné. Az üzleti és gazdaságfejlesztés terén ezek az igények

egyrészt strukturáltak voltak, másrészt nagyon célzatosan, éppen erről szóltak. A Szülőföld Alap nem helyezte megfelelő súlyt a gazdaságfejlesztési témákra. Azt a majdnem 150 milliót, amit az 1 milliárdos támogatásból e célra fordítottak nemcsak mi keveseltük, hanem azok is, akiket közvetlenebbül érintett. Ráadásul ezt a csomagot legutoljára hirdették meg. Forrásszűke volt az összes forráson belül.

A második dolog, amiben messzemenőkig egyet értek Kiss Elemérrel, az a lehetséges célrendszer. Ez összhangban van azzal is, amit Tabajdi Csaba előbb megfogalmazott. Az elmúlt 2-3 évben, a gazdaságfejlesztési aktivitás terén azt a célrendszert követtük, hogy segítsük a magyarság egzisztenciateremtését és az egzisztenciális megerősödését, támogassuk a regionális fejlesztést még akkor is, ha ez persze nem elsősorban Magyarországnak meg a magyar szervezeteknek lenne a dolga. Ez a mi alkotmányos lelkiismereti kötelezettségünk.

A harmadik cél az volt, hogy segítsük azt az üzleti együttműködést a magyarok között, amit nem kell, hogy elváltszon a határ, még akkor is, ha jelenleg mestersegesen elváltsz. Segíteni akartuk a gazdasági integrációt, üzleti szinten is, de még szélesebb értelemben, infrastrukturális szinten Közép-Európában.

Ezt a célrendszert jó szívvel tudnám ajánlani ma is, és hogyha erre alkalman lesz, meg is teszem, mert ezek ma is aktuális dolgok. Rendkívül nyílt és jó együttműködés alakult ki a hazai szervezetek között is, meg a határon túli szervezetek sorával is. Itthon ez miniszteriális állami szerveket, szakmai szervezeteket érint, amelyek a határon túli magyarsággal foglalkoznak, a HTMH-t, az Új Kézfogás Közalapítványt, és más, nem a határon túli magyarságra specializálódott szervezeteket. Ez az együttműködés megmutatkozott mind a gondolkodásban, mind pedig az anyagi források összegyűjtésében is. A kellő hatékonyságot azonban nem tudtuk elérni. Ettől még mindenképpen előremutató dolog volt, amikor nem a széthúzás, nem a saját maga érdekének előtérbe helyezése, és nem az elkülönült célok követése volt, hanem volt egy koherens, vagy legalábbis ebbe az irányba mutató rendszer.

Alapvetően három irányban próbáltunk dolgozni. Az anyagi forrásteremtés, bele-

értve a vissza nem térítendő és a kedvezményes forrásokat, tapasztalat- és tudás transzfer; a harmadik az intézményi formáknak a kialakítása, erősítése, a hálózatépítés. Természetes módon, nem egyformán volt sikeres ez a tevékenység. Bizonyos területeken, jobb eredményeket lehetett elérni, volt ahol kevésbé. A legeredményesebb az volt, hogy rendkívül jó akciónak bizonyult az a helyszínre kivitt tudásbázis, amit elvittünk vagy 100 helyre a Kárpát-medencében magyar lakta területekre, sőt még nem magyar lakta területekre is, amit alapvetően az Európai Unió szabályozásra, az európai uniós piacismeretre építettünk fel, de messze több volt ennél. Rendkívül népszerű volt, hasznosnak találták a helyi vállalkozók. Néhány tízezer vállalkozóhoz jutottunk el a különböző helyszíneken. Nagyon sok helyen nem kapták meg senki mástól. Volt ennek egy versenyelőny értéke, amit adott esetben más vállalkozások nem kaptak meg abban az országban.

Másik dolog az intézményfejlesztés volt. Nagyon hasznos lépések történtek az elmúlt 2–3 évben. Ezt is folytatni kellene. Mindenekelőtt az Új Kézfogás Közalapítvány, a Corvinus, az ITDH és más hálózatoknak a kiépítése ezeken a területeken, amelyek mind vállalkozásfejlesztési, projektfeltáró célúak. További cél együttműködések kialakítása, a szinergiák kihasználása. E munkának minél inkább konkrét helyzetfeltárónak és projektorientálnak kell lennie: segítse a pályázatírás elsajátítását, abban egy állandó, folyamatos kontaktus pontot jelentsen.

A forrasszűke miatt el kellett mennünk

kényszerűen egy olyan irányba, amely a kedvezményes hitellehetőségeknek a bekapcsolását jelenti. Nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy ez egy sikeres dolog volt. Mint felajánlás, ez szép gesztus volt, viszont azok a hitelfeltételek, amelyek Magyarországon kedvezményesnek minősíthetők, azok néhány országban abszolút nem azok. Más az üzleti környezet és a konkrét pénzügyi feltételrendszer. Nem lehetett ezért csodálkozni, hogy fél év után a projektek feltárása folyt, ám azok pénzügyi megvalósításáig nem jutott el az ügy, mivel a feltételrendszer nem teljesült.

Beindult a kisebb-nagyobb projektfeltárás és megvalósítás is, amelyekben voltak gazdaságfejlesztési, és voltak infrastrukturális kezdeményezések. Ezen a területen célszerű tovább haladni. A kedvezményes feltételrendszer ne csak látzólagos legyen, hanem jelentsen kihívást az adott területen. Nagyon fontosnak tartom, amit Tabajdi Csaba mondott: hogy a munkaerő-hasznosítást és a munkaerő bevonását szervezetté tegyük. Ezen nagyon komolyan el kellene gondolkodnunk.

Az az együttműködési készség, az a koordináció, ami megvalósult jó alap lehet abból a szempontból, hogy egy egységesebb szervezetben vigyük tovább a Kárpát-medencei magyar üzleti integráció ügyét, teremtjük meg az eddigi esetleg szétszórt források és szervezetek helyett egy integrált, egy kombinált szervezet lehetőségét. Mind a támogatási struktúrák, mind pedig azok elvi, pályázati mechanizmusának a kialakításában egy részvételi rendszeren alapuló döntési fórum kell, ahol jelen van a magyar kormány, az érintett határon túli

régiók képviselői, a hazai vállalkozásfejlesztő szervezetek és szövetségek egyaránt. Az egész akkor működik igazán, hogyha ebben érdekelt a magyar vállalkozói szektor, tehát a kis- és középvállalkozások. Ez ne csak egyszerű támogatás legyen, hanem egyben az itthoni cégeknek üzlet is. Akkor önmaguktól is résztvesznek.

A struktúra és a pályázatok milyensége eldöntéséhez részvételi döntési testület kell. Ahol a pályázatokat elbírálják, ott kifejezetten szakértő és abszolút szektorsemleges elbírálás kell, egy helyen, profi módon. Ezért én azt javaslom, hogy bizony ez kifejezetten egy pénzügyi szakmai szervezet létrehozását teszi szükségessé. Nem is kell azt létrehozni, ilyen létezik: adott esetben a Magyar Fejlesztési Bank, amely kifejezetten a támogatásokra szakosodott. Lehet, hogy ennek kell egy olyan leányintézményét csinálni, amelyik a lebonyolítást profi módon intézi. Ez csak ötlet. A pályázat-elbírálást és bonyolítást profi módon meg kell követelni, normális pénzért, és abszolút átlátható módon.

Tabajdi Csaba:

Mi éppen ezt szerettük volna: bebizonyítani, hogy igenis eddig is voltak olyan törekvések, amelyek a fejlesztéseket állították előtérbe. Egy nagyon fontos üzenetet mondtál el a mostani reformereknek: hogy minden nagy reformtervnek van egy nagyon komoly korlátja, a piac. Ha a magyar piaci szereplők, akár magyarországi vagy Magyarországon lévő multi cégek nem lesznek ebben érdekeltek, akkor ebben nem lesz igazán áttörés.

Bárdi Nándor: SZÜKSÉG, MINT ESÉLY

Lehetséges-e a magyarságpolitikát szakágazatként elgondolni?

Ebben a tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy a magyarságpolitika aktuális kérdéseit egy szakpolitikai ágazat logikája szerint értelmezem. Ez egyrészt azzal jár, hogy másodlagosnak tekintem a pártpolitikai viszonyokat és a személyi-hatalmi küzdelmeket. Másrészt nem koncepciót vagy

stratégiát dolgozok ki, hanem olyan sarokpontokat jelölök ki, amelyek megkerülhetetlenek a szakmai tematizálás során, jó esetben a koherenciára törekvő kormányzati munkában. Először a jelenlegi helyzet kialakulásával foglalkozom (1). Majd a magyarságpolitika célrendszerével kapcsolatos tévhiteket és elvárásokat rendszerezem (2). A dolgozat legfontosabb része a támogatáspolitikai átalakításával foglalkozik (3). Végezetül az ágazati reform lehetséges konfliktusait tekintem át (4.)

1. A jelenlegi helyzet kialakulása

1.1. Miről beszélünk?

A második Gyurcsány-kormány – programja szerint – ágazati reformot kíván végrehajtani a határon túli magyarsággal kapcsolatos budapesti politikában (magyarságpolitika) is. Ennek legfontosabb intézkedése a HTMH megszüntetése, illetve a támogatáspolitikai átszervezése. Ezzel együtt felerősödött egy olyan publicisztikai vonulat, amely az eddigi magyarság- és támogatáspolitikát mint nemzeti me-

sebeszedet, terméketlen szimbolikus politizálást leplezi le és ennek radikális megújítását helyezi kilátásba. Ezekből a publikációkból egyelőre az elvárások fogalmazódtak meg, a reformok gyakorlati kidolgozását nem várható közíróktól.

Kormányzati oldalról a nyilatkozatokon túl egy 5+2 oldalas koncepció ment véleményezésre a határon túli pártok vezetőihez (A megújuló nemzetpolitika elvei és intézményrendszere), amely hivatalosan nem jutott el a HTMH munkatársaihoz, az MSZP parlamenti képviselőihez. Tehát nem lehet tudni, hogy mennyiben végleges és hivatalos koncepcióról van szó. Az általam ismert szövegváltozat nyelvezetében az utóbbi évek támogatáspolitikai vitáinak progresszív megfogalmazásait alkalmazza. Az eddigi retorikához képest radikális véleményt fogalmaz meg azzal, hogy ki mondja: a határon túli magyar társadalmakban lejátszódott változásokra az „elmúlt 16 év támogatási politikája érdemi választ adni nem tudott”. Határozottan koncentrálna a gazdaságfejlesztésre és a szülőföldön való megmaradás és gyarapodás szociális és gazdasági feltételeire. A másik hangsúlyeltolódás abban áll, hogy a határon túli magyar politikai elitekkel kapcsolatban jóval tartózkodóbb, mint az előző kormányzatok. Ebben a vonatkozásban a kölcsönös be nem avatkozás elvét hangsúlyozzák, illetve a támogatáspolitikai döntésekben közvettebb szerepet szánnak a határon túli érdekérvényesítő törekvéseknek. A MAÉRT megszüntetése után a magyar politikai rendszerbe önálló szereplőként beemelt határon túli pártvezetőkkel a kormányzat csak kétoldalú kapcsolatokat kíván ápolni.

A koncepció eklektikus és jó néhány önellentmondással bír. Az utóbbi 16 év támogatáspolitikai eredménytelensége akkor igaz, ha mindezt a szülőföldön való maradás politikai retorikájához mérjük. Csakhogy a kilencvenes évek legfontosabb folyamata a közép-európai magyar kisebbségek tekintetében az intézményesülés volt. A szülőföldön való maradás retorika csak a kilencvenes évek második felében erősödött fel, addig az autonómia jövőkép volt a meghatározó toposz. A támogatások egy része – feltételezhetően, de egyelőre nem mérhetően – improduktív. De közben létrejötték a határon túli magyarság (kvázi civil társadalmi) intézményes világai. Az állami, önkormányzati,

egyházi intézményességgel együtt kb. 5000 „magyar” intézményről beszélhetünk a térségben. Ez részben a másfél évtizede kialakult magyarországi támogatási rendszernek köszönhető. Egy másik ellentmondás a „nemzetegyesítés cselekvő megélése” és a „magyar közösségek közötti megállapodások” megfogalmazások használata, nem tisztázva, hogy a nemzetegyesítő stratégia vagy a szerződéses nemzet elképzelés a domináns a szerzők számára. Kétséges a HTMH után a szakminisztériumok és a MEH Főosztálya közti hatékony együttműködés megvalósítása, miközben az utóbbi 15 év egyik legnagyobb teherterelét épp a forráselosztás körüli apparátusharcok jelentették (KÜM – OM – NKOM – HTMH – közalapítványok – PM). Ennek a központosított támogatáspolitikával kívánják elejét venni, de itt technológia helyett elvárás jelszavakat olvashattam. A jól hangzó megfogalmazások mögötti járatlanságot tükrözi a kormányzati elképzelés 1. sz. melléklete, a normatív támogatásban elgondolt A nemzeti jelentőségű intézmények és programok listája. Itt lényegében a ma is futó nagy programokat, döntően a felsőoktatás fejlesztést emelték be. Nincs szó ezek társadalmi funkciójáról és hatékonyságuk vizsgálatáról. Közben a támogatáspolitikai vitákban épp az inkubátor jellegű fejlesztések és a normatív támogatást az akkreditációval összekötő helyi adottságoknak megfelelő programok szorgalmazása volt a meghatározó az elmúlt években. Természetesen jól tudom, hogy egy ilyen lista a határon túli politikai elitek javaslatai alapján áll össze, akik az eddigi (kijárásos alkurendszer) átalakításában ellenérdekeltek.

A tartalmi átgondolatlanságot jelzi, hogy az identitás megőrzésben az oktatási-nevelési támogatásnak alapvető funkciót tulajdonít. Miközben tudjuk, hogy Szlovákiában ezt a támogatási formát azért támadják, mert az iskolák alapítványai kapják póttámogatásként, míg Romániában azért bírálják, mert szociális támogatássá alakult abban a formában, ahogyan a családoknak folyósítják. Közvetlen hatását a 3 MD forintnak nehéz kimutatni.

A feltételezett szerzők, Gémesi Ferenc és Törzsök Erika jó szándékát és szakmai felkészültségét nem megkérdőjelezve az elképzelés koherencia hiányát közvetlenül két dologra vezetem vissza. Egyrészt az

alapkérdések „mit és miért támogassunk” mélyebb újragondolása nélkül eleve a „hogyan ne” áll a szerzők gondolkodásának középpontjában. Másrészt a jelenlegi támogatáspolitikai céltalanságot kívánták radikális retorikával megváltoztatni.

Közvetetten az egész magyar kormányzati átalakítás gyengeségei hatnak vissza a tervezett koncepcióra:

a) A reformokat lefékező apparátus ellenállásának elhárítása érdekében az apparátus meggyengítésével és megkerülésével maga az ügykezelés is veszélybe kerül.

b) Az eddigi PR politizálás helyett szükséges szakmai egyeztetések és terepismeret hiányából következő rossz döntések és helyzetek sorozata.

c) Harmadrészt az a geopolitikai helyzet nehezíti a reform átgondolását, amelyben mind a határon túli magyar pártok kormányzati pozíciói, mind Magyarország regionális súlya meggyengült. S úgy kell ebben a helyzetben válaszokat kidolgozni, hogy a magyar-magyar kapcsolatban egyre nagyobb a bizalmi válság és magyarországi szakapparátus várakozó magatartása tehetetlenséget tükröz.

Ez az anyag ahhoz szeretne hozzájárulni, hogy a kormányzati elképzelések koherencia hiányát csökkenthessük és az eddigi magyarságpolitikai reformtörekvéseket, a jó példákat ebbe integrálhassuk. Ennek érdekében a következő három részfejezetben a jelenlegi helyzetet a másfél évtized változásaiban értelmezem.

1.2. A magyarságpolitikai stratégiák és a nemzetpolitika fogalmának átalakulása

A budapesti magyarságpolitikában az utóbbi másfél évtizedben több egymást nem kizáró, domináns stratégia van jelen.

a) A kisebbségi magyarság gazdasági, társadalmi modernizációja a kétoldalú államközi kapcsolatok fejlesztésével, a nemzetközi (kisebbségvédelmi) normákat számonkérő álláspont, amely a határon túli magyarságot, mint a szomszédos országok önálló politikai közösségeit kezeli.

b) A nemzeti reintegrációs program, amely a magyar-magyar intézményi kapcsolatrendszer működtetéséből és a kisebbségi közösségeknek a magyar állami intézményrendszer védőernyője alatti fejlődéséből indult ki. A határon túli magyarságot a magyar nemzet részeként kezeli,

így a határon túli magyar pártokat a magyar politikai rendszerbe szeretné integrálni, illetve a „határon túli magyar” fogalmát megfoghatóvá tenni és Magyarországon emancipálni.

c) Az európai regionalizációs fejlesztési programokkal az etnikai törésvonal átlépeése lokális többség kialakításával. A magyar kisebbségeket mint egy-egy regionális közösség alkotórészét értelmezik. Az uniós csatlakozással létrejövő új határhelyzettel és fejlesztéspolitikával látják elérhetőnek a „detrianonizálást”.

d) A határon túli magyar politikai elit körében meghatározó lett a koalíciós kormányzati részvétellel magyar kisebbségi alkupozíciók és projektek kialakítása. Maguk a kisebbségi intézmények is a politikai elit által szervezendő és ellenőrizendő projektekké alakultak át. Az adott államon belüli állandó forráselosztó pozíció biztosítása magával hozta az önálló érdekeltsgű gazdasági és regionális csoportok pozíciójának megerősödését. Ezzel párhuzamosan a kilencvenes évek első felében manifesztált autonómia törekvések intézményépítő stratégiává alakultak át.

e) Magyarországi nézőpont a „tündérvíz” egy olyan Kárpát-medencéről és magyar szupremáciáról, amely sosem létezett. Kiindulópontja a nemzet mint megfogható és állandó politikai entitás, amelynek minden más párt-, társadalom-, biztonság-, geopolitikai stb. érvelés alárendelendő.

f) Az utóbbi években – tapasztalataim szerint leginkább terjedő nézetrendszer – a határon túli magyarság jövőjét az utóbbi tíz év demográfiai viszonyaiból kiindulva demográfiai és migrációs elmúlásként értelmezi. Ötven éven belül a Csallóközben és a Székelyföldön lát magyar csoportokat, amelyek kis létszámukkal már könnyen integrálhatók lesznek az adott országban, mint ahogy ezt Ausztria, Szlovénia, Horvátország példája bizonyítja.

A domináns stratégiákkal párhuzamosan a politikai retorikában a nemzetpolitika kifejezés lett a meghatározó. Ennek a fogalomnak az utóbbi években jelentősen megváltozott a tartalma. 1989 után a fogalom a magyarországi kisebbségi törvény körüli vitákban merült föl (újra). Bíró Gáspár az identitáspolitika megnevezésére használta. Bíró szerint „a magyar állam tevékenységét a nemzetpolitika terén

alapvetően két tényező befolyásolja, illetve korlátozza: az egyik a törvények és az állami kompetenciák területhez kötött hatályossága, a másik az emberi jogok és az állampolgári szabadságok tiszteletben tartása”. A magyar (nemzeti) társadalom számára két kulcsfontosságú etnikai kérdést (a Magyarországon élő nemzeti és etnikai kisebbségek ügyét és a határon túli magyarság problémáját) egy alapelv képviseléséhez, az identitásválasztás szabadságát biztosító nemzeti pluralizmushoz kötötte.

Három évvel később, 1995-ben Duray Miklós már más értelemben, a magyarországi kormány és a Magyarországon kívül élő magyarság intézményes kapcsolatát megteremtő politika megnevezésére használta a kifejezést.

Újabb három év múlva Lőrincz Csaba, a FIDESZ kisebbségi szakértője hasonló, de szélesebb értelemben használta, a nemzeti érdek fogalmának megközelítéséhez vezette be a nemzetpolitika terminusát: „A magyar nemzetpolitika végső soron a magyar állam és a magyar nemzet határainak meg nem feleléséből fakadó problémákra keres megoldásokat. Célja a magyar állam és a magyar nemzet – esetleg eltérő – érdekeinek összehangolása és ezen együttes érdekek képviselése. A nemzetpolitika magában foglalja a) Magyarország és a határon túli magyarok viszonyának alakítását (»magyar-magyar« kapcsolatok); b) a magyar állammal szomszédos államok többségi nemzeteivel fenntartott viszony alakítását azokban a kérdésekben, melyek az államaikban élő magyar kisebbségi közösségek helyzetével, sorsával, érdekeivel függnek össze; c) a nemzeti érdek – azaz a Magyar Köztársaság és a határon túli magyarok együttes érdekeinek – képviselését a külpolitikában, különösen Magyarország euroatlanti csatlakozási folyamata során. A nemzetpolitika fogalma tehát felfogásom szerint az az általános keret, melyben értelmezhetővé válik a nemzeti érdek anélkül, hogy utóbbi konkrét meghatározására a fogalmi szinten sor kerülne.” Ez a szabatos definíció a státustörvény körüli kormányzati munka kiindulópontja. Itt a nemzeti érdek csak külpolitikai kontextusban jelenik meg. A nemzetpolitika a határon túli magyarok kérdését mint elsődlegesen jogi és politikai kérdést kezeli. Ha nincs is kimondva, de egyértelmű, hogy a szomszédosági kapcsolatok nem kisebbségi tárgyú kérdéseivel

szemben a külmagyar problematika prioritást élvez.

Az MSZP és a FIDESZ magyarságpolitikai stratégiájában 1995-1996-ban, majd 2004-ben alakultak ki éles konfliktusok, amelyeket a pártpolitikai versenyben központi tematizáltak. A magyar-ukrán alapszerződés ügyében Antall József a saját pártellenzékekkel szemben a parlamenti ellenzékek segítségével tudta érvényesíteni akarátát. A magyar-szlovák, illetve a magyar-román alapszerződés ügyében azonban ez az egyetértés megbomlott. Orbán Viktor az utóbbi parlamenti vitája során, a kérdést történeti-morális dimenzióba emelve – és az alapszerződést elutasítva – tudta először integrálni a teljes parlamenti jobboldalt. Ettől függetlenül az első magyar-magyar csúcs, majd a MÁÉRT létrehozásában, illetve működtetésében együttműködtek. A kedvezménytörvény megszavazása szintén ezt erősítette. Mindez azonban a 2002-es választási harcban a kedvezménytörvény következményei körüli félelmet gerjesztő toposzokkal, majd 2004-ben a kettős állampolgárságról tartott népszavazás MSZP-s kampányával megszűnt.

Bauer Tamás és Kis János a kedvezménytörvény, majd a kettős állampolgárság-népszavazás vita során alakították ki az alapszerződések, illetve kisebbségvédelem versus nemzetegyesítés stratégiai különbségtételt. Amely igaz lehetett a Kovács László meghatározta 2002-2004 közötti magyar külpolitikára, de már nem volt érvényes Gyurcsány Ferenc kormányzati retorikájára. Miközben épp ekkor tematizálódik újra központi helyen a két párt eltérő nemzetpolitikai felfogása. Ennek megértéséhez újra vissza kell térni a nemzetpolitika kifejezés értelmezéséhez.

Az MSZP-ben, Tabajdi Csaba és a Nemzetpolitikai Tagozat révén, ha perifériáskusan is, de mindig jelen volt a nemzeti tematika. Tabajdi a HTMH-t felügyelő államtitkárként, mint szakpolitikus; majd a kedvezménytörvény vitájában a pártját annak elfogadására bíró pártpolitikusként; illetve jelenleg európai parlamenti képviselőként a nemzeti együttműködés jegyében mint küldetésstudatos politikus lépett fel. A 2000-ben megfogalmazott, majd 2005-ben újra fogalmazott Magyar Optimum javaslata is a „nemzeti közmegegyezés folyamatos újratertetését” célozta meg. A gazdaság és társadalomszervezés

szempontjából központi tekintett nemzetudat átalakításában központi szerepet szánt az ideológiamentesnek tekintett „nemzeti teljesítménynek”. Ennek megítélése szempontjából „nincs más mérce csak az, hogy elősegíti-e az ország helytállását a világban, növeli-e nemzetközi versenyképességét, szolgálja-e európai beilleszkedését, integrációját, a magyar nép felemelkedését, valamennyi állampolgára boldogulását, szabadságát, emberi jogainak és esélyeinek egyenlőségét, a társadalmi és nemzeti szolidaritás erősítését, az egyetemes és a magyar kultúra megismerését, elsajátítását, a nemzeti kultúra fejlesztését.” A reálszférák (jól működő szakpolitikák) eredményességén túl, a nemzeti jelképek, hagyományok, értékek ápolását, a történeti távlatokhoz való kapcsolódást, illetve az állampolgári otthonosság érzés megeremtését tekinti a nemzeti teljesítmény részének. Tabajdi a két nagy párttal kapcsolatos kritikája során a nemzetpolitika kifejezést a nemzeti integráció, illetve a nemzeti tudat korszerűsítésével kapcsolatos tevékenységre általában is kiterjesztette.

A 2002-es választási győzelem – Medgyessy erőtlensége és sikertelen nemzeti középkiútterése – után a baloldal nem tudott nemzeti integrátorként fellépni, hiszen a kedvezménytörvény módosításokkal történő nemzetközi elfogadtatása a politikai közbeszédben nem írta felül azt a negatív kritikát, amelyet a törvény szövegéből a magyar nemzeti egységre történő utalás elhagyása kiváltott. Egyben tovább folytatódott a kilencvenes évek második felében elindult stigmatizáció. Míg a baloldaltól a jobboldal szimbolikus, nemzetieskedő gesztusait, klientúraépítését, a határon túliak véleményének figyelmen kívül hagyását és a többségi nemzet érzékenységét, kormányzati súlyának negligálását bírálták, addig jobbról az MSZP és az SZDSZ nemzeti érzéketlenségét, szakpolitikai hozzá nem értését, kezdeményezés-képtelenségét, túlzott nemzetközi alkalmazkodását rótták fel. A pártpolitikai versenyhelyzeten túl, az ezekből az előzetes ítéletekből felépült kölcsönös féltékeny szerkezet tette lehetetlenné – még a kezdeményezés időszakában – a kettős állampolgársággal kapcsolatos népszavazás okafogyottá tételét. A kettős népszavazás kampány során, 2004 őszén, a megújuló MSZP-SZDSZ kormányzat párt-

politikai csapdahelyzetbe került, a Kovács László képviselte védekező, államközi kapcsolatokra épülő szomszédság- és magyarságpolitika érvrendszere nem volt alkalmas egy pártpolitikai csatához.

Ebben a helyzetben Gyurcsány Ferenc társadalompolitikai retorikája új tartalommal töltötte meg a már Tabajdi által is a FIDESZ-nél szélesebb értelemben használt nemzetpolitika fogalmát. Az Országgyűlés nemzetpolitikai vitanapján a kormány nemzetpolitikáját, mint a magyartól elválasztó szociális, jövedelmi határok lebontását nevezte meg. A miniszterelnök szerint: „a nemzetpolitika nem azonos a nemzetiségi politikával. A nemzetpolitika közös gyarapodásunk, közös jólétünk megeremtése, az összetartozás megeremtése. Aki nemzetet akar egyesíteni, akkor jár el helyesen, ha a nemzetegyesítés programját nemcsak a határon túli és a határon belül élő magyarok egyesítéseként fogja fel, hanem akkor, ha szegény és tehetős, munkával rendelkező és munkanélküli, tudáshavakhoz hozzáférő és attól elzárta között új hidak építésére törekszik.” Ebben a dimenzióban pedig az ország egyéb problémáival együtt kell kezelni a külmagyar problematikát is. S ebből következik a kettős állampolgárság vélt következményeivel kapcsolatos terhek számbavétele. Ugyanakkor a nemzetpolitika ebben az értelemben egyáltalán nem szűkül le identitáspolitikai, külpolitikai vagy magyarságpolitikai jelentéstartalomra, hanem ennek része lesz a gazdaságpolitika, a jövedelempolitika és a fejlesztéspolitika is. Ebben a baloldali nemzetpolitikai retorikában a nemzeti teljesítmény mellett új értelemben jelenik meg az egyesítés, illetve az egység fogalma is: „Az egyesítés nem más, mint a bennünk ott lévő közösnek a megtalálása, nem pedig valamelyik rész kisajátítása. Az egyesítés nem megy erőszakkal. Az egyesítés bölcsességgel belátással, sok-sok kompromisszummal, nagyvonalú nyitottsággal megy. A sokféleség elfogadásával és befogadásával, nem fennhéjázó kioktatással.” Szintén új elem a felelősség (a nemzeti felelősség) középpontba állítása és a problémakezelésnek ebbe a keretbe történő „cselekvő” tematizálása.

Bizonyos értelemben 2004–2005-ben hasonló folyamat játszódott le, mint 1996-ban a magyar-román alapszerződés vitá-

jában, amikor Orbán Viktor egy külpolitikai-magyarságpolitika kérdést más szintre (történelmi és morális megítélés alá helyezve ki)emelt. Az elmúlt évben ugyanez történt a nemzetpolitika fogalmával, amikor Magyarország integrációs és társadalompolitikai kérdései között tematizálták. S ugyanúgy a pártpolitikai összefűzésre használták fel.

Mindez a külügyminisztériumi stratégiában megújuló nemzetpolitikai programként jelenik meg. Ennek „központi gondolata a magyar nemzet európai uniós perspektívában történő újraegyesítése, a határon túli magyarság szülőföldjén közösségként való megmaradásának és gyarapodásának elősegítése, az integráció adta eszközök hatékony felhasználásával és az együttműködés (ezen belül is elsősorban a gazdasági) előtérbe helyezésével. Ennek érdekében elsődleges feladat a magyarság számára európai sikereket és versenyképességet kínáló politika megvalósítása és az EU nyújtotta lehetőségekre felkészítő támogatási rendszer kialakítása.”

A kettős állampolgárságról szóló népszavazás után a „nemzetpolitikáról” kiderült, hogy mindkét oldal választóit megosztja és igazából nem lehet a pártpolitikai versenyt ezzel a kérdéssel tematizálni, illetve parlamenti választást nyerni. Ebben a helyzetben a határon túli magyar politikai szereplők súlya is csökkent. Ráadásul a miniszterelnökkel a kisebbségpolitikusok – a kettős állampolgárság melletti választóik igényeinek megfelelő kiállításuk miatt – nem tudtak hatékony együttműködést kialakítani. A nemzetpolitika „leértékelődött”, de úgy is értelmezhetjük, hogy a szakpolitikák egyikévé vált, elveszítve kiemelt szimbolikus politikai súlyát.

1.3. A budapesti kormányzatok 1989 utáni támogatáspolitikája – korszakok

A támogatáspolitikai első korszaka 1994-ig tartott: ekkor épültek ki a határon túli támogatáspolitikai első intézményei, a HTMH, és az Oktatási Minisztérium - nevét többször változtató – határon túli ügyekkel foglalkozó (fő)osztálya. A Miniszterelnökség, illetve a HTMH mellett az Illyés Alapítvány, a Új (?) Kézfogás Alapítvány, a

Teleki László Alapítvány, a Pro Professione Alapítvány, az Egészségügyi Minisztériummal szerződéses kapcsolatban a Segítő Jobb Alapítvány, a Mocsáry Lajos Alapítvány jött létre magánalapítványi formában a forrás-újraelosztás érdekében. Ezt az időszakot a magyarországi intézményesülésen túl a következők határozták meg:

a) A határon túli magyar intézmények rohamos revitalizációja és az intézményteremtési robbanás. Az általánosan elfogadott elképzelés ekkor az volt, hogy az intézményalapítást segíteni kell, s a kisebbségi társadalom majd (nemzeti autonómia keretében) fenntartja és működteti a kiépült rendszereket.

b) Ebben a munkában a politika (pártok és személyek), valamint a társadalomépítés támogatása teljesen összekapcsolódott és összekeveredett. A döntések, támogatások elsősorban a személyes ismeretségi és bizalmi viszonyokon alapultak. Ez vezetett ahhoz, hogy ebben az időszakban keletkeztek a legnagyobb támogatáspolitikai botrányok is (Hódi-ügy, Szócs-ügyek).

1994-től – a második korszakban – indult el a támogatáspolitikai „társadalmiasítása” az előkuratóriumok, ösztöndíjtanács, szakmai előzsűrik létrehozásával. Ez kb. 300–350 határon túli értelmiségit vont be a döntésekbe. Mindez egyszerre kívánt politikai és szakmai legitimitást adni a döntéseknek. Volt, ahol ezek az alkuratóriumok döntően szakmai alapon szerveződtek (Szlovákia), és volt ahol bizonyos alkuratóriumok politikai, míg mások szakmai alapon jöttek létre (Románia – IKA, illetve ugyanott a Könyves Céh). Ugyanekkor Magyarországon az addigi magánalapítványokból közalapítványokat hoztak létre, pártdelegáltakból álló kuratóriumokkal (IKA, Új Kézfogás).

1998 után – ez a harmadik korszak – az addigi támogatási források kibővültek. A régi közalapítványi mechanizmusok fenntartása mellett azonban az új forrásokat és projekteket már Budapestről kezdeményezték és irányították. Ilyen volt az IKA stratégiai kerete, a határon túli magyar felsőoktatás fejlesztési program, az Apáczai Közalapítvány létrehozása és a státustörvény révén az ajánló irodák, kedvezmények finanszírozása.

A 2002-es kormányváltás után a határon

túli politikai szervezeteknek megnőtt a beleszólási lehetőségük az ún. stratégiai programokba. Míg az előző két kormányzati ciklusban egyértelmű volt, hogy Tabajdi Csaba, illetve Németh Zsolt a magyarországi politikai akarátérvényesítés és a forráselosztás kulcsembere, addig az új baloldali kormány időszakában több hatalmi központ között (Külügyminisztérium, Ifjúsági és Sport Minisztérium, Miniszterelnöki Hivatal) automatikusan megnőtt az első számú határon túli politikai vezetők, döntően Markó Béla befolyása – aki többször és egyértelműen megfogalmazta, hogy a romániai magyarságra vonatkozó támogatáspolitikai ügyekben az erdélyieknek kell dönteniük. Kovács László az addigi partneri viszonyt azzal fejlesztette tovább, hogy a magyarságpolitikai ügyekben a határon túli vezetők véleménye úgy a támogatáspolitikában, mint a közigazgatás személyi ügyeiben meghatározó lett. Ez hamis helyzetet teremtett. A budapesti kormányzat elhitte, hogy az a jó magyarságpolitika, amit a kisebbségpolitikuskok csinálnak és ezzel a felelősség is az övék. (Miközben az ágazat fejlesztésében nem voltak érdekelték.) A határon túli magyar politikusok pedig miközben döntően egy másik kormányzati és politikai szerkezetben működtek, azt érzékelték, hogy a budapesti intézményességnek is részesei és az a feladatuk, hogy minél több forrást szerezzenek a magyar kormánytól, közösségeiknek/projektjeikhez. A források és a döntések azonban 2003–2004-re beszűkültek, a magyarságpolitikai kérdések kormányzati súlya jelentősen csökkent épp azért, mert a kormányzatban nem volt erős személyiség vagy érdekcsoport, amely magának érezhette volna, így ígérvénypolitizálás alakult ki. Ennek lényege a magyarországi politikus által itt vagy ott tett vagy kicsikart ígéretek magyarországi kihajtása. Maga a Szatmári házaspár ügye, majd ettől függetlenül Bálint-Pataki József távozása a HTMH éléről ennek a kompetencia átadásból adódó kijárási, ígérvény politizálás a zsákutcáját jelentette.

A 2004. decemberi kettős állampolgárságról szóló népszavazás kampányában meghirdetett Nemzeti felelősség programjának egyik eleme a támogatáspolitikai rendszer átalakítása a Szülőföld Alap és a Program révén. Ebben az ötödik korszakban egyrészt a forráselosztást

próbálták meg a Szülőföld Alapban újra szabályozni, másrészt egy több mint 20 milliárd forintos gazdaságfejlesztési keretben gondolkodtak, amely üzleti alapon, új forrásokat biztosítva befolyásolhatta volna a magyar lakta régiók befektetői világát. A Szülőföld Alap eddigi két döntési fordulójából nem látszanak az új prioritások. Inkább a határon túli nagy projektek, illetve az intézményműködtetés szükségletei határozzák meg a pályázati eredményeket. A döntési módszerek sem változtak: egy-egy régió politikai képviselőinek prioritáslistája a meghatározó.

A kilencvenes évek intézményteremtői abban gondolkodtak, hogy a magyar kisebbségi intézményhálózatok – amelyek a határon túli magyar társadalmakat megjelenítik és ezzel az autonómiák/magyar kulturális pillérek alapját képezik – az elindulásban segítő magyarországi támogatást követően saját társadalmuk erejéből működhessenek. Ez azonban nem így történt. Ma ezt az ún. magyar intézményrendszert döntően magyarországi támogatásokból próbálják működtetni. Ebből adódóan az évenkénti és esetleges forrásgyűjtés nem teszi lehetővé hosszú távú működési stratégia kialakítását, így ezen intézményektől nehezen kérhető számon a hatékonyság. Egy másik következmény az, hogy a forrásokért, illetve a forráselosztásért folytatott harcban a politikai elitek lett a döntő szerep. Ezzel a társadalomépítés gyakorlatilag alárendelődött az érdekvédelmi, politikai munkának. Így politika- és politikusfüggővé vált, amely a kisebbségi társadalom stabilitását, belső kontrollmechanizmusait gyöngíti. A kisebbségi társadalmak hosszú távú fejlődése szempontjából a jelenlegi helyzet azt a veszélyt hordozza magában, hogy a politika nem rendelkezik megfelelő társadalmi visszajelző rendszerrel, társadalmi kontrollal. Így a kisebbségi társadalom csak az elitek politikai konstrukciója marad(hat), és – miközben rohamosan pauperizálódik – nem válhat szerves társadalmiszervezeti egységé.

1.4. A támogatáspolitikai reformigénye

Törzsök Erika 1994–1995-ben a HTMH-ban a támogatáspolitikai reformját megalapozó szakértői bizottságot hozott létre és

egy kormányhatározatot is előkészítette. Ez elsősorban a támogatások átlátható elosztására és pénzügyi szabályozására vonatkozott. Az 1999–2002 közti kormányzati támogatáspolitikát Misovicz Tibor rendszerezte és tette átláthatóvá a HTMH felügyelte pénzek elosztását. Ugyanakkor 2000-ben az Illyés Közalapítványnál Veress László a korabeli irodavezető titkár elkészítette az addigi támogatások adatbázisát, amely egy ideig használható volt az alapítvány honlapján keresztül. A FIDESZ kormányzat utolsó hónapjaiban született meg Gáll Kinga kezdeményezésére az a kormányhatározat, amely a határon túli magyarságnak szánt támogatások egységes nyilvántartási rendszerét megalapozta. Ebből az utóbbi években felfejlesztett rendszerből az adat-szolgáltatók és eleve néhány kimaradt forráselosztó hely miatt megint csak részleges képet kaphatunk. Még a FIDESZ kormányzat alatt született egy kormányhatározat a Támogatáspolitikai koordinációs tárcaközi bizottság létrehozásáról 2002. június 1-i hatállyal. Ezt a bizottságot majd a Gyurcsány-kormány, 4 évvel később 2006. február 22-én hívta először össze. Az elnöki teendőket Gémesi Ferenc, akkor helyettes külügyi államtitkár látta. A tagok az egyes szaktárcaik által delegált szakértők. A bizottság évente legalább négy alkalommal ülésezik, a megbeszélésekre tanácskozási joggal meghívást kapnak a támogatások elbírálásában, illetve eljuttatásában közreműködők is. A bizottság éves tevékenységéről jelentést kell készíteni a kormány számára.

A támogatások felhasználását elsőként az oktatás és a tudományos kutatások terén 2001–2002-ben a Berényi Dénes vezette munkacsoport elemezte. Kimutatták a magyarországi ösztöndíjak több mint 50%-os részesedését, az 1998-1999-ben rohamosan növekvő támogatási összegeket és a humán-társadalomtudományi kutatások meghatározó arányát. A folyamatos monitorizálásra és a helyi tapasztalatokra épülő támogatáspolitikai stratégia hiányára hívták fel a figyelmet.

2003-ban a Magyar Kisebbség kolozsvári folyóirat vitát szervezett a támogatáspolitikáról. E dolgozat szerzője írta a vita-indítót. A hozzászólások jórészt a támogatáspolitikai elvárásokról és az anomáliákról szóltak. Misovicz Tibor itt megjelent

tanulmányában kiemelte a mindenkori miniszterelnök kiemelt szerepét, és az intézményes és koordinációs konfliktusokat állította középpontba.

A következő évben készült el az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány műhelyében az a regionális gazdaságfejlesztési program, amely később a *Szülföld program* címmel jelent meg. Ez az anyag a nemzetközi gazdaságfejlesztési tapasztalatokat, a kárpát-medencei regionális adottságokat kapcsolat össze, körvonalazva a kormányzati szándékok szerinti stratégia megvalósításának módszereit.

2005-ben az Illyés Közalapítvány kezdeményezett egy ankétot az alkuratóriumok, illetve a kedvezményezettek körében a támogatási rendszer problémáiról. Közel 50 válasz érkezett vissza. Legfontosabb pozitívumként a támogatások intézményteremtő funkcióját értékelték. Ezen túl az IKA decentralizáltságát, egyáltalán a támogatások meglétét és a pályázati tanulási folyamatot hangsúlyozták. Jóval differenciáltabb volt a felvetett problémák rendszere. Legszélesebb körben a politikai hatásokat tartották negatívnak. Ez alatt három különböző viszonylat értendő: a politikai pártok szerepe a forráselosztásban; a személyi, szakmai, politikai átfedések és összeférhetlenségek; és a budapesti kormányzati stratégia és erőközpont hiánya. A másik csoportba a forráselosztás lebonyolításával kapcsolatos anomáliák kerültek. Ezen belül a hosszabb távon elengedhetetlen működés finanszírozás normatív támogatásának hiánya volt a legfontosabb. Ehhez kapcsolódott a források elaprózódásának kérdése és a több éves projekt támogatások hiánya. A harmadik körbe a támogatási rendszer működtetésének gondjai kerültek. Ide tartozik a pályázati kiírások és döntések egyeztetésének elmaradása, a kiírások és a lebonyolítás elhúzódása és a megvalósítások monitorizálásának hiánya. A támogatottak oldalán pedig a több helyre való párhuzamos pályázás és elszámolás anomáliái, valamint a külföldről érkező támogatások utáni adó és járulékgörbe merültek fel. A negatívumok negyedik körébe az elkényelmesedés jelensége tartozott. Ez alatt értendő, hogy maguknak a civil intézményeknek egy része a magyarországi források leszívására jött létre. Más részük, mivel sem saját

bevétellel, önrésszel, sem államországi vagy transznacionális pályázati forrásokkal/képességekkel nem rendelkezik, így teljesen kiszolgáltatott a budapesti támogatásoknak.

Szintén 2005-ben a határon túli magyar támogatások Európai Unió normák szerinti átalakítása és a Nemzeti Fejlesztési Tervbe való integrálása érdekében indított tematizációs kampányt Horváth Tamás és Ríz Ádám a Hídvégi Mikó Kutatóintézet Alapítvány keretében. A 2005. tavaszán készült vitairatuk (Kárpát-medencei magyarok támogatásának új lehetőségei az Európai Unióban) támogatás helyett fejlesztéspolitikáról beszél és lényegében az EU-s módszerek és pályázatok kihasználásában látja az intézményépítéshez szükséges forrásbevonás lehetőségét. Kezdeményezték egy „Határon túli magyar nemzeti fejlesztési terv” létrehozását. Programjuk tudásbeviteli és szocializációs projekt, amelyhez határon túli helyszíneken próbáltak partnereket megnyerni.

A legszélesebb visszhangot Csete Örs *Javaslat a Magyariskola program ki-munkálására* c. vitairata váltotta ki. Ennek melléklete átfogó kritikáját adja az oktatási támogatásoknak, amelyet az egész szerkezetre érvényesnek tartok. Csete szerint szó sincs rendszerről, hanem a hierarchizált rögtönzés vált rendszerré. Mindez átpolitizálódott és krónikus forráshiány jellemzi. Tovább nehezítik a helyzetet a jogalkotási és kompetencia problémák, valamint finanszírozásért folytatott rivalizálás. Hiányoznak a forráselosztó intézményekből az egységes pályázattal és ellenőrzési követelmények, a középtávú programokban való gondolkodás, a hatásvizsgálat és a magántőke források bevonása. A határokon túl pedig: a működési bizonytalanság, a pénzek elosztásának állandó vitatása, a szakmai egyeztetések hiánya, a felhalmozott támogatási tőkék ellenőrizetlensége, a helyi források láthatatlansága, a versenyképtelenség a legnagyobb problémák.

Az eddigi támogatáspolitikai szakirodalom legjobb elemzésének Papp Z. Attila tanulmányát tartom a 2003–2006 közti oktatási támogatásokról. Három jelenséget tart meghatározónak. A magyarországi szakmai (oktatási) szereplők hiányát a programokban, amely azzal jár, hogy a prioritásokat a magyarországi és a határon túli politikai szereplők határozzák meg.

Másik jelenség az infrastrukturális, túlnyomóan ingatlan-beruházások döntő súlya szemben a „szoft”, szakmai tudásbeviteli programokkal. A harmadik kiemelt folyamat a pályázati kultúra alulfejlettsége az egydimenziójú magyarországi politikai alkukhoz kapcsolódó forráselosztás miatt.

A választás évét megelőzően a FIDESZ szakértői több egymástól független szakértői anyagot gyűjtöttek be a magyarságpolitika és a támogatáspolitikai reformjához. Hasonlóképpen a Sárközy Tamás államreform anyagához is készült a határon túli magyarok ügyeinek közigazgatási kezeléséről háttéranyag.

2. A magyarságpolitika célrendszeréről

2.1. Az elvi alapok

Az utóbbi 15 évben a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikát két elvárás határozta meg: a szülőföldön való boldogulás és a közép-európai magyar kisebbségeknek sajátos integratív státusz biztosítása mind az államországokban, mind Magyarországon (a nyelvországokban). Leegyszerűsítve ez a szülőföldön való maradás és a nemzetkisebbségi autonómia programja. Mindez a politikai retorika szintje, amelyet a magyarságpolitikai prioritások meghatározása érdekében operacionálizálnunk kell. Az ágazati politika tapasztalatai szerint fenntarthatók-e ezek az elvárások, illetve mennyiben adekvátak ezek a társadalmi-politikai folyamatokra?

A szülőföldön való maradás programja, mindenki érzi, hogy egyre hiteltelenebben hangzik. Ennek okát a következő három dologban látom.

a) A budapesti magyarságpolitikában természetszerűleg fontos szerepet kapnak a határon túlról származó szakemberek, akik a legkülönbözőbb okokból hagyták el szülőföldjüket. Tőlük a határon túli közegben hiteltelen az otthonmaradás szorgalmazása. Hasonlóképpen azon kisebbségpolitikusok szónoklatai is hamisak, akik gyerekeik révén érintettek az elvándorlásban. (Nem hiteltelen azonban szakmailag, ha azért küzdenek, hogy olyan intézményesség és szociális szerkezet alakulhasson ki, amely segít abban, hogy egyéni döntés és ne társadalmi kényszer legyen a lakóhely-változtatás.) Tehát a elvárásrendszer „maradás” oldala lett hiteltelen.

b) Van-e jogom a magyar szállásterületek védelme érdekében bárkitől azt kérni vagy abban akadályozni, hogy történelmi kényszerhelyzetén a Magyarországra való áttelepüléssel ne próbáljon meg segíteni? Miközben az Európai Uniótól többek között épp ezt a szabadságot és a történelmi lemaradás felszámolásában való segítséget várjuk. A kor-szellem szerint ehhez nincs jogunk.

c) Elégségesek-e azok a források, amelyeket a magyarországi politikai osztály úgymond a szülőföldön való boldogulás érdekében a „maradásra” fordít? A másfél-száz ezres Hargita megye éves költségvetése 10–12 MD forint körül van, a 11 ezres Guta város éves költségvetése kb. 850 millió forintnak felel meg, a kicsit nagyobb Somorja költségvetése (már pályázati pénzekkel együtt) 1,6 MD forint. Akkor hogyan is lehetne évi jó esetben 16 MD forintból 2,5 millió embert érintő demográfiai, gazdasági viszonyokat érdemben befolyásolni? A szülőföldön való maradás, a magyarság létszám-csökkenésének megállításához Magyarország nem rendelkezik megfelelő eszközökkel. Ha ezzel nem nézünk szembe, a magyarságpolitika pusztán retorikaként működik az elitek alkujában.

A határon túli magyarság sajátos státuszára vonatkozó elvárásnak két oldala van. Az államországi cél a magyar közösségek kollektív saját intézményességgel való integrációja az adott állam polgári-politikai közösségébe. Jelenleg azzal a paradox helyzettel kell szembenézni, hogy ennek megvalósítása az adott ország politikai-gazdasági modernizációját irányító kormányzati munkába való bekapcsolódással lehetséges. Ennek azonban eddig az volt az előfeltétele, hogy le kellett mondani az adott ország politikai rendszerétől idegen (Szlovákia, Románia) autonómiáról vagy el kellett fogadni ennek felülről szervezett működését (Szlovénia, Horvátország, Szerbia). Magyarország tekintetében egyértelműen az egyéni emancipáció a cél: A magyar kulturális közösségen belüli, de más állampolgársággal bírók jogkiegyenlítéséről. Ebben az esetben pedig a magyar politikai rendszertől idegen, hogy nemzeti alapon felülírják az eljárásjogi kérdéseket. Ráadásul az etnikai szavazóként szocializálódott határon túlról érkezők alapvetően megváltoztathatnák a magyarországi politikai erőviszonyokat.

A közép-európai magyar kisebbségek a kárpát-medencei párhuzamos nemzetépítések közé szorultak. Részesei az államországuk politikai közösségének, de nem a politikai nemzetnek, részesei a magyar kulturális nemzetnek, de nem részesei a magyarországi politikai közösségnek. A politikai nemzet és a politikai közösség a térségben kialakult aszinkronitását csak a liberális multikulturális állammodell és a hatékony regionalizmus képes kezelni. Ennek az évtizedekig tartó átalakulásnak, pedig minél inkább részesei a határon túli magyar csoportok, annál inkább nyertesei is lehetnek. Természetesen más a helyzetük az ausztriai, szlovéniai, horvátországi magyar diaszpóráknak, más az Európai Unión belüli rétegzett szlovákiai és romániai közösségeknek és megint más az ukrainai és a szerbiai magukat politikai közösségként egyre nehezebben artikuláló széteső helyi magyar világoknak.

Az eddigiek alapján a közösségi elvárások helyett az egyén társadalmi viszonyait javaslom középpontba állítani. Ezt a politika retorika nyelvére lefordítva a „magyarként való boldogulásként” fejezhetjük ki. Ennek érdekében a határon túl élő magyar identitással bíró személynek kisebbségi helyzetben esélyegyenlőséget kell biztosítani ahhoz, hogy mind az államországi, mind a nyelvországi viszonyok között megvalósíthassa a maga társadalmi mobilitási pályáját; kiteljesíthesse és megélhesse a kulturális azonosságát; saját életvilágával részt vehessen a regionális és helyi modernizációs folyamatokban. Az előbbieken meglévő társadalmi esélyegyenlőtlenség az intézményes keretek megteremtésével csökkenthető. Ennek az intézményes szerkezetnek egyszerre kell a saját nemzeti önszerveződésen alapulnia, részét képezni az államországi intézményességnek, a nyelvországi kulturális hálózatoknak és a nemzetközi fejlesztési programoknak. Az így működtetett intézményi alrendszerekre tagolt struktúra egyszerre szocializációs keret és a tudásbeviteli felzárkóztató programok csatornája lehet. Tehát nem ingatlan építésekről, gépkocsik vásárlásáról vagyapidíjakról beszélnek – nem tagadva ezek szükségességét – hanem programok működtetéséről. E társadalomfejlesztő munka mérése nem a demográfia mutató, hanem a munkapiaci pozíció és az adott politikai közösség belső stabilitása.

A probléma nem megoldható, csak annyiban kezelhető, hogy javíthassuk az egyén, a közösség, a régió döntési pozícióit a (nyelvországi és államországi) többségi viszonyokhoz képest. Ez a megközelítés nézőpontjában jelent radikális fordulatot a harmincas évektől kialakított organikus kisebbségi önszerveződés képpel, a kisebbségi elitek elvárás konstrukciója alapján felépített közösségi területvédelemben gondolkodó szemlélettel szemben.

2.2. A magyar állam és a határon túli magyarok

2.2.1. Arra a kérdésre, hogy miért is kell Magyarországon a határon túli magyarsággal foglalkozni sok személyes és intézményes válasz létezik. Az alkotmány „felelősséget érez” kifejezésével, az eddigi budapesti magyarságpolitika történetét ismerve én nem sokat tudok kezdeni.

Az erre vonatkozó vélekedések első csoportjába a magától értetődőnek tekintett, a történeti Magyarországhoz kapcsolódó, a magyar nemzet és a magyar állam határainak egybe nem eséséből tartozó történeti megfontolások tartoznak.

A második magyarázat típusba a szolidaritás és felelősség érveket sorolom: a) Magyarországon több tízezer olyan család él, amely a határon túl családi, rokoni kapcsolatokat ápol. Ebből levezetve az odafigyelés mintegy társadalmi igényként is megjelenik. b) A közép-európai magyar kisebbségek politikai opciói az egész térség stabilitására hatással lehetnek és mivel a környező országokkal kialakított kétoldalú kapcsolataiban is meghatározók a szomszédsági kérdések mellett a kisebbségi problémák és a történelmi komplexusok, így a külmagyar ügy biztonság- és geopolitikai vonatkozásban is felmerül.

A harmadik, az előbbi kettőt átfogó érvelési mód a magyar állam történelmi felelősségéből indul ki. Magyarország két világháborúból vesztesként került ki. Döntően ennek köszönhető a határon túli magyar kényszerközösségek létrejötte, amelyek mára vállalt, regionális nemzeti közösségként jelenítik meg magukat. A magyar állam 1918 előtti polgárainak egy része (a nemzetiségi csoportok) az első világháború után nem kívánt a magyar állam fennhatósága alatt élni és a nemzetközi viszonyok révén ez a szándéka

meg is valósult. Míg azok iránt, akik – ezt az állammal kötött „szerződést” nem mondták fel, hanem utódaikkal együtt – lakóhelyükkel elszakadtak attól, a magyar állam felelősséggel tartozik, hiszen (1918-ban és 1945-ben) a hibás politikai vezetésnek köszönhetően kerültek új állami uralom alá. Ez ugyanaz a logika, mint a holokauszt, a hadifoglyok, a kitelepítettek, a politikai bebörtönzöttek iránti állami felelősség kérdése.

A negyedik (jórészt szegénylősen eltitkolt) érdekeltség Magyarország munkaerő-piaci és gazdasági érdekeihez kapcsolódik. A magyarországi demográfiai csökkenést már ma is a határon túli magyarok bevándorlása enyhíti. A nyugdíjrendszerben az aktív foglalkoztatottak csökkenése miatt kb. 10 év múlva várható válság és az egyre fokozódó munkaerőhiány miatt Magyarországnak elemi érdeke, hogy migrációs rendszer alakuljon ki környezetében. A migrációs rendszer kifejezés ebben az esetben nem a bevándorlás leplezésére szolgál. Ez alatt egy olyan oda-vissza működő folyamatot értek, amelyben a magyarországi munkavállalás, tartózkodás időleges és az itt felhalmozott tudás és tőke visszakerülhet a Kárpát-medence egy másik régiójába, mintegy a térség belső reintegrációs folyamatainak részeként. Természetesen nincsenek illúzióim az elvándorlási folyamatokkal kapcsolatban, de be kell látnunk, hogy a több évszázada a medence közepe felé tartó migrációs folyamatokat nem lehet megakadályozni, ráadásul a szaképzett munkaerő a magyar gazdaság érdeke is. Tehát a magyar gazdaság a legalább annyira érdekelt a határon túli szaképzésben és felnőttképzésben, mint a helyi magyar társadalmak.

2.2.2. A magyar állam és a határon túli magyarok viszonyában megkerülhetetlen a magyar állam identitáspolitikája.

Ez a kérdés nincs végiggondolva. Tóth Judit idegenjogi munkássága nyomán a következő ábrában zsúfoltam össze a státus nézőpontokat. A „magyar hagyományok ápolása” alatt a magyarnak tekintett történeti, kulturális hagyomány és szocializációs szerkezetet értem, nem kizárva a többes kötődést sem, amelyet egy ilyen séma nem tud megjeleníteni. Hasonló módon a közönség(public) és a közösség (community) közti nemzetiesítő

folyamatok is hiányoznak. Miközben épp ezzel, a nacionalizmus intézményesülő formaváltozataival válthatjuk ki a politikai nemzet és a kulturális nemzet fogalmi ellentmondásait. Hiánylistához tartozik még az EU állampolgárok és a magyar igazolvánnyal rendelkezők sajátos jogállása is.

2.3. A magyarságpolitika működtetése

Mielőtt a magyarságpolitikai célrendszeréről szólnék, tisztáznom kell az eddigi fogalomhasználatot. Szakpolitikai leíró kifejezés a kisebbségpolitika, amely a kisebbségi elitek kisebbségi ügyekben folytatott politikai tevékenységét fedi le. Ettől külön kell választani – az összesűrűsödő viszonyrendszerek ellenére – a magyarságpolitikát, amely egy-egy kormányzatnak a magyar kisebbséggel kapcsolatos politikájára utal Budapesten vagy bármelyik szomszédos országban. Egy-egy kormányzatnak az általában vett etnikai és kisebbségi csoportokkal kapcsolatos politikájára az etnopolitika kategóriát tartom megfelelőnek. A magyar állam viszonyát a magyar nemzethez az identitáspolitika fogalmi rendszerében tartom értelmezhetőnek. A budapesti magyarságpolitika és a magyar kisebbségpolitikák közös fellépését nevezném (ha már politikailag nem volna túlterhelt) nemzetpolitikának. A szereplők megnevezése vonatkozásában szintén a fogalmi leírásra törekszem, hogy az alá-fölrendeltségi viszonylatok rögzülését elkerüljem. Ezért a közkeletű anyaország kifejezés helyett jobbnak látom a nyelvország, a többségi nemzet, illetve állam helyett az államország megfogalmazásokat. Az eddigiekből talán nyilvánvaló, hogy a nemzetstratégia-hiány sopánkodás helyett az ágazati politikák szakmai logikáját keresem. A magyarságpolitikát egy olyan ágazatnak tartom, amelynek három szintje van: a kétoldalú viszonyokon belüli és a nemzetközi kisebbségvédelem; a magyar-magyar kapcsolatok működtetése; a határon túli magyarság támogatása. A következőkben azoknak a feladatoknak és céloknak a katalógusát állítottam össze, amelyek már folyamatban vannak és külön-külön felépített fejlesztési stratégiát igényel a megvalósításuk.

a) Kisebbségvédelem a kétoldalú viszonylatokban és a nemzetközi szervezetekben

Az Európai Unió jelenleg hiányzó kisebbségvédelmi politikájának kimunkálása, szervezése. (A Tabajdi Csaba és Gál Kinga vezette EU parlamenti intergroup ebben a tekintetben az utóbbi két évben úttörő munkát végzett. Ezzel párhuzamosan a Jürgens és a Frunda jelentés közt eltelt 3 évben jelentősen megváltozott a nemzet-ről és a nemzeti kisebbségekről szóló hivatalos kánon az uniós fórumokon.)

A védőhatalmi szerep kialakítása és erősítése a szomszédos országok magyar kisebbségei vonatkozásában. Pontosabban ennek általános elfogadtatásáról lehet szó. Ennek egyik útja az alapszerződések kezdeményező kihasználása. Egy másik a már meglévő példákra való hivatkozás (pl. Szlovénia). De lehet kezdeményezni a magyarországi nemzetiségek vonatkozásában a nyelvország erősebb kapcsolódását. Továbbá fel lehet vállalni az EU-n kívüli országok kisebbségeinek megjelenítését pl. koszovói szerbek az EU különböző fórumain, elvárva a kölcsönösséget.

Regionális fejlesztési projektek kezdeményezése Kárpát-medencei szinten a német Duna koncepcióhoz hasonlóan.

b) A magyar-magyar kapcsolatok működtetése

Az miniszterelnök és az államfő közti konszenzus nyomán az alkotmánymódosítás végrehajtása a kulturális nemzet intézményesítése és az új felelősség értelmezése érdekében.

A kedvezménytörvény nyomán a határon túli magyarok nyelvi alapon történő pozitív diskriminációjának bővítése. A magyar állampolgárokhoz hasonló esélyek biztosítása pályázatok, tanulás, intézményhasználat stb. terén.

A magyar-magyar intézményi integráció támogatása. A határon túli magyar kulturális, oktatási, tudományos intézményrendszer akkreditálás utáni összekapcsolása a magyarországi szakmai szervezetekkel. A politikai szintű kétoldalú tanácskozásokon és a reprezentatív fórumokon túl valamilyen formában pótolni kellene a MAÉRT-et, mégpedig szakbizottsági fórumokon. Ennek lényege, hogy évente kötelezően, többször találkoznak a szakminisztériumok felső szintű vezetői, valamint illetékes szakemberei a határon túli szervezetek képviselőivel és kölcsönösen tájékoztatják egymást a magyar-

magyar viszony vonatkozó gyakorlati problémáiról. Itt már magának a tájékoztatásnak, az együtt gondolkodásnak is fontos szerepe lehet. Nem beszélve arról, hogy mindez arra kényszeríti az apparátust, hogy folyamatosan elszámoltatható legyen az aktuális ügyekben. Ebben az esetben nem csak magyar-magyar tapasztalatszerelésről, hanem országok és régiók tudáskészletének használatáról van szó.

Magyar nyelvpolitika kidolgozása és a határon túli magyar nyelvi tervezés integrálása az intézményrendszerbe.

A magyarországi bevándorlási és munkavállalási rendszert a belügyi kezeléstől egy szélesebb társadalmpolitikaként elgondolt migrációs stratégia keretében szükséges kezelni. Magyarország a közlekedés, a munkavállalás, a képzés, a beruházás, egészségbiztosítás stb. terén megteremthet egy olyan kárpát-medencei migrációs rendszert, ahol a vendégmunkások, a munkaerőpiacon oda-vissza mozgó szereplők tőke és tudástranszfert bonyolítanak, illetve a magyarországi tőkebefektetésekhez kapcsolati hálót biztosítanak.

Magyarországról és a határon túli magyar közösségekről a szomszédos országok nyelvén külön-külön internetes portálok létrehozása és az adott nyelveken expanzív információ-megjelenítési programok beindítása a határon túli közvetítő műhelyek segítségével. A lengyel keleti politika mintájára ösztöndíj- és képzési programok beindítása a szomszédos országok többségi fiataljai számára.

A magyarországi határátlépés és kapcsolattartás problémamentessé tétele. A szomszédos országokból befolyó vízumdíjnak megfelelő összeg egy-egy konkrét határon túli projektre való felajánlása.

2.4. A határon túli magyarok támogatása

Ennek a magyarságpolitikai szakterületnek az elsődleges célja a határon túli magyarság esélyegyenlőségét csökkentő intézményrendszer fejlesztése és ezzel a munkaerő-piaci pozíciók javítása és az önálló politikai közösségek működésének segítése, valamint a magyar azonosságtudat választása, akadálymentes megélése érdekében. (A dologozat következő fejezete ezt részletezi.)

3. Támogatás és fejlesztéspolitika

3.1. Az alapelvek és célok körvonalazása után tisztázni kell annak a politikai megállapodásnak a kereteit, amelyet a határon túli magyar közösségek képviselői a magyarországi kormányzattal és a pártok képviselőivel kötnek a nyelvország támogatásáról. Ugyanis ha egyből a prioritásokról állapodnak meg, akkor az politikai alkuk és nem a szakmai keretbezáras lesz a domináns.

a) Tisztázni kell a mindenkor magyar költségvetésből azt az arányszámot és azt a feladatkört, amely a határon túli magyarok támogatására vonatkozik. A jelenlegi 1-2 ezrelék közti összeget 2 ezrelékben (kb. 15-20 MD Ft) lehetne első alkalommal 3 évre megállapítani.

b) Egy közös megállapodásnak tisztázni kellene a régiós arányokat. Itt a lélekszám arányon túl, a vajdasági és kárpátaljai magyarság romló gazdasági-társadalmi helyzetét, az Európai Unió fejlesztésekből való kimaradásukat figyelembevéve és ha léteznek, saját, EU-s normák alapján leszábrályozott programjaira többlettámogatásokkal rendelkezhetnek.

c) Tisztázni szükséges a vonatkozó költségvetési támogatások Magyarországon maradó (üzemeltetési) költségeit. A támogatott programok megvalósításában el kell fogadni azt az elvet, hogy azonos feltételek mellett a magyarországi eszközbeszerzést és járulékfizetést kell előnyben részesíteni.

d) Még a forrástervezés (a pályázatok kiírása) előtt tisztázni szükséges, hogy a sajátosságoknak megfelelően egy-egy régióban az egyes kisebbségi alrendszerek (érdekvédelem, önkormányzat, egyház, civil társadalom, oktatás, nyilvánosság) vagy a felhasználás (infrastruktúra-fejlesztés, működtetés, tudásbeviteli programok) milyen arányban részesül a támogatásokból.

e) Alapvetőnek tartom, hogy az egyre erősebben megjelenő gazdaság- és régiófejlesztési forrás lobbik beszabályozása érdekében ezekről a nagy költségigényű projektekről (a piacon szokásos hatásvizsgálatok alapján) külön megállapodás szülessen.

f) A határon túli magyar intézményességnek tisztázni kell a saját maguk finanszírozására fordított összegek forrá-

sát: az adott állam, a transznacionális pályázati alapok, a saját társadalmi támogatás és a magyarországi keretek. Ez ahhoz is szükséges, hogy világosan lássuk a forrászükségeket, illetve elkerüljük a párhuzamos finanszírozást, amely nem mond ellent a közös finanszírozásnak.

3.2. A forráselosztás szintjei

Az „átláthatatlanság” kritika gyökere a forrásközvetítés szétszórtsága és párhuzamossága mellett abból adódott, hogy nem volt a támogatáspolitikai célrendszere differenciáltan beszabályozva. Ezt a problémát – attól függetlenül, hogy hány különböző alap marad meg – a forráselosztás szintjeinek szétválasztásával látom kezelhetőnek. Négy szintet különíték el:

a) A nagy projektek a magyar-magyar, az EU illetve regionális kétoldalú megállapodások alapján jöhetnek létre.

Az eddig a kisebbségpolitikai vezetőknek adott bujtatott társadalmi, illetve gazdasági támogatásokat – összeférhetlenségi szabályokkal – meg kell szüntetni. Mivel ez a jelenlegi gyakorlat az egész rendszert erodálja. A Magyarországról támogatott politikai vezetőket és apparátusokat ez a helyzet nemigen kényszeríti a kisebbségi társadalom erőforrásainak bevonására. (A kisebbségpolitikusok egy része „közösségüket” egyre inkább csak mint etnikai szavazóbázist kezeli. A magyar kisebbségi pártok a néppárti fejlődés helyett egyre inkább választási pártokként működnek, amelyek regionális és gazdasági érdekcsoportok hálózatai. Az etnikai szavazás rögzülése miatt, társadalmi kontrolljuk és ezzel együtt politikailag aktív mindennapi bázisuk is beszűkült.)

Az időben első, nagy, magyarságpolitikai projekt, a Duna TV támogatását újra kell gondolni. Miközben a tv-csatorna támogatása általánosságban már nem része a határon túli magyarok támogatásának, mégis az ő érdekkörükbe tartozó kérdésként kezelik annak működtetését. A nézettség pedig, ha más magyarországi közszolgálati adók vagy kereskedelmi tévék is foghatók, nem tér el lényegesen a magyarországi alacsony nézettségtől. Itt nem a Duna TV felszámolásáról van szó, hanem a magyarországi közvélemény előtt tisztázni szükséges a csatorna társadalmi politikai funkcióját. Kézenfekvő az Euró-

pában általános nemzeti-közszolgálati kulturális csatorna lehetősége, amely az egész magyar kulturális közönséghez szól. Ellenben ha a határon túli elitek szükségesnek tartják a jelenlegi köztes helyzet fenntartását, akkor a csatorna fenntartása legyen a támogatások része.

Az eddigi régió és gazdaságfejlesztési koncepciókban megfogalmazott közel hasonló elképzeléseket egy elkülönített programban lehetne megvalósítani. Fontos, hogy ezek a volumenükben a többi támogatást messze felülrő és az üzleti élet szabályai szerint kezelendő források külön legyenek kezelve az intézménytámogatásoktól. (Ha nem ez történik vagy az üzletei szabályozás nem működik, vagy más területeken is a piaci érdekeltség lesz a döntési szempont.)

A határon túli magyar felsőoktatás fejlesztése során a magyarországi felsőoktatási szakmai integrációt, illetve annak akkreditációs követelményrendszerét, a normatív támogatást célszerű volna alkalmazni. Az újabb fejlesztések helyett az oktatási, szakmai munka stabilizálása lehetne prioritás. Nevezetesen az alapító politikai teherterelektől való megszabadulás és akadémiai normák szerinti működésre való átállás. Az esetleges szerkezeti átalakításokat is ennek alapján érdemes átgondolni.

A kedvezménytörvényből adódó támogatások köre a közeljövőben nem bővül. Az oktatási-nevelési támogatás egyéni folyósítása lényegében szociális segélyzéssé alakította a támogatást. Ennek bármiféle reformja azonnal konfliktust okozhat.

b) A normatív támogatások olyan akkreditált célprogramokra vonatkozhatnak, amelyek egy-egy intézmény működését és elsősorban szolgáltató, tudásbeviteli funkciót látnak el rendszeresen monitorizálva. Ebbe a körbe olyan célprogramok juthatnak be 2–3 év folyamatos működés után, amelyek megfeleltek a magyarországi szakmai akkreditációs követelményeknek. Ebben a körben már nem pályázati, hanem feladatokhoz kötött normatív alapon működne a támogatás.

c) A célprogramok részletes pályázati kiírás alapján működ(het)nek, amelyeket a következő részfejezetben ismertetendő, forráselosztó technológiával lehet szabályozni. A jelenleg működő vagy látens

módon meglévő és hálózattá szervezhető célprogramok intézményépítésre és működtetésre vagy projektek támogatására vonatkoznak. A következőkben olyan programokat sorolok fel, amelyek már beindultak vagy részletesen ki vannak dolgozva. A jelenlegi kormányzati elképzelésekkel szemben ebben az intézményfel fogásban a középszintű, helyi napi szolgáltató-fejlesztő funkciót ellátó intézmények állnak a középpontban, nem a nagy infrastrukturális fejlesztési projektek.

A tematika bővíthető.

Intézményépítő célprogramok:

- Az oktatásfejlesztő és minőségbiztosítási rendszer működtetése.
- Szórványkollégiumok működtetése.
- Egyetemi szakkollégiumok működtetése.
- Internetes portálok és dokumentációs központok működtetése.
- 40 városi könyvtár állományellátása és módszertani integrálása.
- Az e pontok működtetése.
- Magyar házak működtetése, művelődésszervezők képzése.
- Tudományos műhelyek működtetése.
- Színházi műhelyek fenntartása

Programok támogatása:

- Óvoda és iskola beíratási programok
- Felnőttképzés támogatás hiányszakmákban
- EU képzési programok
- Rendszeres tanári továbbképzés.
- Örökségvédelmi munkák.
- Ösztöndíjprogramok (szakágazatonként)
- Könyvkiadás támogatás
- Sajtó támogatás

d) Regionális keretek körébe a kis, maximum 200.000 Ft költségvetésű programok tartoznak, amelyekről eleve egy-egy ország szintjén lehetne dönteni. Mégpedig olyan forrást közvetítő alapokban, amelyek egyrészt Magyarországról, másrészt az államszolgáltatótól kapnak támogatásokat, valamint pályázhatnak nemzetközi forrásokra is. Ugyaníde lehetne integrálni a mai ajánló irodákat, agora központokat, illetve a közalapítványok regionális központjait. Ez az adminisztratív feladatokra is képes központ segíthetné a normatív támogatások és a cél-

programok monitorizálást is. Hosszabb távú intézményépítés szempontjából nem csak a költségtakarékosság miatt fontos mindez, hanem egyben a kulturális autonómia adminisztratív bázisát is ezzel lehetne előkészíteni.

3.3. Támogatás technológia

A forráselosztás technológiáját alapvető fontosságúnak tartom a jelenlegi kijárási alapú támogatási rendszer megváltoztatása érdekében. Jelenleg egyedül az Apáczai Közalapítvány rendelkezik minőségbiztosítással, nemzetközileg kompatibilis nyilvántartási rendszerrel és hatékony belső monitorizálással. Ezért ezen alapítvány kialakult módszereinek adaptálásra teszek javaslatot. (Itt az irodavezető és az elnökök, kurátorok személyes érdemein túl azt tartom döntőnek, hogy mivel eleve a Szakképzési Alap forrásait osztják tovább, maga a közalapítvány is igen szigorú pénzügyi és szakmai ellenőrzés alatt áll. Ez alakította ki a jelenlegi jó gyakorlatot.)

a) A források központosítása olcsóbb ügymenetet, szakszerűbb lebonyolítást biztosíthat. Azonban rendkívül fontos a pontos és részletes pályázati kiírás, amelyet mind szakmai, mind lebonyolítói oldalról egyeztetni szükséges a folyamatos módosításokkal együtt.

b) A döntésekbe a határon túliakat mint tanácsadókat érdemes bevonni. Ellenkező esetben folytatódik az a gyakorlat, hogy a pályázók és a forráselosztók ugyanazon személyek, illetve közeli viszony áll fent közöttük. A magyarországi minisztériumi apparátusokban pedig a tisztviselői fluktuáció miatt nem alakult ki a szakértői kör, illetve ahol ez létezik, ott a forráselosztó és kapcsolattartó személy megegyezik. Ezért az NKA modelljéből kiindulva a szakkollégiumokba a meglévő magyarországi szakértői kört érdemes megszólítani.

c) A pályázatok feldolgozása után a kurátorok, illetve a határon túli tanácsadók pontozással dönthetnek a pályázatok rangsorolásáról. Az így előzetesen listából látható a két helyszín esetleg eltérő értékelése és feláll egy pontrangsor, amely alapján a legjobb pályázatok teljes keretösszeget kaphatnak.

d) A kurátorok, tanácsadók szervezeti

elkötelezettségeit a honlapon nyilvánosságra kell hozni. Ugyanígy a döntést segíti, ha a kuratóriumi ülések jegyzőkönyve szintén felkerül az alap honlapjára. (A mosolygó olvasónak ajánlom, hogy kattintson a Nemzeti Civil Alapprogram honlapjára www.nca.hu)

e) Az alap nyilvántartási rendszerének kompatibilisnek kell lennie az NKA nyilvántartásával.

f) A monitorizálást helyi szinten külön szakemberek, illetve a kurátorok végzik.

g) Komoly pontelőnyt kell biztosítani az utófinanszírozásnak, illetve azon pályázóknak, akik külső forrásokat képesek bevonni.

h) Az alap belső működési költségét a magyarországi nonprofit szektor átlagában kell maximalizálni.

Ez a technológiai leírás a szakmai sarokpont a támogatási rendszerben.

4. Konfliktus lehetőségek az ágazati reform során

A felmerő konfliktusokat mindig csak az adott viszonyok között lehet értelmezni. De érdemes előre számbavenni, hogy eleve ezekre a szervezeti átalakulással járó érdeksérelmek és igazgatási problémák kezelésére előre alternatívákat lehessen kidolgozni.

a) A HTMH feladatkörének átadásához több törvényt kell módosítani, hiszen az országos hatáskörű szervezetből egy közigazgatásilag alacsonyabb szintre (miniszterelnökségi főosztály) került a felmerülő ügyek kezelése. Így az „ügyek” továbbra is megmaradnak. Nagy kérdés, hogy létrehozandó három osztály döntően a Külügyminisztériumból rekrutálódott munkatársai, akik Törzsök Erika és Zilahi László kivételével a szakmai vitákból kimaradtak mikorra látják át a területen érdekvviszonyait. Időközben a szomszédos országokban tovább zajlik Magyarország geopolitikai pozíciójának gyöngítése. Ezzel együtt a határon túli magyar kisebbségpolitika radikalizálódása várható. Erre tudatos válaszokkal kellene felkészülni a kisebbségi pártok vezetőivel konzultálva.

b) A közalapítványok megszüntetésével kérdéses, hogy az Apáczai Közalapítvány modelljének irányába vagy a pártpolitikának eddig sokkal inkább alárendelt Új

Kézfogas Közalapítvány módszereit (nyilvántartási rendszer, célprogramok, apparátus) érvényesítik.

c) A határon túli felsőoktatás fejlesztése terén nagy kérdés, hogy ha az OM ha átveszi ennek a projektnek a felügyeletét mit is tud ezzel kezdeni? Hiszem a magyarországi miniszteriális irányítás épp nem a közvetlen irányítási módszerek felé tart. Nem beszélve arról a konfliktusról, ha kiderül, hogy a Vajdaságban nem tanító, hanem tanárképzésre van szükség. Vagy ha kiderül az EMTE kolozsvári karának diszfunkcionális működése és az alapítvány kuratóriumát alkotó egyházak fellépnek a budapesti kormányzattal szemben. Miközben különalkukat megkötöttek a BBTE vezetésével, de ezzel párhuzamosan támogatják az önálló Bolyai Egyetemért folytatott politikai kampányt. Mindez politikai szinten azonnal a nemzeti és nemzetietlen az erdélyiek és budapestiek küzdelmévé válik. Miközben továbbra is tabu téma a meg nem tartott órák sokasága, az oktatás alacsony mérhetően alacsony színvonala. Hasonló előremenekülés a Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet szakkollégiumi ingatlan projektje, amelynek a fenntartása és szakmai programja nincs végiggondolva.

d) Ugyanígy komoly kételyeket vet fel az évi 3 MD forintos oktatási-nevelési támogatás hasznosítása. A témát a kisebbségpolitikusok saját szavazóbázisuk miatt nem fogják felvetni, ezt egy magyarországi szociális segélynek tekintik. Hogy ezeket az összegeket hatékonyan, közösségi fejlesztési célokra fordítsák, akkor egy budapesti pénzügyminisztériumi hivatalnokra bízunk?

e) Szintén a hatékonyság kérdését veti fel a regionális ajánló irodák, a közalapítványi irodák, az Agora irodák működtetése. Az itt fenntartott státusok a legfontosabban a magyar kisebbségi társadalmak fejlesztése szempontjából?

Mindezek a kérdésekkel azonban csak akkor kell szembenézni, ha kiderül, hogy leépítés helyett a kormányzati szándék a reformra vonatkozik, amelynek előfeltétele az ágazat szakmai logikáinak (az eddigi tanulságok) elismerése. Ennek próbája pedig nem nyilatkozatok elemzése, hanem a szerkezetátalakítás gyakorlata.

Törzsök Erika: SZÍNES SZÖTTEST!

Milyen kisebbségpolitikára van szükség?

A XX. században a soknemzetiségű osztrák–magyar monarchia felbomlása után soknemzetiségű nemzetállamok jöttek létre,

melyek egyöntetű törekvése volt a homogén nemzetállam megteremtése. Ennek során kisebbségekből többségek lettek. Többségi nemzetből kisebbségi helyzetbe kerültek jelentős tömegek. A homogén egynemű nemzetállam megteremtésére való törekvéssel telt el a XX. század. Kelet-Közép-Európa népei egyik válságos helyzetből, egyik alárendeltségből rendre egy másikba kerültek. Az egész térség leértékelődött.

De mi történt a szovjet birodalom felbomlása után a XX. sz. utolsó évtizedében, és a XXI. sz. első éveiben? Mit kezdtünk az új történelmi helyzet-adta lehetőséggel?

„Figyeljük meg, mi történt 1990-ben! '89 után lebomlanak a határok... Magyarország és Románia között. S akkor „mi” magyarok mit teszünk? Létrehozzuk a Határon Túli Magyarok Hivatalát. Ahelyett, hogy arról beszélnének: magyarok, vagy erdélyi magyarok. Magyarországon azon nyomban bélyeget sütöttek ránk: „határon túliak” vagyunk. Mi pedig bevettünk az erdélyiek identifikációjába egy olyan elemet, amelyről tudjuk: a jelentősége a jövőben napról napra csökkenni fog. Ez egy olyan mechanizmus, amely arra utal, hogy a lebomló határokat valamilyen mentális síkon újraépítjük. Olyan határokat hozunk létre, amelyeket egyébként más folyamatok lebontanak.” (Egy erdélyi magyar politikus.)

És mi történt az elmúlt 16 évben? Éltünk-e, élt-e a politika, éltünk-e mi magyarok Magyarországon és a Kárpát-medencében a történelem-adta lehetőséggel, illetve melyek voltak azok az akadályok, amelyeket el lehetett volna kerülni, de ma már meghaladásuk semmiképp nem halasztható.

Először a magyarországi helyzetről.

16 évvel ezelőtt, 1989 december végén sokan gondoltuk, Kelet-Közép-Európában (a hivatásos nyugati elemzőkkel szemben) itt a nagy lehetőség, minden megváltozik. A térségben levő országok feladják hagyó-

mányos nacionalizmusukat, a bolsevik típusú hatalomgyakorlásnak vége, elindulunk egy modernizációs pályán, egy konszenzusos, együttműködő világba. Ezt a Kárpát-medencében, sőt Nyugat-Európában, vagy az Amerikai Egyesült Államokban is azt hiszem sokan gondolták így.

Másfél évtizeddel a rendszerváltás után viszont felmerül a kérdés: a magyar társadalomban érvényes-e még a modernizáció szándéka? Sajátossá vált ugyanis mára a helyzet. Míg a XIX. századi nemzeti ébredés kezdetétől közmegegyezés létezett konzervatívok és liberálisok között Magyarország modernizációja vonatkozásában – addig ma mintegy reneszánsza van a két világháború közötti időszakban kialakult újkonzervativizmusnak.

Ennek jellemzője, hogy a trianoni sokkra úgy kínált fogalmi kapaszkodót, hogy megteremtette az európaiság és magyarság sajnálatos, dichotomikus gondolkodását.

Sérelmi ideológiáról van szó, amely odavezetett, hogy megkérdőjelezte az addigi közös célt – a modern Magyarország létrehozásának addig közmegegyezésszerűen vallott szándékát. S ezzel párhuzamosan egyre fényesebbnek tűnt a múlt. Az új konzervativizmus ezt a politikai gondolkodást hagyta örökül az ezredforduló Magyarországnak. Az új konzervativizmus, melynek eszköze a dichotomikus gondolkodás, a múlt hamisíthatósága, a kollektív nemzeti létezésnek alávetett individuális élet eszméje –, a társadalom átstrukturálása és mozgósítása, ellenségek megfogalmazása és aktivizálása, melyek által hamis tudati tartalmakat generál és tesz elfogadhatóvá. Mintegy kitér, illetve elutasít minden olyan törekvést, amely valós válaszokat keres a kor problémáira. Mutációi a rendszerváltás utáni Magyarországon és a szomszédos országok magyar közösségeiben – melyeket a XX. század végén elért a globalizációs kihívás – virulensekké váltak.

Ma olyan társadalmi mentalitás tömeges jelenléte formálja, illetve deformálja modernizációs esélyeinket, melynek gyökerei tehát a két világháború közötti időkhöz, sőt bizonyos elemeiben a kiegyezésig (1867) nyúlnak vissza. Hiszen gondoljuk meg: mi

történt volna, ha a kiegyezés nemcsak a Habsburg-ház és a magyarok között, hanem a csehekkel és a horvátokkal is megtörténik! Mi magyarok voltunk, akik ezt nem akartuk.

De most, anélkül, hogy ezen 1867 és 1990 közötti időszak elemzésébe belemenek – nem feledve a tényleges sérelmeket – csak arra utalok, micsoda karriert fut be a kölcsönös sérelmi ideológia, vagy gondoljunk a panasz kultúra mindennapjainban való dominanciájára, mely már-már bénítóan hat. A faji jellegű nemzetkarakterológiai identitáserősítésre, mely térségünkben például mind a románokat, mind a magyarokat jellemzi. S miután a modernizáció – az európai centrum országokkal szemben – az anyagi javakhoz való hozzáférést csak a társadalom felső részének garantálja olyan színvonalon, mint Nyugat-Európában, így sem a gazdaság, sem a társadalom modernizációja nem vált az egész társadalom ügyévé.

A trianoni sokk máig tartó hatása pedig szinte kizárja, hogy szembenézzünk saját felelősségünkkel, akár az I. világháborút megelőzően, akár a későbbi időszakokat tekintve. Arról nem is beszélve, hogy a nemzetfogyásért aggódók mind a mai napig lazán zárójelbe tudják tenni 600 ezer magyar zsidó, 50 ezer cigány honfitársunk halálba küldését, 200 ezer fiatal magyar férfi Don-kanyarba halálba küldését és mintegy 200 ezer német kitelepítését 1946-tól kezdődően.

A hamis tudati tartalmak pedig olyan társadalmi mentalitást tömegesítenek, melyek nem képesek, illetve nem akarnak saját múltunkkal szembenézni. Szenvedéstörténetünket nem adjuk fel. Ez a társadalmi mentalitás az, ami rendkívüli módon megnehezíti, hogy az 1989-90-es rendszerváltás, az 1999-es NATO-hoz, majd a 2004-es Európai Unióhoz történő csatlakozás adta lehetőségeket kihasználjuk.

Ez a torzult társadalmi tudat az, ami megnehezíti a XX. században húzott határok mára többé-kevésbé elindult lebontását önmagunkban is lebontani. Tizenöt évvel a rendszerváltás után sem nézünk szembe azzal a ténnyel, hogy Magyarország a XIX. század végén a hamis kultúrfölény, „a magyar globusz nagyszerű, osto-

ba hitében” (Ady) élt, s ma sem igen kívánunk szembenézni XX. századi rossz döntéseinkkel. Sőt!

• • •

Trianont meg kell haladnunk!

Magyarország és a magyar közösségek modernizációja ugyanis ma aktuálisabb, mint valaha és feltételei is adottak. Nyolc és fél évtized után a magyarság jelentős része először kerül újra ugyanazon politikai-gazdasági egység, jelesül az Európai Unió keretein belül. Ennek a történelem adta lehetőségnek jegyében célszerű újragondolni Magyarországot és a szomszédos országokban élő magyarság lehetséges közös együttműködésén alapuló stratégiáját.

Ennek legfontosabb előfeltétele: meg kell haladni azt a helyzetet, miszerint „elvált egymástól a politika és a kultúra, minnek következtében aligha lehet a nemzeti azonosságot a maga komplexitásában megragadni, még akkor sem, ha egy-néhány politikus nemzeti jelszavakkal díszíti szónoklatait.” Nézzük meg, minnek a következtében állt elő ez a helyzet? Végel László szerint a probléma „a kapcsolatrendszer intézményes formáinak kialakításakor kezdődött, amit csak toldoztak-foldoztak, de nem alakítottak át. Az élet gyorsabban változott, mint a kormányzatok kisebbség-szemlélete. Ennek következtében a magyar társadalom kizárólag a határon túli kisebbségi pártokban találta meg partnereit. Nem született gazdag és autonóm, plurális kapcsolati intézményrendszer. A magyar társadalom és a kisebbségi közösségek jelenleg is szűk pártcsatornán kommunikálnak, amelyek csúcsa a MÁÉRT. Ez szükségesszerűen eltorzítja a kapcsolatokat. A cél viszont, hogy egy fonal helyett egy egész szöttes kapcsolja össze a két entitást. A kisebbségi pártok saját vastörvényeik szellemében működnek, kiépítik klientúra-rendszerüket, állandósítják újraelosztási hatalmukat. Erről árulkodik a tény, hogy miközben az anyaországban a kormányzati hatalom változott – ugyan ez történt azokban az országokban is, amelyekben a magyar kisebbségek élnek –, a kisebbségi közösség legszűkebb elitjének összetétele változatlan maradt, szinte feudális arculatot vett fel. A szlovákiai Huncsik Péter pontosan fogalmazta meg a jelenség lényegét. „Ha azt a kérdést tennénk fel, ki a szlovákiai magyarság legszebb nője, akkor

is egy politikus nyerné a versenyt, aki természetesen nem nő.” Gondolatmenetét később így folytatja: „Miközben a kisebbségi elitek a magyar kormányzat szűkmarkúságát bizonygatták – és időnként nemzetudatból leckéztették az anyaországi kormányokat (előfordult, hogy a magyar társadalom többségét is) –, a magyar kisebbség tagjai a választásokon egyre kevésbé szavaztak a kisebbségi pártokra... Ergo: a jelenlegi válság okai nem anyagi természetűek, hiszen a nagyobb támogatást is el lehet pazarolni meddő tevékenységre. Egy nyugati alapítvány lehet bőkezű ugyan, de szigorúan ellenőrzi az eredményeket. Az euró felhasználása racionális, a forinté romantikus.” Ahogy egy felvidéki író, Grendel Lajos joggal jegyezte meg: „a kisebbségi polgárnak tele van a hócipője a romantikus nemzeti jelszavakkal. A kisebbségi polgár úgy válaszol, ahogy tud: nem megy el szavazni.”

Itt keresendő az eredete a problémáknak. Ahogy Végel László megállapítja: „*Miközben az anyaország modernizálódik, a kisebbségek (elsősorban a versenyképtelen régiókban) retradicionalizálódnak. Miközben az anyaország egyre nyitottabb, a kisebbségi közösségek mind zártabbak.*”

Holott az eddig folytatott rezervátumpolitika helyett tudomásul kell venni: nyolc és fél évtized után a magyarság jelentős része újra egyazon politikai-gazdasági egység, jelesül az Európai Unió keretein belülre kerül. (Kérdés: mit kezdünk vele?)

A szerencsétlen 2004. december 5-i referendumon Magyarországon megbukott az etnikai nacionalizmus. Ezt a határokon kívüli magyarság emancipációs kudarcaként élte meg. (Kérdés: mit kezdünk magunkkal?)

A rendszerváltás óta a kisebbségi kérdés többnyire a kulturális és etnikai identitás körül forog, miközben a hétköznapi komoly gazdasági és társadalmi problémákkal szembesítik a szomszédos országok magyar lakosságát (is). (Kérdés: *Kíváncsiak vagyunk rá milyen állapotban vannak a magyar társadalmak?*)

A Vajdaság és Kárpátalja kivételével, az új helyzetnek éppúgy vannak nyertesei, vesztesei, mint Magyarországon. Legitim érdekképviseletek jöttek létre szinte minden szomszédos országban; Romániában, Szlovákiában kormányzati szerepet töltenek be a magyar pártok és miniszterel-

nök-helyetteseket adnak. Tehát a hatalom részei. (Kérdés: *Következtet-e ebből újfajta együttműködés?*)

A magyar támogatáspolitikai az előző időszakban nem választotta szét a közösségépítő és a politikai érdekvédelemre szánt forrásokat, ebből számtalan anomália keletkezett, de tisztázatlan volt a támogatáspolitikai társadalompolitikai célja is. (Kérdés: *Ma tudjuk ezt a célt?*)

Az elmúlt másfél évtized hagyományos elosztó, paternalista támogatáspolitikája, az államigazgatásban kialakult struktúra, kis redistribútorok rendszerét és „állampárti” finanszírozást eredményezett. Szerintem, ehelyett az elaprózott, gyakran kontraproduktív, demoralizáló támogatáspolitikai helyett a közösségépítést, az Európai Unió pályázati rendszerével kompatibilis módon kell kialakítani, kapcsolódóan a II. Nemzeti Fejlesztési Tervhez. Ezt a Szülőföld Program stratégiai tanulmány alapján lehet operacionalizálni. (Kérdés: *Érdekel valakit?*)

A szülőföldön maradás és a szabad költözködés jogát tiszteletben kell és lehet tartani. (Kérdés: *Mit teszünk érte?*)

Ezen tények után tekintsük át egy korszerű, ütőképes fejlesztési stratégia korlátait:

- Az együttműködésre való szándék, kultúra és intézmények hiánya
- A civiltársadalom állapota
- A kölcsönös felelősség elve helyett a sérelmi politizálás kultúrája
- A panasz kultúra dominanciája
- A közösen kialakított cél(ok) hiánya (szülőföldön maradás?)
- A többség(ek) rövidlátó önzése
- A centralizált nemzetállam eszménye; a bezárkózó, kitarásra támogatást kérő nemzeti kisebbség nemzeti érdekként való megjelenítése
- Sztereotípiák, a nemzeti romantika (amikor a magyar nacionalizmus romantikus elemei politikai romantikává formálódnak) sémái a gondolkodásban Magyarországon és a határon túli magyar közösségekben (székely legény tartja a vártát a végeken)
- A kialakult retorika miatt devalválódott szavak burjánzása
- A realitás figyelmen kívül hagyása, az (új) lehetőségek negligálása, éveken keresztül ki nem használása, elszalasztása („Zsákutcás politika és illúzióeltelő, megtevésztő, vagyis hamis politika, ha vala-

ki azt hiszi, hogy egyoldalú kinyilatkoztatásokkal, elfogadható értelmes kompromisszumokra képtelen követelésekkel el lehet bármilyen eredményt érni és nincs szükség folyamatos, kitartó tárgyalásokra... Hatékony, alkalmazható és érvényesíthető jogok rendszere nélkül a kisebbségvédelem és a kisebbségi léthelyzet elképzelhetetlen. Ezt pedig úgy vélem, nem lehet szembeállítani, esetleg vagylagossá tenni a közösségi autonómia különböző formáival, ahogy erre volt már próbálkozás...) Úgy láttatni, hogy csak kérni kell és megadatik, netán minél többet, hogy bár a kevesebbet megkapjuk, ez politikai szűklátókörűsége vall... A realpolitikai tény nem az, hogy a román politikai mezőnyben és közgondolkodásban paradigmaváltás történt volna a nemzeti kisebbségek vonatkozásában, hanem sokkal inkább egy külső kényszerítő erő hatására hajlandók bizonyos szabályozásokat elfogadni, melyek révén biztosított lehet Románia európai uniós tagsága. Ugyanakkor látni kell, hogy az uniós intézményrendszer számára csak egy részem a kisebbségek helyzete.” Varga Attila: észrevételek A nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló romániai törvénytervezet kapcsán.

Vagy más területről:

„...meglepődve tapasztaltam, hogy az Egyetem Chartája és némely további érvényes határozat tartalmazták a tagozati autonómia olyan elemeit, amelynek kihasználását korábban senki nem tartotta érdemesnek. Én ezzel szemben úgy gondolom, hogy az előttünk álló feladat éppen az, hogy élni az autonómia ez idő szerint adott alakzataival, azok észszerű tágításának érdekében.” (Salat Levente 2005. évnvítő beszéd)

A tények és a korlátok után lássuk a lehetőségeket:

A lehetőségek megragadásának alapja a szembenézés. Mert, hogy milyen célt is szolgált és milyen eredménnyel az 1990 óta kialakult magyarországi és határon túli intézményrendszer és támogatáspolitikai, azt a következő módon értékeli 2005-ben Kolozsvárott:

„A nagy dilemma, hogy mi a tulajdonképpeni cél? A szülőföldön való boldogulás tételét nyíltan kevesen vitatják, de hipotézisként megfogalmazható, hogy ami 1990 óta megvalósult az ennek ellenében dolgozott. A pályázati rendszerek

olyan identitás-szerkezetet termelnek újra, amelyek lehetetlenné teszik a romániai magyarság hatékony integrálódását a román államba, vagyis, hogy képes legyen viszonyát rendezni a román társadalommal. A magyar identitás kizárólagos állítása a „meg nem hirdetett kiűrités stratégiáját” szolgálja. A romániai magyar közösség nem tudott létrehozni olyan nyilvánosságot, amely önálló volna: van, akinek a nap Budapesten kél és nyugszik, és van akinek Bukarestben – a kettő között pedig nincs semmi... a beteg intézményrendszerhez brutálisan hozzá kell nyúlni, mert támogatása személyespolitikai kapcsolatokra épül. A támogatáspolitikai antimodern, lekezelő és nem EU-komform.”

Ne legyenek illúzióink. Ez a helyzetértékelés nem egyedi. Hasonló, valamenyny határon túli magyar közösség körében. S hogy ez az értékelés mennyire igazságos, vagy sem, az tulajdonképpen érdektelen. Ami fontos, az annak a hiánya, hogy fel sem merül, hogy egyik és másik oldal – határon innen és határon túl – mit tett azért, hogy így érezzék az emberek? Hogy mára olyan helyzet alakult ki, ami még soha nem jellemezte a Magyarország határain belül és kívül élő magyarság viszonyát: kölcsönös gyanakvás, elutasítás, reményvesztettség. Ezt meghaladni nem lesz könnyű. A tényekkel való szembenézés szükséges, de nem elégséges feltétele a lehetőségek megragadásának. Az „anya-gyermek”, az „elosztó-eltartott” viszonya helyett az együttműködés és közös felelősségvállalás kell előtérbe kerüljön mindkét oldalon, ami azt jelenti, el kell felejteni az eddigi szerepeket, ha úgy tetszik, szemléletváltás kell bekövetkezzen a magyarországi és a határon túli szerepműködés körében. Csak ez vezethet el a – legszélesebb értelemben vett – helyi kultúrák önbecsülésének helyreállításához, aminek következtében helyreállhat egyfajta önszabályozás is. (Lásd: Rendhagyó székelyfalu – mely nem lopja ki saját érdekét.) Ez minden kisebbség életében elengedhetetlen, megkerülhetetlen mozzanat. Ez az egyik legfontosabb előfeltétele bármilyen autonómiának is. Magyarországon is, az itt élő kisebbségek vonatkozásában, és a szomszédos országokban, az ott élő magyar közösségek életében. Ebben az esetben nem kellene az amerikanizált „rágógumi kultúrától” félteni a

közösségek saját kulturális identitását. Nem kellene a szépen fejlődő rezervátumpolitikát kifelé magyarkodással kompenzálni.

Az új feltételrendszer

Magyarországon és a Magyarországgal szomszédos országok többségében a NATO-tagság és az európai uniós integráció hosszú távú folyamatok elindítója, egyben felgyorsítója, még akkor is, ha a NATO és az EU története során gyakran, éppúgy mint jelenleg, válságok során keresztül fejlődött. Nem mindegy, hogy a magyar kisebbségek passzív elszenvetői vagy tevékeny résztvevői lesznek a társadalmi-gazdasági folyamatoknak ezekben az országokban. Felismerik-e lehetőségeiket, vagy bezárkóznak eddigi szerepeikbe. Ne adj Isten mi is hozzájárulunk – bár nem szándékolunk, de ha az eddigi gyakorlatot folytatjuk mégis csak –, hogy zsákcuccává vált történelmükből továbbra sem látszik kiut. Célszerű tehát – részben a magyar kormánynak, részben a szomszédos országok magyar közösségeinek reprezentánsaival egyeztetve – kialakítani egy hosszú távú közös stratégiát. Ez az új stratégia segíthet abban, hogy ne sodródjunk a kihívásokra adandó válaszainkban, hanem kezdeményezően alakítsuk az új helyzetben sorsunkat. Mert mindenki – határon innen és túl – új, mondhatni váratlan helyzetbe került és kerül újra és újra.

• • •

A Kárpát-medence azon országaiban, melyek az EU-bővítés során Magyarországgal együtt kerültek az Európai Unióba, vagy várhatóan az évtized végéig kerülnek be, az ott kisebbségben élő magyarok és az adott országokban élő többség fejlődési lehetőségei, gazdasági érdekei egybeesnek. Így azok a térségek, melyek az I. világháború után létrejött államokban többnyire a központoktól viszonylag távoli, határ menti, periférikus területek voltak és gazdaságilag, kulturálisan az átlaghoz képest is leépültek, az új lehetőségek mentén revitalizálhatókká válnak. Verseny és együttműködés alakul ki egyszerre, és nem feltétlenül és csak kisebbség és többség között, hanem az eddig határokkal elválasztottak között (is).

Mind a határokon túli magyarság, mind a magyarországiak gazdasági helyzetének

és társadalmi kohéziójának alakulását ugyanakkor jelentős módon meghatározzák azok a változások, amelyek a poszt-szocialista országok státusában a XX. sz. végén és a XXI. század első évtizedében bekövetkeztek, illetve bekövetkeznek. Le és felértékelődhetnek térségek, ha az ott élők nem tanulnak meg közösen felkészülni az új, integrált munkaerőpiac és globalizáció egyéb kihívásaira. Mert ki tudja megmondani ma, hogy például Békéscsaba-Arad, Szeged-Temesvár, Nyíregyháza-Szatmár, Debrecen-Nagyvárad esetében egy határok nélküli világban hogyan alakulnak a regionális szerepek?

Mint az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány folytatott kutatások mutatják megállapítható, hogy Magyarország gazdasági környezetére a differenciált felzárkózás a jellemző. Más a helyzet a Bécs–Pozsony–Győr–Sopron háromszögben, és más Miskolc és Kassa között, és megint más a Nyíregyháza-Szatmár–Nagyvárad háromszögben. A fejletlenebb környező gazdaságok, régiók, megyék, a piaci szerkezeti reformok, nagyobb nyitás és az erőteljes kényszer hatására gyorsabban fejlődnek. Erőteljesebben fogalmazódik meg a határ menti elmaradott magyarországi régiók gyorsabb felzárkózása is. A határok lebontása mindkét oldalon nagy növekedési energiát indukálhat. A korábban elválasztott régiók újra integrálódhatnak. Ennek függvényében kell látni a magyar szülőföld politika kereteit, amely kiegészítheti a szomszédos országok belső önfejlődését, segíthet kiaknázni a felzárkózási potenciált.... A szomszédos országokban, ahol jelentősebb magyar kisebbség él, az utóbbi időben több térségben a gazdasági növekedés felgyorsult, a makrogazdaságokban erősödnek az egészségesebb, a fenntarthatóbb fejlődésre utaló tendenciák. Már nem helytálló a határon túli területeket egyoldalúan az elmaradottság, a hanyatlás, a kilátástalanság kategóriáival leírni. Sokkal inkább tapasztalható, hogy a megkésett fejlődésből adódóan az utolérési effektusok erősödnek.

A fentiekre tekintettel ezért Magyarország hosszú távú nemzetstratégiáját a nemzeti fejlesztési tervek, jelen esetben a II. Nemzeti Fejlesztési Terv mintegy meghosszabbításaként, határon átnyúló regionális fejlesztési programként foghatjuk fel. Az Európai Unió alapelvein túl a határo-

kon átnyúló regionális együttműködés lehetőségeket biztosít a gazdaságban, az oktatásban, a regionális intézményfejlesztésben, az önkormányzatok együttműködésében ahhoz, hogy az eddig hosszú évtizedeken keresztül határokkal elválasztott térségekben élő közösségek tagjai – túllépve a röghözkötöttség állapotán – kihasználják az EU-integrációban rejlő dinamizmust és revitalizálják, modernizálják az adott térségeket vagy egymás kárára kizárólagosságra törekedjenek.

• • •

A diszkriminációmentes helyzet, a szabadságjogok kelet-európai kiteljesedésének feltétele – a térség értéktermelő képességének, a lakosság jólétének növelése. Csak egy gazdagodó társadalomban valósulhat meg az érdekérvényesítés és szolidaritás közötti egyensúly, és oldódhatnak fel a térség sok évszázados, örökölt, újra-és újratermelődő konfliktusai.

• • •

A közép-kelet-európai régióban a vállalkozások, intézmények közötti kommunikációt elősegítő különleges adottság a magyarországi és határon túli vállalkozások egy jelentős részének közös magyar nyelve, kulturális hagyományai, ezen vállalkozások kettős kulturális kötődése, ismeretanyaga. A nyelvi és kulturális közösségre épülő hálózatok, regionális jelentőségű vállalkozások és vállalkozói csoportok szervezése erősíti Magyarország regionális és a régió európai és globális gazdasági pozícióit, ugyanakkor hozzájárul a térség integrációjához, a különböző csoportok közötti kapcsolatok erősödéséhez, a történelmi feszültségek oldásához, a magyar közösségek helyzetbe hozásához.

• • •

Magyarország európai uniós tagságával jogosulttá válunk az EU fejlesztési politikáját is befolyásolni. Ennek keretében nagyobb hangsúlyt helyezhetünk a magyar érdekeknek jobban megfelelő célkitűzésekre, ezek között a magyarok térségi fejlesztésére. Tehetjük ezt annál is inkább, mivel az unió fejlesztési direktívái a kisebbségek támogatását a fejlesztési politika egyik céljaként jelölik meg.

A magyar fejlesztési politikának ezért egyik stratégiai prioritása kell legyen azon

szomszédos országoknak, vagy azon szomszédos országok egy-egy régiójának, térségének a felzárkóztatása, gazdasági átalakulásának elősegítése, amelyekben magyar közösségek is élnek. Tapasztalataink, és az egyes országokban folytatott kutatásaink alapján úgy ítéljük meg, hogy a határon túli magyar fejlesztési, támogatási politikának alapvetően három területre kell összpontosítani erőforrásait – szem előtt tartva azon alapelvet, miszerint: nem a régiót kell etnicizálni, hanem az etnikumot regionalizálni:

- Az innovációs képességek fejlesztésére és kiaknázására,
- A határ menti régiók, kistérségek EU-forrásokra történő közös pályázásának előmozdítására, közös fejlesztési térségek kialakítására,
- Illetve e régiók és kistérségek közös intézményfejlesztésére, új szerepek, munkamegosztás kialakítására.

A kötelezően kialakítandó régiók és kistérségek közös projektjeiben előnyben kell részesíteni a gazdasági fejlesztés, az oktatás és a munkaerőpiac kívánta szempontokat.

A határon átnyúló együttműködések hatékonyabbá tételének szempontjából a hasonló adottságú, de a határ két oldalán fekvő régiók közös fejlesztési térségekben való átgondolása, kialakítása sürgető feladat. Csak így válhatna elkerülhetővé a párhuzamos intézmények létrehozása, egymástól néhány kilométerre. Ez az együttműködés kiterjedhetne a régió ipari átalakítására, a szolgáltatási szektor fejlesztésére, az oktatásra, munkaerő-átképzésre, az infrastrukturális beruházásokra, a régió pénzügyi újjászervezésére. E célok megvalósításához a két- vagy többnyelvűség megvalósítását szolgáló oktatási intézmények megteremtése elengedhetetlen feltétel. (Lásd: Többnyelvű oktatás és EU-integráció; Felzárkózás, vagy bezárkózás.)

• • •

A kérdések megválaszolásához politikai, filozófiai és szemléletbeli váltásra lenne szükség, amely fokozottabban szem előtt tartaná az illető országok gazdasági, társadalmi, politikai berendezkedését, történelmét, politikai kultúráját. És keresni kellene a gyors, kevésbé bürokratikus és pragmatikus megoldásokat. Az EÖK-nél ezért hoztuk létre a CEUCOM-ot, amely egy interneten alapuló kapcsolatteremtő

infrastruktúra a „hal helyett hálót” gondolat és elvárás jegyében.

• • •

Az itt ismertetett gondolatmenet hozzá kíván járulni ahhoz a vitához, amely az eddigiekben zsákutcás történelemnek érzett, minősített, megélt állapotból, kisebbségi létből keresi a továbblépés lehetőségét. Meggyőződésem szerint a nem szándékoltan kialakított helyzet meghaladása, úgy gondolom, mindannyiunk közös érdeke. Erre akkor van esély, ha elsősorban nem a politikai piac pillanatnyi szerep-

lőiben gondolkodik a mindenkori magyar kormány; ha nem az egymásról tudomást-nem-vevő, párhuzamosan létező intézmények és redistribútorok seregét növeli, hanem ha olyan hosszú távú stratégiában és feltételrendszerben gondolkodik, ami a társadalom és gazdasági élet szereplőinek sokasága számára teremti meg a viszonylag kiszámítható, biztonságos jövőt. Ez a határok mindkét oldalán élőknek közös érdeke. Egy többnyelvű, több kultúrájú Közép-Európa sokkal versenyképesebb, mint az önmagukba zárkózó, önmagukkal és egymással leértékelődési versenyben

álló szomszédságpolitika és belpolitikák. Csak így képviselhetjük ütőképesebben érdekeinket például a multinacionális cégekkel folytatott játszmákban. A kormányok számára pedig – így a magyar, a szlovák, a román kormány számára –, akár politikai stabilitást is teremthet, mert közös felelősségre és együttműködésre épít, a szimbólikus, sérelmi politizálással és az osztogató, klientúraépítő, retradicionális politikával szemben.

A feltételeket a történelem, ha úgy tetszik, megteremtette, visszaadta. Élni kell vele.

Tabajdi Csaba:

A tagozati üléseken többször beszéltünk alapvetően Ószi István nagykövet megfogalmazása alapján, hogy nem egyszerűen a magyar-magyar integrációt, hanem a Kárpát-medence reintegrációját kell szorgalmaznunk. Érdemes lenne megnézni, hogy a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium által megszüntetendő vasutak- amelyeknek döntő többsége olyan, amelyet Trianon vágott szét- a reintegráció esélyét kérdőjelezi meg. Az a nagy kérdés, hogy a határon túli ügyek a Nemzeti Fejlesztési Tervbe beépülnek-e szervesen. Az írek úgy fogalmazták meg nemzeti fejlesztési tervüket, hogy a legkülönbözőbb projekteknél ki kellett mutatni, hogy az mennyire fogja az ír-ír reintegrációt, az Ír Köztársaság, és az Amerikában élő ír diaszpóra; az Ír Köztársaság és Észak-Írország közötti kapcsolatrendszer elősegíteni. Nemzeti fejlesztési tervükön horizontálisan végig húzódtott e nemzetpolitikai cél.

Szerintem nálunk is így kellene csinálni: egy horizontális prioritásnak kellene lennie a Kárpát-medencei reintegrációnak, ami több, mint magyar-magyar ügy. Vigyázat azonban, mert a határ menti együttműködésbe belefér a Partium, Vajdaság, Dél-Szlovákia, Kárpátalja, de Székelyföld kimarad abból, mert az már nem határmenti együttműködés az uniós logika alapján. Ezen alapvető fontosságú térségnek a fejlesztéséről se kellene lemondanunk! A határ menti együttműködésnek van még egy nagy kérdőjele, nevezetesen hogy a határon túli magyarok központi, de még a regionális szinthez viszonyítva is szinte mindenhol kisebbségben lesznek. Vagyis a regionális fejlesztési

tanácsokban rendre le tudják, félő, hogy le fogják őket szavazni. Azon túl, hogy a határon túli térségek fejlesztése rendkívül helyes cél, azért annak a korlátait is látnunk kell! E veszélyekkel együtt is ennek kiemelt fő iránynak kell lennie.

Ádám Éva:

Egy alapvető fogalmat szeretnék tisztázni. Az „alapítvány” és az „alap” között nagy különbség van. Azért hozta létre a kormány a Szülőföld Programot, mert az Európai Unión belül az alapítványok magánszemélyek, vagy pártok alapítványai. Az alap az más. Az alapot valamilyen költségvetésben képezik: a nemzeti jövedelemnek bizonyos százaléka átcsoportosítható környezetvédelemre, vagy bármiféle segélyezésre. Például Magyarországnak az OECD előírás alapján 0,83 százalékban kell támogatnia a fejlődő országokat. A fejlődő ország kategória azonban nagyon sok országot illet meg. Át kellene gondolni azt, hogy ebbe a támogatásba hogyan tudna például beilleszkedni a mi nemzetpolitikánk. Ezért jó a Szülőföld Alap megnevezés. Úgy kellene működnie az alapítványoknak mint az Apáczai Csere János Közalapítvány. Be kellene tagosítani ezeket az illetékes szakminisztériumokhoz, hogy azok révén egy másféle elbírálásra legyen lehetőség. Lehet vitatkozni ezen az elképzelésen, de a mi egész rendszerünknek be kell tudni illeszkednie az Európai Unió előírásaiba!

Talán még annyit, hogy a két és fél éves nyugat-európai, pontosabban madridi tapasztalataim alapján azt szeretném mondani, hogy az európai uniós intézményrendszer komoly erőfeszítéseket tesz arra, hogy ezek a jelen pillanatban még meglévő

különbségek valamelyest javuljanak. Azt hiszem, hogy azokat a hatalmas erőfeszítéseket, amelyeket a Külügyminisztérium segítségével a magyar kisebbségpolitika, nemzetpolitika képviselői végeznek, azt valahogyan el kellene ismerni. Mindezt azonban nem lehet egy minisztériumi államtitkárság keretében elvégezni. Ehhez komoly kormányzati és nemzetközi szervezet szükséges.

Király Attila volt követtanácsos:

Négy év németországi külszolgálat után az a tapasztalatom, hogy már a határon túli nemzetpolitika fogalma is problematikus. Nem találkoztam a német politikai elit egyetlen képviselőjével sem, aki így emlegette volna. Jobbára még a németországi magyar szervezetek sem. Ez a mindenkori magyar kormány, a mindenkori politikai elit problémája, közös felelőssége. Ezért különösen fontosnak tartom, hogy ez a kötet megjelent. Küldjük ki, akinek csak lehet! Nem tudom, hogy ez anyagilag reális-e. Azt különösen nem tudom, hogy van-e mód arra, hogy rövid kis idegen nyelvű összefoglalóval legalább a tartalomjegyzék vagy valami résumé-vel küldjük el.

Kettő. Az egyszerűen nem lehet kérdés, mert stratégiai és taktikai értékek, célok, érdekek diktálják, hogy a mindenkori kormányzati és a mindenkori ellenzéki tényezők valamiféle alapkonszenzus mentén próbáljanak, tudjanak, akarjanak valamit tenni. Amíg ezt kétoldalú alapon a fővárosokban nem értik, addig hiába várjuk, hogy Brüsszelben, meg Strassbourghban, meg akárhol másutt értsék ezt. Ez illúzió. Az is illúzió, hogy csak azért, mert az EU-ban együtt vagyunk, vagy holnap leszünk,

ebből önmagában is egyfajta automatizmus születik. Szó sincsen róla! Ezt Bős-Nagymaros és mindenféle egyéb kérdésekben ezerszer megtapasztalhattuk a másfél évtizedben.

Mindenki számára nyilvánvalóvá kell tenni, hogy ez a kormányzat és a baloldal, de nem csak a baloldal, mit akar ezekért a dolgokért tenni. Célprogramok, célprogramok, fejlesztések! Kinti tapasztalataim alapján arról számolhatok be, hogy a németek egyre erőteljesebben aktivizálják a német tőkét mind Romániában, mind Szerbiában, a Balkánon. Azokat a kapcsolódási pontokat kellene keresnünk, amelyek minket e cél eléréséhez elősegíthetnének. Helyismeretünket, nyelvi ismeretünket jobban ki kell használnunk! Az az érzésem, hogy mi többet tetszelgünk ebben az ügyben, mint hogy ténylegesen csinálnánk. A fejlesztésekbe beleértém nem csak a célprogramokat, hanem az oktatás, a pedagógia, a kultúra minden szféráját.

Bálint-Pataki József

a HTMH volt elnöke:

Bárdi Nándornak az egyik megjegyzése az, ami hozzászólásra készített. Ugyanis olyan sommás ítélet volt, amelyeket nem szeretek. Nagyon sokat hallottam mostanában hasonlókat és ezekre nagyon fogékony a közvélemény. Talán igazságtalanul. Ha a határon túli szervezetek csak arra jók, mint hogy négy évenként összegyűjtsek a szavazóikat, akkor minek támogatjuk őket? Minek kell konzultációs szint? El kell döntenünk végre, hogy partnerek vagy nem partnerek? Támogatjuk őket, vagy nem? Anélkül, hogy részletezném azokat a konfliktusokat, amelyek ezeket a szervezeteket jellemezték az elmúlt 16 évben, egy dolog nyilvánvaló: a mindenkori magyar kormány egyes számú partnerei ezek a szervezetek. Számukra pedig nem csak a választóiknak a támogatottsága fontos, hanem azt nagyon jól tudják Pozsonyban, Bukarestben, Kijevben is, hogy mit jelent az, hogy a szervezet mögött a mindenkori magyar kormány áll, akár különböző intézményes formákban.

Bizonyos dolgokat meghaladt az idő. Ennek köszönhetően egy olyan népszavazást, amiből kiszámoltam, pontosan 883 MÁÉRT-et meg lehetett volna tartani. Egyetérték a miniszterelnökkel, aki mindig azt mondja, hogy tárgyalni, tárgyalni,

tárgyalni! Nem szabad feladni az egységre való törekvés lehetőségét, mert biztos, hogy ma nincs konszenzus, de ezt adottságként elfogadni nem lehet az elkövetkezendőkben sem.

Tényleg partnernek tekintjük-e a határon túli magyar szervezeteket, vagy sem? Folyamatosan azt hallom, hogy a határon túlra szánt költségvetés elosztásából ki kell vonni a határontúli politikai tényezőket: pártokat, érdekvédelmi szervezeteket. Csak zárójelben szeretném megjegyezni, hogy megjelennek sommás ítéletek a külföldi sajtóban, hogy a Magyar Koalíció Pártját, a VMSZ-t és az RMDSZ-t be kell tiltani, mert támogatást kapnak külföldről. Nagyon örülnék, hogyha ezt a gyakorlatot a nyilvánosság szintjén nem emlegetnénk. Érdekeltek vagyunk viszont, hogy ezek a pártok, szervezetek erős háttérrel rendelkezzenek! Mondjuk ki, hogy a támogatásukra nincs szükség, mert úgy ítéljük meg, hogy eljárt fölöttük az idő? Legyen szó akár a Magyar Koalíció Pártjáról, amely nemrég került ki kormányból, valószínűleg az RMDSZ-re is hasonló jövő vár! Attól erősek, hogy maguk mögött tudják a magyar kormányzat és közvélemény támogatását. Ma végignéztém én is az erre vonatkozó sajtótermékeket, amelyek nagy visszhangot váltottak ki a közelmúltban. „100 milliárd forintot dobtak ki az ablakon!” Ezt már említette Tabajdi Csaba. Akik itt vagyunk, tudjuk, hogy ez nem azt jelentette, hogy 16 év alatt kidobtuk az ablakon. Ha vannak is komoly kételeyeink, de egy ilyen megszorításokra készülő országban ezzel nagyon sokat lehet veszíteni a nemzeti szolidaritásból. Akár csak olyan dolgokkal, hogy „rácsapunk a határontúli magyar politikusok kezére”, „füstüveg zseb”, „nyálverés”, „nemzeti lecsó” és egyebek.

Nagyon problematikusnak tartok egy másik dolgot is. Ha már egyszer hadat üzenünk a határon túli politikai elitnek, akkor üzenjünk hadat a határontúli magyar értelmiségnek, Kossuth-díjas íróinktól akadémikusokig, önkormányzati vezetőkhöz, vállalkozókhoz, papokhoz! Igaz, a párbeszéd meglehetősen hiányos, ennek ellenére azt hiszem, hogy az alkutatáriumi rendszer elvtelenné tehet olyanokat is, akik nem akarnak gazzá válni. Tessék megnézni konkrétan a tegnapi vajdasági, felvidéki és romániai országos napilapok címlapjait! Nagy gondok vannak. Olyan

kritikai észrevételek fogalmazódnak meg, amelyeket igen aggasztónak tartok.

Felvetette Bárdi Nándor, hogy jó lenne eldönteni: mennyi pénz megy határon túlra, és mennyi marad idehaza. Szerintem a határon túlra szánt pénzekből valami olyanra is kellene költeni, hogy a magyarországi közvéleményben számos kétely tisztázódjon. Döbbenettel olvastam múlt héten is, hogy a nemzetpolitikai stratégiánkról beszámoló *Népszabadság* cikk a „Külföld” oldalon jelenik meg. E téren is vannak szemléleti zavarok. Az MTI és minden híradó román halottokról beszél, hiszen ha tánczázról van szó, akkor tudhatjuk róluk, hogy székelyek. Szeretném, ha ebben az elkövetkező támogatáspolitikában megvalósulhatna az, amit Törzsök Erika egyik nyilatkozatában olvastam: ne legyen szükség Határontúli Magyar Színházi Fesztiválra.

Amikor 1990-ben bekerültem a HTMH-ba, akkor vezetőm, Entz Géza egy menedzsert hívott, és le kellett írunk, hogy mikor érezzük úgy, hogy teljesen elégedettek vagyunk a munkával. Én akkor azt írtam: „ha már nem lesz szükség a HTMH-ra”. 16 év után azt kérdezem magamtól: az idő elhozta-e azt, hogy ezekkel a problémákkal nem kell szembesülnünk? Mindaz, amit említettem, az arra utal, hogy nagyon sokáig kell intézményi szinten ezzel foglalkoznunk. Ne legyünk farizeusok, hogy ha a szubszidiaritást elfogadjuk, akkor gyakoroljuk is! Ha a magyar költségvetésről politikusok vitatkoznak, politikusok döntenek, akkor fogadjuk el, hogy a határontúli legitím szervezetek vezetői is politikusok, ők is legalább annyira bölcssek, mint a hazaiak. Ez túlmutat a konkrét anyagi ügyeken. Tenni kellene, hogy az a szolidaritási érzés, amelyben nagyon bízunk az 1990-es évek elején, igenis létezik: mára ne legyen nyílt ellenségeskedés, és ne hagyjuk, hogy gerjesszék!

Bárdi Nándor:

Három dologra szeretnék reagálni. Az egyik dolog az, hogy én nem általában a határon túli szervezetekre mondtam ezt, hanem azt mondtam, hogy a határon túli politikai eliteknek van egy túlsúlya. Folyamatosan arról beszéltem, hogy nem akarom őket kizárni, tudom, hogy ők a gerince ennek az intézményrendszernek stb. Ez az első.

A második. Ha én most politikus lennék,

ahogy nem vagyok, egy abszolút ripozzal visszaszólhatnék Bálint-Pataki Józsefnek: ki tud többet némely határon túli magyar vezető viselt dolgairól?

A harmadik tanulság: Bálint Pataki József, vagy Tabajdi Csaba a hagyományos nemzetépítő álláspontot képviselik. Én a nemzetépítés történetével foglalkozom, és látom, hogy ezek a szerepek ütköznek azzal, hogy vannak egyetemes értékek, és vannak nemzeti elfogultságok, és vannak igazi nemzeti értékek. Mikor lépünk jól? Ez az egyik legdrámaibb kérdés. Ha azt mondom, hogy ez és ez a határontúli vezető ezt és ezt csinálta a közösségi pénzekkel, és kiállok a nyilvánosság elé, hogy tisztázzuk ezt a dolgot, vagy pedig engedem tovább az egész dolgot. Tehát ez egy drámai problémája az egész ügynek. És ezzel egyszerre struktúrákat lehet létrehozni. Mondok egy egyszerű példát: a Sapientia kuratóriumának tagjai – amennyire én tudom – a kuratóriumi ülésen pénzt kapnak. Így van-e, kérdezem Bálint Pataki Józsefet?

Bálint-Pataki József:

Nagyon röviden válaszolnék: Igen, mint nagyon sok magyarországi kuratóriumban is. Nálunk, az Új Kézfogásnál azonban nincsen így.

Bárdi Nándor:

Rendben, mi lesz, hogyha ez végigmegy? Most már ott tartunk, hogy a Kutatói Programok Intézetében a kutatók is azt mondják: nekünk is jár 500 ezer lej egy ülésért. Ezek a minták. Ez egy alapprobléma.

Tabajdi Csaba:

Azt kell, hogy mondjam, hogy Bárdi Nándorral elvileg, mint kutatóval, meg moralistával, teljesen egyetértek. Egy másféle politikai helyzetben még azt is el tudom képzelni, hogy adott esetben leleplezem az érintett határon túli vezetőket, miként Szóts Gézával is megtörtént. Nem azt mondom, hogy nem kell ezeknek a pénzeknek jobban utána nézni. Az alkuratóriumi rendszer megszüntetésével számos kiváló embert megsért a jelenlegi politika. Vajon X. vagy Y. jobban fogja tudni, mint eddig Z. meg V.?

Komlós Attila a HTMH volt elnöke:

Mély aggodalom van sokunkban, bennem

is, látván a jelenlegi állapotokat, a határon túli magyarság helyzetét, az anyaország-hoz való viszonyulásának a módosulását. Itt nem elsődlegesen azokra a vezetőkre gondolunk, akikkel a magyarországi általános közvélemény, sőt újabban a politikai elit egy része is azonosítja a határon túli magyarságot. Mert kit látnak maguk előtt? A lejáratódott határon túli vezetőket. A fától gyakran nem látják az erdőt. Nem látják azt, hogy ezek mögött az emberek mögött, akik a vezetői kvalitásaiktól függően, hivatásukkal és hivatottságuktól függően, politikai beágyazottságuktól függően, politikai vezetővé válásuk anomáliáitól függően vagy függetlenül, olyanok, amilyenek, ott vannak a tízezrek, a százazrek, a milliók, különböző intézmények. Azok az intézmények, amelyeket Magyarország hozott létre az elmúlt 16 esztendő során. Ezt nem lehet kidobásnak és kárnak tekinteni, hiszen ezeknek az intézményeknek is köszönhető az, hogy a határon túli magyarság annyit lépett előre másfél évtized alatt.

Amíg nem tisztázódnak rendkívül egyszerű alapkérdések, miért foglalkozunk éppen egy alternatív támogatási rendszerrel? Miért nem a kazah olajtermelők ügyével foglalkozunk? Azért, mert valami bennünket összeköt, egy nagyon primitív, egyszerű emberi érzés. Én egy brassói magyar újságíróval azért ülök le, mert ő is magyar. Kezdődjék itt a dolog! Ha nem így nézném a dolgot, akkor ki lehetne az egész szét dobni a politikai forgatókönyvből. Meg kell azonban határoznunk, hogy magyar ügyekkel foglalkozni mit is jelent? Hagyjuk őket asszimilálódni? – Majd az Európai Unió létrehoz valami olyan uniós helyzetet, ami pozitíve tényleg benne van potenciálisan? – Majd összeolvadunk valahogyan? De sajnos nem így történnek a dolgok! A realitások mások. Amíg az anyaország, Magyarország a határon túli magyarság ügyeit fizeti, ezt ki kell mondani, hogy innen kell fizetni. Azt, hogy milyen mértékben, milyen technikával, milyen alapítvány által az más kérdés. Komoly szakmai kérdés. Rengeteg az anomália mindannyian tudjuk.

Nem látom még, hogy ezek az ügyek hogyan tisztulnának ki. Az anyaországnak el kell döntenie, hogy mindentől függetlenül, vállalom a határon túli magyarság ügyét: anyagilag támogatom őket, politikailag komolyan veszem őket, morálisan,

érzelmileg is hangot adok az összetartozásunknak. Ha ez nincs, akkor mi történik? Időnként demonstratívan kell fellépniük. Ha kell, politikai eszközöket felhasználva jelezzük, hogy ezek a közösségek itt körülöttünk, a Kárpát-medencében hozzánk tartoznak! Ha bárki ezekhez hozzányúl, velünk kell, hogy konfrontálódjon külpolitikai és más vonatkozásban egyaránt. Ellenkező esetben ezek a közösségek föl fognak morzsolódni. Pontosabban szólva nem föl morzsolódni fognak, hanem föl fogják őket morzsolni. Ez nem flamandvallon probléma! Itt a megmaradás vagy az eltűnés kérdéséről van szó.

A flamandnak a flamand, vallonnak a vallon probléma a legfontosabb a világon. Énnekem viszont a magyar–magyar probléma a legfontosabb a világon. Az európai uniós integrációs folyamat nem gátol meg ebben semmit, igaz, hogy nem is segít. Segít majd akkor, ha megtalálom azokat az eszközöket, amelyek révén ki tudok kényszeríteni bizonyos kedvezményeket, folyamatokat, politikai befolyást. Következésképpen azt mondom, hogy az a magatartás mozgasson bennünket, hogy e tekintetben nem lehet felemás. Ez azoknak a legrosszabb, akiket érint.

Rendkívüli módon hiányolom azt, hogy a kormány most készül, vagy talán elkészült nemzetpolitikai stratégiája, ha létezik is valamilyen írásos formában, nem ismert előttem. Nekem van egy példányom, ahogy szokták mondani, befújta a szél a postaládámba. Következésképpen én most erről nem teszek fel kérdéseket, mert nem hatalmazott fel senki, hogy ismertessem. Sajnálom, hogy a kormányon lévő koalíciós párt Nemzetpolitikai tagozata előtt nem ismert ez a dokumentum. Hogyan lehetséges ez?

Pedig erről nagyon komoly szakmai beszélgetéseket kellene folytatni a határon túli magyar közösségeket is bevonva. Nem csak kifejezetten a politikai elit tanácsát kérve kellene ezt kialakítani, hanem szélesebb, hogy azt ne mondjam, civil szervezeteknek a bevonásával is. Ennek a támogatáspolitikai és nemzetstratégiai dokumentumnak az elfogadása, kiérlelése, ez valamennyiünket, az egész nemzetnek a dolgát érinti. Egyszerűen tanácstalanul állok, és értetlenül állok a jelenség előtt. Augusztus 15-e óta nem vagyok a Határontúli Magyarok Hivatalának az elnöke, előtte a Határontúli Ma-

gyarok Hivatala ebből a dokumentumból - a legjobb tudomásom szerint - nem kapott egyetlenegy példányt sem. Senki nem tájékoztatott bennünket, tudomásom szerint ennek a dokumentumnak a részleteiről, véleményünket senki nem kérte. Fúj a szél, hallani ezt, hallani azt. A legkülönbözőbb, általában határon túli magyar helyekről kaptam visszajelzést és információt arról, hogy van ilyen, és ők is értetlenül állnak a tekintetben, hogy miért nem tudunk mi erről.

Bátai Tibor:

Annyit szeretnék csak hangsúlyozni, hogy a határon túli alkuratoriumok társadalmi munkában működnek. A másik dolog, pedig függetlenül bármilyen támogatáspolitikai koncepciótól, én úgy érzem, addig a hegyek vívódásából mindig csak egerek fognak születni, ameddig a prioritások így

működnek. A szórvány magyarság fogalma annyira tág, hogyha én most azt mondom: pontozással versengjenek egymással a pályázatok, akkor ebből is csak egyetlen feltételek születnek. A szórvány területen élő kisvárosi közösségek támogatása pontozásos alapon hogyan versengethet a szórvány kollégiumokkal? Az a pályázat, amelyik jobban van összeállítva, amelyik professzionálisabb, az megveri a gyengébbet.

Tabajdi Csaba:

Nem kívánok összegzést mondani, hiszen nagyon hosszú volt ez a mai vita. A Bárdi Nándor által emlegetett nevek, akik az úgynevezett „nemzeti mesebeszédet” próbálják leleplezni az bizony nem mesebeszéd. Itt egy rendkívül komoly, masszív neoliberális támadás folyik a reform címszó alatt. Egyik fő pontja én vagyok.

Parászka Boróka egyenesen azt állítja az internetes portálon, hogy én teremtettem meg a kijáró rendszert. Több alkalommal is engem nevesített. Tehát ennek a politikának, ennek az úgynevezett reformnak kvázi én vagyok az egyik fő céltáblája, mint az ántivilág képviselője, az antireformer, a modernizációra és az EU-konformra képtelen őskövület, akit Medgyessy-Kovács már rég kivont a nemzetpolitikából. Ezt azért el kellett mondanom a tagozat tagjainak, mert nem biztos, hogy mindnyájan olvassátok az Index hírportálját, és azért fontos, hogy tudjátok.

Ebben a küzdelemben azonban nem a személyes vonatkozások fontosak. A támadás elsősorban nem személyem, hanem az általam képviselt nemzetpolitika ellen irányult, irányul. Ezért összegeztem átfogó tanulmányban a nemzetpolitika valóságos reformjának céljait és feladatait.

Tabajdi Csaba

A VALÓSÁGOS NEMZETPOLITIKAI REFORM CÉLJAIRÓL ÉS FELADATAIRÓL

1. A nemzeti sorskérdésekről

Meg kellene állapodnunk a nemzetpolitika tartalmáról, vagyis a több kormányzati cikluson átívelő, konszenzust igénylő nemzeti sorskérdések

köréről. A nemzetpolitikának van egy tágabb és egy szűkebb értelme. Nemzetpolitikán általában a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikát értjük. Ez kétségtelenül egyik központi feladat a nemzeti sorskérdések sorában.

A nemzetpolitika lényegesen több, mint a határon túli magyarság jogos követeléseinek - természetesen feltétlenül szükséges - szolgálata. A nemzet legfontosabb sorskérdései között a következőket javasolom sürgősen megvitatni:

1. Magyarország EU-n belüli stratégiai céljainak kidolgozása. Milyen irányban javasoljuk továbbfejleszteni az EU-t és korszerűsíteni politikáját? Milyen európai uniós Magyarország megteremtését

szeretnénk célul kitűzni? „Találjuk ki az uniós Magyarországot!”, „Találjuk ki az uniós régióinkat, megyéinket, kistérségeinket!”

2. a határon túli magyarsággal kapcsolatos stratégia újragondolása
3. a társadalom esélykülönbségeinek mérés-kelése, gazdagokra és szegényekre való kettészakadásának megállítása és a folyamat megfordítása;
4. a magyar népességfogyás ellensúlyozása családsegítő nemzeti programmal;
5. a lakosság egészségi állapotának érdemi javítása;
6. a magyar humántőke fejlesztése, tehetségmentés, K+F középhatalommá válás;
7. a vidéki Magyarország esélyegyenlőségének megteremtése, a magyar agrárium stratégiai ágazatként kezelése;
8. a magyarországi romák társadalmi-szociális integrálása;

2. A határon túli magyarok ügyében korszakhatárhoz érkeztünk. Először: az Európai Unió 2004-es és ez évi bővítése, Magyarország, Szlovákia, Szlovénia majd Románia felvétele sok tekintetben új helyzetet teremtettek. Az uniós (romániai, szlovákiai, szlovéniai, ausztriai, magyar-

országi) magyarok, az EU-közeli (horvátországi), az EU-jelölt (szerbiai), valamint az EU-tól tartósan vagy végleg távoli (ukrajnai) magyarok helyzete egészen különböző. Másodsor: a magyar nemzetpolitika legnagyobb kihívására, a szétfejlődésre nem született érdemi válasz, mivel versenyt futunk az idővel: marad-e még modernizációra képes határon túli magyarság, főleg fiatal nemzedék az uniós szomszédoknál, amikor az európai uniós fejlesztések érdemben érzékelhető javulást hoznak az uniós tagoknál, illetve Vajdaság és Kárpátalja képes lesz-e magyar lakóinak megélhetést, méltó perspektívát nyújtani? Harmadsor: a 2004-es népszavazás traumáját máig nem dolgozta fel sem a határon túli magyarság, sem a magyarországi elit és az erre érzékeny hazai közvélemény. Negyedsor: egy nemzetpolitikai reform jegyében a határon túli magyarokkal foglalkozó intézményeket a jelenlegi kormány alapvetően átalakította. Mindezek következtében a teljes nemzetstratégia újragondolására, szembenézésre, a kihívások őszinte, nyílt számbavételére van szükség.

Gyakran felmerül az „uniós automatizmus” illúziója: az Európai Unió nagy esély,

de önmagában nem garancia a határon túli magyarok Kárpát medencei „túlélésére”, méltó megélhetésére. Az Európai Uniónak ugyanis nincs közvetlen kisebbségvédelmi rendszere, nincsenek jogi erővel bíró normái, sem megfelelő ellenőrző mechanizmusai. Van egy markáns ellentmondás, hogy az unió sokkal markánsabban hat a kisebbségi helyzet javítására a csatlakozás előtt, mint azt követően. Gondok származnak az európai integrálódás fáziskülönbségeiből is. Amikor Magyarország már részese lesz a schengeni rendszernek, Románia pedig még közel egy évtizedig nem, ez törvényszerűen szigorításokkal, feszültségekkel fog együtt járni a határon. Tartósan, legalább 15–20 évig jelent majd gondot a határátlépés Szerbia irányába, s várhatóan ennél is hosszabb ideig Ukrajna felé, amit ráadásul a vízumkötelezettség tovább súlyosbít. Ez komolyan fékezheti a magyar–magyar és a magyar–szomszédsági érintkezéseket. Az Európai Uniónak a szubszidiaritás elvére épülő politikája végre érdemi decentralizációt hozhat Romániában is, ami történelmi fordulat esélyét hordozza a homogén nemzetállami hagyományokból fakadó túlzott központosítással szemben. Látva Szlovákia és Románia regionális beosztását, e téren azonban ne legyenek fölösleges illúzióink! A valódi fordulat Románia esetében az lenne, ha korrekt, a történelmi hagyományoknak megfelelő lenne a régiók határainak megállapítása, továbbá a források elosztásakor és a döntések meghozatalakor érdemi pénzügyi eszközöket és döntési jogköröket kapnának a régiók. Kulcskérdés, hogy a Székelyföldet magába foglaló régióban a magyarságnak ez a 600–700 ezres kompakt szigete megfelelő és arányos fejlesztésben részesül-e? A tét óriási: pozitív válasz esetén ugyanis egy korrekten működő régió és regionális fejlesztési tanács Székelyföld közigazgatási–területi autonómiájának lényegi részét, 80–90 %-át szavatolná!

Az EU-tagság az uniós szomszédok magyarságának munkavállalását is radikálisan új keretekbe helyezi. Lényegesen kitágult a magyarországi munkavállalás lehetősége. Szlovákiából már most teljesen szabadon jöhetnek munkát vállalni, de Erdélyből és a Partiumból is lényegesen szervezettebb lesz a munkavállalás a gazdasági élet legtöbb szektorában. Magyarország a jelenlegi szektorális szabad munkavállalásnál is jobban megnyithatta

volna munkaerő-piacát Románia irányába, ha a 15 régi tagállam többsége nem csukta volna be drasztikusan kapuit a román és bolgár munkavállalók előtt.

Az Európai Unió elősegíti a nyelvi és kulturális sokféleség védelmét. Ez közvetett és közvetlen támogatás lehet a nemzeti kisebbségeknek is. A diszkrimináció tilalmára vonatkozó két uniós irányelv (faji és foglalkoztatási) szintén fontos kisebbségvédelmi garancia. Nem kis problémát jelent viszont az egész európai kisebbségvédelemben az, hogy nem egyértelmű a hátrányos megkülönböztetés tilalma és a pozitív diszkrimináció, a kedvezményes bánásmód közötti viszony. Az Európai Unió ezt máig nem tisztázta kellőképpen, ami időnként érvként használható fel a kisebbségeknek nyújtandó kiegészítő kedvezmények ellen.

3. A határon túli magyarok kérdésében elkerülhetetlen, hogy újra fogalmazzák Magyarországot és a határon túli magyar közösségek egymás iránti felelősségét! A Magyar Köztársaság anyarszágiaként különös felelősséget visel, ugyanakkor a határon túli magyarok is felelősek önmagukért, a Magyar Köztársaságért és a többi határon túli nemzet részért. A nemzeti felelősség kölcsönös, bár aszimmetrikus. Magyarországnak egyszerre kell integrálnia a határon belüli magyar többségi és hazai nemzeti kisebbségi társadalmak érdekeit, a tízmillió magyar állampolgár és a különböző helyzetben lévő határon túli nemzeti közösségek érdekeit. A magyarországi politika „egy az egyben” ritkán fogadhatja el a különböző határon túli nemzetiségek legitim, jogos igényeit: szintézisre kell törekednie.

4. A XXI. század első évtizedében a külmagyar nemzetpolitika öt alapvető célt szolgál:

1. a magyar közösségeknek és személyeknek az adott társadalomba történő integrálódását azok asszimilációja nélkül;
2. a magyar–magyar szellemi, kulturális, gazdasági integrációt, a nemzeti reintegrációt;
3. a Kárpát-medence, mint szerves történelmi egység gazdasági, kulturális együttműködését, „reintegrációját”;
4. Közép- és Dél-Kelet-Európa összes országának európai integrációját;
5. a határainkon túl élő magyarok mo-

demizációját, európai versenyképessé tételét.

A határainkon túli magyar közösségek az elmúlt másfél évtizedben nagyon jelentős előrelépést tettek a helyi, regionális és országos szintű önszerveződésekben, nemzet- és társadalomépítésben; sok vonatkozásban (pl. a székelyföldi közbirtokos erdők egy részének visszaszerzésével) már kivívták az autonómia számos elemét. Társadalmi beilleszkedésük, egyenjogú állampolgári helyzetük szavatolása még távolról sem kielégítő: kisebbségi autonómiájuk is csak részleges, vagy alig épült ki. Az autonómia típusainak, az önkormányzati, a személyi elvű, vagyis a kulturális, a regionális és a területi autonómiaformák megteremtése, azok kombinációja nélkül nincs, nem lehet igazi garancia a kisebbségi közösségek fennmaradására és fejlődésére, az erőszakos vagy a motivált asszimiláció megelőzésére. Jelentős probléma, hogy sem Magyarországon, sem a határon túli magyar szervezetek körében nem tisztázták: mi is valójában az autonómia, hogyan érhető el, és melyek a formái? Az autonómiát csak ritkán nyújtja tálcán a nemzetközi közösség (ld. Macedónia), hiszen az döntően mindenkor többség és kisebbség alkujának, kompromisszumának terméke. Ha a határon túli magyar szervezetek végre tisztáznák, hogy melyek a kisebbségi autonómia esetében a kizárólagos központi államigazgatási, melyek az osztott, vagyis közösen gyakorolt és a saját, kizárólagos kisebbségi kompetenciák, az utódállamok részéről számos félreértés, szándékos vagy tudatos félremagyarázás elkerülhető lenne. Mindez néhány oldalas dokumentumban tisztázható lenne. Nemzetközileg is sokkal védhetőbb lenne a határon túli magyarok autonómiára vonatkozó jogos igényrendszere. Nyilvánvaló, hogy sem Romániában, sem Szlovákiában azonban nincs meg a többségi elit részéről a politikai akarat a magyarság autonómiájának biztosítására. Jól bizonyítja ezt az Európai Unió által is szorgalmazott romániai kisebbségi törvény hányattatása. Ne szakralizáljuk azonban az autonómia fogalmát! Nem feltétlenül kell például a magyar nyelvű felsőoktatás jogaiért való harcban az autonómiát emlegetni, nem az elnevezés, a tartalom a meghatározó jelentőségű.

5. A nemzetpolitikai reform további alapkérdése: kell-e és akarunk-e dokt-

rínát váltani? Óriási a veszélye annak, hogy a gazdasági különbségek miatt a Kárpát-medence történelmi magyar szálláshelyeinek jó része egy-két évtized alatt kiürül! A demográfiai folyamatok miatt Magyarországnak szüksége van, lesz a határon túli munkaerőre. A „szülőföldön való boldogulás” doktrínája helyett „a magyarként való boldogulás” segítését kellene szorgalmaznunk inkább. Alapvetően új felfogásra, három pillére épülő új nemzetpolitikai doktrínára lenne szükség:

Az új nemzetpolitikai doktrína első pillére, az alaptétel változatlanul: szülőföldön élni és szülőföldön dolgozni, vagyis minél több magyarnak legyen szülőföldjén méltó megélhetése! Ez érvényes a Magyarországon élőkre, és a határon túliakra egyaránt. A XXI. században senkit nem kötelezhetünk valamiféle kollektivista, ál-közösségi felfogás jegyében a szülőföldön való maradásra, nem korlátozhatjuk az egyén szabadságjogait, lakó- és munkahelyének megválasztásában sem. Az egyénnek azonban egyértelmű kötelezettsége is van a nemzeti közösség irányában. A „lehetőség szerinti” szülőföldön való boldogulás tétele ezt jelenti. Ellenkező esetben a nemzeti szolidaritás egész tartalma kiüresedik, és értelmét veszti.

Az új nemzetpolitikai doktrína második pillére: szülőföldön élni, Magyarországon dolgozni. A magyarországi munkára kölcsönösen szükség van, de a megkeresett pénz jó része az otthonmaradást szolgálja. Ez lenne az a méltó „vendégmunkás”-helyzet, az a kétlakiság, amelyet immár az új nemzetpolitikának fel kellene karolnia. A határon túli magyaroknak szervezeten biztosíthatnánk az ingázást. Létre kellene többek között egy olyan közhasznú társaságot, amely a határon túli magyar politikai és szakmai szervezetekkel közösen, intézményesen közvetítené a munkaerőt. Ez azonban csak akkor működhet megfelelően, ha a határon túliak többsége nem feketemunkát végez! Utóbbi csak megfelelő kedvezményekkel szűrhető, fehéríthető ki. Két réteg, a magyarországi romák és a határon túli magyarok foglalkoztatása esetében lenne célszerű elgondolkodnunk adó- vagy járulékkedvezményekről.

Az új nemzetpolitikai doktrína harmadik pillére: Magyarországon élni és Magyarországon dolgozni. Elvében bármennyire is ütközik az új nemzetpolitika első számú pillérével, a XXI. században az

egyének alapvető szabadságjoga annak eldöntése, hogy hol kíván élni és dolgozni. Az egyéni, valamint a közösségi jogok és kötelezettségek között meg kell találnunk a megfelelő elvi és gyakorlati összhangot. Ezért azokat, akik ilyen döntést hoznak, sokkal jobban kellene segítenünk a tudatos áttelepülésben, a magyar állampolgárság megszerzésében, figyelve természetesen arra is, hogy Glatz Ferenc megfogalmazásával élve, lehetőség szerint ne ürüljenek ki a történelmi magyar kulturális, nyelvi és szállásterületek. Az elmúlt években, bár volt rá kísérlet, mégsem vált érdemben könnyebbé a magyar állampolgárság megszerzése.

6. A legfenyegetőbb magyar nemzetpolitikai csapda a szétfejlődés, a fejlődésbeli különbségek konzerválódása és növekedése. A különböző nemzetrészek gazdasági-társadalmi szétfejlődésére, az uniós integrálódás eltérő dinamikájából fakadó újabb kihívásokra, az újabb „távolodásokra” nemzetpolitikánknak ma még nincs hitelesen kidolgozott válasza. Nyilvánvaló, hogy a kettős állampolgársággal nem lehetett volna orvosolni azt a gazdasági differenciálódást, ami Trianon óta végbement. A II. Nemzeti Fejlesztési Terv bár nagy figyelmet fordít a Kárpát-medence gazdasági-infrastrukturális integrációjára, de a szülőföldön való méltó megélhetés és magyarként megmaradás számos megoldandó kérdésére nem tud, nem is lehet képes választ adni.

Ennél többre, nemzettudatos fejlesztési politikára lenne szükség az egész Kárpát-medencében. Mielőbb fel kellene mérnünk, hogy a demográfiai, gazdasági, szociális és más mutatók alapján melyek azok a határon túli területek, települések, amelyek megtarthatóak magyar nyelvi, kulturális és szállásterületeknek. Meg kellene határoznunk, hogy mely határon túli városok lehetnek a fejlesztési „pólusközpontok”: például Marosvásárhely és Szabadka. Többek között ide kellene erőforrásokat összpontosítanunk. Ehhez a nemzetstratégiához azonban komplex politikai és tudományos háttérre lenne szükség. Ezt a munkát eddig egyetlen kormány sem végezte el.

7. Gyakran felmerülő kérdés, hogy miért kell Magyarországnak határon túli intézményeket létrehoznia és mű-

ködtetnie? A lényeg, hogy több szomszédos ország nem teljesítette és teljesíti kellő mértékben a kisebbségi adóízető állampolgárai által az Európa Tanács rendelkezéseivel összhangban támasztott jogos elvárásokat. Ennek következtében még jó ideig nem nélkülözhető az anyaországi támogatáspolitikai fenntartása, sőt bővítése.

8. Önrésről beszélünk? Önrészt a kárpátaljaiaktól vagy a vajdaságiaktól? Ahol kormányon vannak – korábban az MKP, ma már csak az RMDSZ –, akkor elvileg lehet mondani azt, hogy legyen önrész. Itt is megmutatkozik a határontúli magyar elit óriási felelőssége, hogy soha nem mutatta ki: mennyi támogatást szerez anyaországi forrásból az oktatási- vagy a kulturális intézményrendszeréhez. Azt lehet akkor mondani, hogy ez az ő önrésze, mert ezt ő érte el. De ahol reménytelen forráshoz jutni a többségi elitől, azt hogyan ítéljük meg? Ha a kisebbség iránt nyitott vagy nyitottabb kormány van, akkor ez teljesen könnyen kilobbizható, ha meg nem kisebbségbarát kormány van, akkor az reménytelen.

9. A magyar-magyar kapcsolatrendszer mély bizalmi válságban van a 2004. decemberi népszavazás óta. A magyarországi politikai szembenállás szintje, a legegységesebb párbeszéd hiánya mára kiterjedt a határon túli nemzetpolitikai ügyekre is. Bár a magyar-román, a magyar-szlovák alapszerződés vitája miatt az 1990-es évek közepén, határon túli ügyekben megtört a nemzeti konszenzus, a 2004-es népszavazásig mégis fennmaradt a párbeszéd a politikai pártok között. Némely magyarországi pártok – főként és legbrutálisabban a Fidesz – kormányon és ellenzékben folyamatosan beavatkoztak a határon túli magyarok életébe. A magyar-magyar kapcsolatrendszer válságához mindez döntő mértékben járult hozzá. A határon túli magyar elit körében folyamatos volt a versenyfutás Budapest kegyeinek megnyeréséért, a szimbolikus megerősítésért, de leginkább a magyarországi támogatások elnyeréséért. Ezzel a magyarországi pártok többé-kevésbé éltek is, illetve visszaéltek. Felelősség terheli a határon túli magyar szervezetek és vezetők többségét amikor – az egyenlő távolságtartás, vagy inkább közelségtartás látszatát is kerülve – fo-

lyamatosan lecsatlakoztak a jobboldalhoz. A magyarországi baloldalt mindig erősen frusztrálta, hogy még a nem túl nagyszámú, de mégis létező pozitív törekvéseire sem kapott visszajelzést a határon túli magyar közegtől. Mára szinte logikus, hogy az MSZP számára nem igazán vonzó a határon túli magyar politizálás, az nem az ő „terepe”. Az e jelenség mögött rejlik egyik meghatározó elem a határon túli magyar társadalom szinte mindenhol torz, egyoldalú politikai tagozódása, a jobboldal elsöprő (60–80%-os) dominanciája, a radikális-szélsőséges jobboldal erős jelenléte, továbbá a szocialista-szociáldemokrata, illetve a liberális politikai orientáció feltűnő gyengesége. Igaz, még csak bő másfél évtizede kezdődött el a rendszer-váltás, mégsem magyarázható ez az európai és magyarországi trendektől teljesen eltérő, torz politikai osztat kizárólag a magyarelles, nacionalista, kommunista (csak nevében baloldali) rezsimök örökségével. Jellemző példa, hogy valamennyi mérvadó magyar párt (pl. RMDSZ, MKP) az Európai Néppárt tagszervezete lett. A határon túli vezetők ugyanakkor elvárnák az európai szocialista és liberális pártcsalád szolidaritását is. Az európai szocialisták és liberálisok soraiban ott vannak a román, szlovák többségi testvérpártok is, ezáltal az ő érdekvéonyesítő képességük erősebb, „hitelesebb” lesz, mint a néppárti magyar képviselők. Végiggondolták-e ezt alaposan a határon túli magyar vezetők? Helyes-e, hogy az MKP és az RMDSZ (ha lesz neki...) európai parlamenti képviselői mind az Európai Néppárt soraiba ülnek be?

A 2004. decemberi népszavazás után ideje lenne az önvizsgálatnak, a szembenzésnek a magyarországi politika teljes spektruma, minden határon túli szervezet, a legtöbb egyház és ottani felekezet részéről. Kollektív nemzeti önvizsgálatra lenne szükség, de erre szinte semmi esély nincsen. A magyarországi jobboldalnak történelmi felelőssége, sőt bűne van a

2004-es népszavazásban, annak kezdeményezésében, és felkarolásában. A státusz-törvény után újra, immár másodsor azt a csodaváró hangulatot gerjesztette, hogy a kettős állampolgársággal „leomlanak Trianon falai”, „a magyar nemzet újra egy lesz”. Az MSZP és az SZDSZ sajnos nem érzékelte, hogy egy érzelmileg túlfűtött, illúziókkal és irracionális elvárásokkal teli, szimbolikus mezőben nem lehet racionális érvekkel operálni, és túlzottan „anyagias”, nemzeti önzésről tanúskodó kampányt folytatott. A két párt döntően költségvetési és nem nemzetpolitikai tényezőkkel érvelt. A határokon túl szinte kizárólagosan e két pártot marasztalják el, elfeledkezve a jobboldal fő felelősségéről. A két magyarországi kormánypárt ezért máig a jobboldali, sőt szélsőjobboldali vádaskodások céltáblája. Kizárólag a vajdasági és kárpát-aljai magyarság tekintetében volt indokolt a kettős állampolgárság igénye, amiként e két közösség esetében ma is legitim és indokolt nemzetpolitikai feladat lenne annak megoldása. A magyarországi baloldalt pedig máig béklyóba fogja az MSZP-vel szemben megmutatkozó, haragos határon túli indulat. Nem kerülheti meg azonban a válaszokat szavazói miatt sem, hiszen mérvadó felmérések szerint az MSZP szavazói legalább annyira elkötelezettek a magyar nemzeti identitás vállalása és ápolása iránt, mint a jobboldalé. Megkerülhetetlen egy alternatív, hiteles külmagyar nemzetpolitikai stratégia kimunkálása és megvalósítása.

10. A magyarországi politikai erők külmagyar politikájának különbségeit világosan be kell mutatni.

Az egyik legfőbb törésvonal és vitapont, hogy a Fidesz kormányon és ellenzékben végig azt a látszatot keltette, s ezáltal hamis várakozásokat ébresztett a határon túliakban, mintha Budapestről alapvetően meg lehetne oldani a problémáikat. Az MSZP ezzel szemben mindenkor hangsúly-

ozta, hogy a budapesti kormány Bukarest, Pozsony, Belgrád, Kijev, Zágráb, Ljubljana, Bécs politikai akarata, együttműködése nélkül nem tud áttörést elérni. Míg a Fidesz sokszor provokálta a szomszédokat, s értetlenséget váltott ki az amúgy sem túl kisebbségbarát, nem túl megértő nemzetközi szervezetekben egyaránt, a bal-liberális oldal viszont többször túlzott reményeket táplált a szomszédokkal való megegyezés lehetőségét illetően. Máig nem találta meg a magyar politika a helyes arányokat, hogyan lehet egyszerre határozott és higgadt.

11. Végül, de nem utolsó sorban nem csak Kárpát-medencei, hanem a magyarországi nemzeti újraegyesítésre is szükség lenne – sőt!

A nemzeti újraegyesítés igénye kiterjed a jobb- és a baloldal, a szegények és a gazdagok minimális konszenzusára, a nagyvárosok és a falvak rohamosan növekvő különbségeinek mérséklésére, a társadalmi összetartozás, a kohézió erősítésére egyaránt. A magyar társadalom nem tartható permanens feszültségben, a bal- és a jobboldal mesterséges szembeállítás, verbális, sőt lassanként utcai polgárháborúja körülményei között. Az igazi gond nem a szembenállás, hanem a leg-elemibb együttműködés és bizalom teljes hiánya. Ez lehetetlenné teszi a ciklusokon átívelő stratégiai gondolkodást, a reformok végig vitelét, a nemzeti sorskérdések megfogalmazását és kezelését. Vagy tartósan lecsúszik Magyarország a globális és uniós versenyben, vagy a konszolidációt követően, a következetes és társadalmilag támogatott reformok révén megkapaszkodunk, s elindulunk újra felfelé. Vagy képesek leszünk új nemzeti kiegyezésre, vagy elherdáljuk uniós esélyeinket is, kockáztatva Magyarország nemzetközi helytállását és szükséges anyaországi szerepvállalását egyaránt.

Nincs több elvesztegetni való időnk!

Keleti szomszédaink: Ukrajna és Oroszország 2006. december 14.

Sz. Bíró Zoltán – Dr. Tabajdi Csaba

OROSZORSZÁG KAPCSOLATA KELET-KÖZÉP-EURÓPA ÁLLAMAIVAL

Kelet-Közép-Európa államai a Szovjetunió 1991 végén bekövetkező felbomlásától kezdve soha nem tartoztak Moszkva külpolitikai figyelmének kitüntetett szereplői közé. Kezdetben azért nem, mert a korai Jelcini Oroszország mindenekelőtt saját belső gondjaival volt elfoglalva. Továbbá még a látszatát is kerülni akarta annak, hogy kelet-közép-európai aktivitásával új keletű bizalmatlanságot ébresszen maga iránt. Nem volt még messze az a pillanat, amikor Mihail Gorbacsov először adta értésre nyilvánosan – 1988. márciusában, jugoszláviai látogatása során –, hogy a korlátozott szuverenitás brezsnyevi doktrínája immár a múlté. Túl mindezen, az önállóvá lett Oroszország vezetése azt is világosan látta, hogy gazdasági nehézségeinek, transzformációs gondjainak megoldásában aligha számíthat az egykori szatellit-államok hathatós közreműködésére. A térség országai éppúgy tőkeszegények voltak, mint Oroszország. Ezt a kölcsönös – kényszerűségek és tudatos döntések együtteséből adódó – elfordulást az a moszkvai felismerés zárja le átmenetileg a '90-es évek derekán, hogy a térség egyes államai belátható közelségébe kerültek a NATO-tagsághoz. Mindez arra készteti akkor Moszkvát, hogy figyelmét átmenetileg ismét a régió felé fordítsa. Ez a figyelem persze meglehetősen sajátos volt. A régió ugyanis nem önmagáért vált újra fontossá, hanem mert abban Moszkva pozícióit erősítő alkutárgyat látott, miközben a térség államai számára továbbra sem volt politikai mondandója, leszámítva azt a nem feltétlenül jóhiszemű üzenetet, hogy a régió országai európai integrációjuknak ne katonai, hanem gazdasági és politikai vonatkozásait forszírozzák. Mindazonáltal orosz részről, a NATO és Moszkva kapcsolatát új alapokra helyező párizsi megá-

lapodás 1997 májusában történő aláírásával elfogadták a katonai szervezet keleti bővítésének következményeit.

Nem sokkal ezt megelőzően, 1997 februárjában jelent meg az első olyan moszkvai dokumentum – a Szergej Karaganov vezetete befolyásos Kül- és Védelempolitikai Tanács jelentése –, amely immár nem azzal volt elfoglalva, hogy lebeszélje a kelet-közép-európai térség országait NATO-csatlakozásukról, hanem azzal, hogy észszerű és reális perspektívát nyisson Moszkva kelet-közép-európai politikája előtt. Ez a jelentés két fontos felismerésre épült. Egyrészt annak belátására, hogy a térség nem egynemű, érdemes ezért azt szubrégiókra bontva kezelni. Másrészt pedig annak elfogadására, hogy a fejlettebb, „visegrádi” alrégió államai 2005-ig minden valószínűség szerint nemcsak a NATO, de az Európai Unió tagjai is lesznek. Következésképpen, Oroszországnak van még 7–8 éve ahhoz, hogy a térségből való korábbi politikai és katonai kiszorítása után, immár gazdaságilag vesse meg a lábát, mert hogy ez nemcsak az orosz magántőke, de Oroszország érdeke is. Nos, ez már világos és egyértelmű beszéd volt. Igaz, gyakorlati megvalósítását előbb az orosz állam 1998-as pénzügyi megroppanása, majd a Jelcini utáni időszakra való felkészülés, a „hatalomátörökítés” bonyodalmai, átmenetileg levették a napirendről. Az elemzés egyik fontos felismerése azonban tovább él, sőt az utolsó 2–3 év fejleményei alapján nyugodtan leszögezhető: Moszkva már nemcsak szubrégiókra bontva tekint a térségre, hanem már annál is finomabb különbségeket tesz. Abban a tekintetben azonban változatlan Moszkva magatartása, hogy – miként azt már a '97-es jelentés is érzékelt – nem a balkáni, hanem a visegrádi térség államait tartja stratégiaileg értékesebb

partnernek, annak ellenére is, hogy itt politikai tekintetben gyakran nem egyszerű a helyzete.

Ahogy Moszkva a '90-es évek első felében vajmi kevés különbséget tett egykori szövetségeseinek megítélésében, úgy a Szovjetunió egykor felügyelte államok Oroszország-politikájában sem lehetett ebben az időszakban érdemi eltérések találni. Az alapvető politikai érzület és törekvés azonos volt: minél távolabb kerülni Moszkvától. Ez a helyzet az évtized végére azonban kezd megváltozni és Putyin elnökké választásával e folyamat felgyorsul. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a térség államainak Oroszország-politikájában mind több a különbség. Putyin első elnöki ciklusának politikai teljesítményét – a belső helyzet stabilizálását és a gazdaság növekedési pályára állítását – először Varsóban veszik észre és vonnak le abból bátor következtetéseket. Kwasniewski már Putyin elnökké választásának évében, 2000-ben felveszi vele a személyes kapcsolatot. Kettejük dialógusa egészen 2004 őszéig, az ukrain elnökválasztásig felettébb intenzív marad, hiába árnyékolják be a két ország viszonyát kisebb-nagyobb incidensek. Kwasniewski ukrainai szerepvállalása azonban egy csapásra új helyzetet teremtett.

Ez az új, bizalmatlansággal teli légkör pedig kedvez a történelmi sérelmek kölcsönös fölemlegetésének. Ma térségünk-ből Moszkva és Varsó kapcsolata a legtöbb konfliktussal teli. Ezek jelentős része történelmi gyökerű. Merthogy nem könnyű kölcsönösen elfogadható, méltányos, ugyanakkor a történelmi tényeknek sem ellentmondó „rajzolatát” adni Moszkva és Varsó XX. századi érintkezésének. Elég ezzel kapcsolatban az 1939 szeptemberében játszott szovjet szerepre, avagy 1940

tavasza, Katinyra gondolni. Hiba lenne azonban eközben megfeledkezni arról, hogy a történelmi sérelmek többnyire akkor kerülnek előtérbe, amikor a politika aktuális színtere megtelik érdekütközésekkel. Ilyen ütközésre alkalom akad bőven. Mindenekelőtt azért, mert Varsó erőteljesen ambicionálja az EU keleti politikájára érdemben hatni képes ország szerepét. Ez önmagában talán még nem is jelentene problémát, ha mindez nem párosulna a jelenlegi lengyel vezetés ama erős meggyőződésével, hogy az oroszországi belső viszonyok immár jó ideje rászolgálnak a Nyugat határozott bírálatára. Ezt az álláspontot azonban távolról sem osztja valamennyi EU-tagállam. Nem azért, mert bizonyos folyamatokat maguk ne érzékelnének éppúgy aggasztónak, hanem mert tudatában vannak az oroszországi demokratikus transzformációval összefüggő számos kihívásnak. Továbbá tisztában vannak azzal is, hogy az oroszországi politikai közösség többsége láthatóan egyelőre elfogadja és támogatja a putyini stabilizációt, legyen az mégoly autoriter jellegű is. Ebben a helyzetben pedig nehéz kívülről hatékony politikai bírálattal élni. Ráadásul ez a szituáció alighanem mindaddig változatlan is marad, amíg az orosz politikai vezetés az országon belül képes a társadalmi béke fenntartására, a külvilággal való érintkezésében pedig a kiszámíthatóság és a konstruktivitás lesz a meghatározó.

A lengyel–orosz viszonyt azonban nemcsak Varsó demokráciát terjesztő „elhivatottsága” terheli meg, de az a nyilvánvaló körülmény is, hogy a Litvánia, Fehéroroszország és Ukrajna képezte kelet-európai sáv tekintetében a két ország egymás geopolitikai riválisának számít. Ez a nem egy évszázadra visszatekintő verseny – azzal, hogy egyfelől Varsó még a '80-as évek végén kikerült Moszkva politikai felügyelete alól, másfelől pedig a putyini stabilizáció következményeként Oroszország kezdte kellőképpen erősnek érezni magát ahhoz, hogy az egykori szovjet belső periféria feletti ellenőrzést visszaszerezze – váratlanul újra életre kelt. Ennek volt látványos megnyilvánulása a 2004 őszi ukrán elnökválasztási „csata”.

Lengyelország azonban nemcsak ezekkel a „körülmenyekkel” operál a lengyel-orosz, illetve a lengyel–EU viszony alakításakor. A fentiekén túl megpróbál még egy fontos és felettébb érzékeny területet

bevonni, ráadásul konfrontatív módon. Ez pedig az energiapolitika. Varsó minden alkalmat megragad arra, hogy Oroszországot energiaszállítói helyzetével visszaélő partnerként mutassa fel. Ez különösen azok után vált a lengyel politika kedvenc témájává, hogy 2006 elején Moszkva korlátozta ukrainai gázszállításait. A történetnek azonban több szépséghibája is van. Egyrészt, ha volt jelentős mennyiségben orosz földgáz vásárló ország, amelyik az ukrainai gázválságból semmit sem érzékelt, akkor az épp Lengyelország volt. A lengyelek ugyanis kizárólag a Fehéroroszországon áthaladó Jamal-vezetéken kapják az orosz földgáz, ahol semmiféle fennakadás nem volt. Az év elejei rövid gázválság idején helyzetük még a németeknél is kedvezőbbben alakult, merthogy Berlin oroszországi beszerzéseinek jelentős részét déli irányból, az ukrainai magisztrális vezetékeken át kapja. Ám ennek ellenére mégsem Németország, hanem Lengyelország akar „energetikai NATO”-t fölláttatni. Van azonban még egy szépséghibája Varsó energiapolitikájának, nevezetesen az, hogy megfeledkezve az eredeti orosz ajánlatról, folyamatosan úgy próbálja a lengyel vezetés beállítani a Kelet-tenger fenekén kiépítendő orosz–német gázvezetékét, illetve az ehhez kapcsolódó együttműködést, mint valamiféle Lengyelország elleni összeesküvést. A lengyel honvédelmi miniszter egyenesen arra ragadtatta magát, hogy Moszkva és Berlin együttműködését új „Molotov–Ribbentrop paktumként” emlegetse. A párhuzam ízlésbeli megítélésén túl van itt még egy probléma, az tudniillik, hogy orosz részről eredetileg lengyel területeken áthaladva szerettek volna egy újabb vezetékét telepíteni, eszük ágában sem volt tenger alatti útvonalra gondolni. Varsó azonban határozottan és kitartóan elzárkózott az orosz ajánlat elől. Nyilván nem gondoltak arra, hogy milyen ütemben csökken majd a tengeri fektetés költsége...

Egészen más a helyzet Prágával. Már csak azért is, mert Csehországnak nincsenek a lengyelekéhez mérhető középhatalmi ambíciói. Egyébként is, ha van a régióban ország, amelynek Oroszország-politikája az elmúlt másfél évtizedben érdemben alig változott, az minden kétséget kizáróan Csehország. Mindez jószerevével abból fakad, hogy Prága igen tudatosan, Moszkvával kapcsolatos magatartásában

is, azt próbálja tapintatosan értésre adni, hogy vajmi kevés köze van Kelet- és Kelet-Közép-Európához. Mintha Prága – ízléssel ugyan -, de minduntalan arra emlékeztetné a külvilágot, hogy Bohémia egykor német választófejedelemség volt, következképpen van abban némi félreértés, amikor Kelet-Közép-Európához sorolják. Havel, elnöksége idején még időről időre felhívta Európa figyelmét azokra a civilizációs határokra, amelyek Oroszországot az öreg kontinens nyugati felétől elválasztják. Ám e megnyilatkozásokkal alighanem több figyelmet keltett Moszkvában, mint odahaza. Minden jel szerint Oroszország az elmúlt tizenöt évben soha nem volt és nem is vált a cseh politika komoly ügyévé. Jellemző módon Putyin idén tavasszal tett hivatalos csehországi látogatása során a felek mindössze három – nem túl jelentős – megállapodást tudtak csak aláírni, köztük a rendkívüli helyzetek esetén követendő együttműködést szabályozó szerződést, mintha „normális” esetben nem is lenne helye az együttműködésnek! Mindazonáltal ez a látogatás is egyértelművé tette, hogy Moszkva és Prága kapcsolatait politikai természetű konfliktusok nem terhelik.

Pozsony esetében ismét csak más a kép. Szlovákia a visegrádi térség egyetlen olyan állama, amellyel kapcsolatban bizonyos időszakokban Moszkva messzire tekintő ambíciókat táplált. Merthogy időnként úgy érezte, és ez leginkább a meciari periódusra volt érvényes, hogy Pozsonnyal lehetősége lesz különösen közeli kapcsolatokat kiépíteni, és esetleg leválasztani a térség többi államáról. Ma már nincs ennek látható jele, miközben a két ország kapcsolatai kiegyensúlyozottak és korrektek.

Mindezekhez képest egészen másként alakult Budapest és Moszkva viszonya. A magyar–orosz kapcsolatok történetének elmúlt 6–8 éve a lengyelrel épp ellentétes pályán haladt. A konzervatív Orbán-kormány a '90-es évek végén nem könnyű helyzetben, a jecini korszak végjáték periódusában volt kénytelen Oroszország-politikáját kialakítani. Hogy ilyen körülmények között óvatos, sőt időnként kifejezetten bizalmatlan volt Moszkvával szemben – érthető. Az azonban már kevésbé, hogy miért kellett e bizalmatlanságnak időről időre nyilvánosan is hangot adni. Az pedig végképp érthetetlen, hogy miért

nem érzékelt – miközben Nyugat-Európa meghatározó államai és Lengyelország igen –, hogy Putyinnal, különösen annak első elnöki ciklusa idején, egy a korábbiaknál jóval kiszámíthatóbb, stabilitást teremtő kurzus indul el. Nem reagálni erre a helyzetre, komoly félreértés volt. A konzervatív koalíciót 2002 nyarán fölváltó szocialista-liberális kormány, élén Medgyessy Péterrel élt is az alkalommal és a lehető leggyorsabban megpróbálta korrekteretek közé terelni a két ország kapcsolatait. Ez fontos, ám lényegében kockázatmentes döntés volt, hiszen olyan időszakban került rá sor rá, 2002 végén, amikor Oroszországot – köszönhetően Putyin józan kül- és belpolitikájának – példátlan nemzetközi elismerés övezte.

Ma azonban más a helyzet. Oroszországot és vezetőjét – mindenekelőtt a 2003 nyarán kibontakozó Jukosz-ügy kezelése, valamint a beszláni túsdráma nyomán hozott, a politikai rendszert jelentős mértékben átszabó intézkedések, továbbá a 2004 végi ukrajnai elnökválasztáson játszott szerep következtében – egészen másként ítélik meg. Sőt, ma már az is világosan érzékelhető, hogy azok a néhány évvel korábbi remények, amelyek Oroszországot már a nem túl távoli jövőben az európai intézményekbe teljes mértékben integrálódott szereplőnek láttatták, jó időre lekerültek a napirendről.

Ilyen körülmények között joggal vetődik fel a kérdés: mindez elég ok-e arra, hogy a mindenkori magyar kormányzat ne törekedjék a két ország közti kapcsolatok kiegyensúlyozottságának fenntartására. Magyar nézőpontból – sőt valószínűleg ez a régió egészét illetően se nézhet ki másként – legalább két komoly stratégiai érdek szól amellett, hogy amíg ez lehetséges törekedni kell erre. Aligha kétséges, hogy a korrekt politikai kapcsolatok fenntartása mindaddig lehetséges is marad, amíg az nem kényszeríti Budapestet a liberális demokráciák értékeinek és az ország szövetségi lojalitásának feladására. Ilyen kényszerítő körülménynek pedig egyelőre nincs jele! Aligha valószínű, hogy e helyzet később megváltozzék. Egyrészt, tehát, azért különösen fontos a kiszámítható kapcsolatok megóvása, mert a térség állami többségének elemi érdeke, hogy energiaellátásának biztonságát a Moszkvával fenntartott korrekt politikai kapcsolatok révén is szavatolja. Annál is inkább, mert a

régió jelentős része belátható időn belül aligha lesz képes kiváltani a számára létfontosságú oroszországi energiaszállításokat. Ilyen körülmények között pedig különös jelentőséget nyer a politikai kapcsolatok minősége. Tiszteletes, a felmerülő konkrét problémákra koncentrálnálódó dialógus esetén mindig van esély arra, hogy a legkényesebb kérdések is megtárgyalhatók. Ez kritikus helyzetekben különös értékkel bír. A másik, hasonlóképpen a térség valamennyi országa számára kivételes jelentőségű, stratégiai érdek, hogy Moszkva régióknál stabil, kiszámítható és együttműködő szereplője maradjon. Ez olyan érdek, amelynek megóvásáért – és mert az oroszországi politikai átmenet Kelet-Közép-Európa legtöbb államánál jóval nehezebb feltételrendszerben zajlik – érdemes és indokolt „stratégiai türelmet” tanúsítani. Nem nehéz ugyanis belátni, hogy Moszkva számos olyan kihívással találta szembe magát – a terrorizmustól az új államiság megteremtésének nem egyszerű feladataig –, amelyekkel Kelet-Közép-Európa országai egyáltalán nem, vagy csak jóval kevésbé. Nem érzékelti mindezt – politikailag méltatlan magatartás lenne!

Több mint nyilvánvaló, hogy nem könnyű feladat másfél évtizeddel a Szovjetunió felbomlása és Moszkva Közép-Kelet-Európa országai felett gyakorolt politikai felügyeletének megszűnte után korrekt és kiegyensúlyozott kapcsolatokat kiépíteni Oroszország és a térség államai között. Nehéz ugyanis fölülemelkedni a kölcsönös sérelmek keltette bizalmatlanságon. Mégis meg kell azt próbálni! Mindenekelőtt azzal, hogy a jelen politikai kapcsolatait – a felek kölcsönös jóindulatától kísérve – lépésről lépésre ki kell szabadítani a történelmi sérelmek világából! A Magyarországon 2002 nyaratól hatalmon lévő és 2006 tavaszán ismételt politikai felhatalmazást nyerő szocialista-liberális koalíció késznek mutatkozott erre. E készség egyik első, ám igen fontos megnyilatkozása volt, amikor a magyar miniszterelnök, Gyurcsány Ferenc 2005 februárjában, moszkvai látogatása során leszögezte: a magyar nép köszönettel tartozik a szovjet hadseregnek azért, hogy megszabadította a nyilasok és a német megszállók uralmától. De nemcsak a baloldal mutatott készséget arra, hogy szabad akaratából szembenézzen Magyarországgal II. világháborúban játszott

szerepével és felelősségével. Megtette ezt tavaly nyáron a konzervatív táborhoz tartozó akkori magyar köztársasági elnök, Mádl Ferenc is. A II. világháború európai lezárásának 60. évfordulója kapcsán a legolvasottabb magyar politikai napilapnak, a *Népszabadságnak* adott interjújában a köztársasági elnök megkövette mindazokat a szovjet embereket, akik magyar katonák atrocitásainak voltak kényszerű elszenvetői. Hasonló szellemben írt levelet néhány héttel Putyin elnök budapesti látogatása előtt Erdő Péter bíboros is II. Alekszij pátriárkának. Mindez azt mutatja, hogy a magyar politikai osztály mérvadó része kész immár határozottan szembenézni a magyar múlt nemcsak dicső, de szomorú, önbírálatra kényszerítő fejezeteivel is. Tudatában van ugyanis annak, hogy a modern európai identitás elképzelhetetlen a kritikus önvizsgálatra való képesség nélkül.

Láthatóan Moszkva méltányolta Budapest korrekt kapcsolatokra törekvő politikai szándékát, a magyar fél történelmi sérelmeken felülemelkedő gesztusaira pedig hasonló gesztusokkal reagált. Mindez jelentős mértékben járult hozzá a politikai és gazdasági kapcsolatok továbbfejlesztéséhez nélkülözhetetlen bizalmi háttér kialakulásához.

De más körülmények is közrejátszottak ebben. Talán nem minden alap nélkül sorolható ide az ún. „színes forradalmak” megítélése kapcsán mutatott kiegyensúlyozott magyar magatartás is.

Az elmúlt néhány évben Moszkva számára kétségtelenül a legérzékenyebb kérdéssé az egykori szovjet belső periféria „forradalmi” váltak. Ráadásul, mintha épp ennek kapcsán jött volna létre a legnehezebben áthidalható konfliktus Oroszország és a Nyugat vezető hatalmai között. Moszkva ugyanis ezeket a hatalomváltásokat nemhogy demokratikus fordulatként nem hajlandó értékelni, de kifejezetten azt állítja, hogy azok destabilizálják közvetlen környezetét. Ezzel szemben a nyugati álláspont szerint a térség mindaddig nem is lesz stabil, amíg annak következetes demokratizálása végbe nem megy. Láthatóan nehéz itt bármiféle kompromisszumot találni. Ugyanakkor ez a konfliktus felettébb kényessé teszi azoknak az országoknak a helyzetét, amelyek az egykori szovjet belső periféria immár függetlenné vált államaival „kívülről” határosak. Magyarország is ide tartozik.

Mi a dilemma lényege? Röviden az, hogy Budapest – már csak az un. „színes forradalmakhoz” való közelsége miatt is – éppúgy érdekelt a szóban forgó térség stabilitásának megőrzésében, mint a régió politikai közösségei életének következetes demokra-

tizálásában. Láthatóan e két szempont egyidejű érvényesülésének védelme formálta és formálja a magyar magatartást. Az erre való törekvést pedig mintha Moszkvában is érzékelték volna. Miként azt is, hogy a magyar miniszterelnök a Roszsijszkaja Gazetá-

nak március elején adott interjújában nem véletlenül emlékeztetett arra, hogy a NATO további, esetleg Ukrajnára is kiterjedő bővítése esetén „figyelembe kell venni és tiszteletben kell tartani Oroszország biztonsági érdekeit”.

Sz. Bíró Zoltán

OROSZORSZÁG ÉS UKRAJNA KAPCSOLATA AZ EURÓPAI UNIÓVAL

Nem kívánok az időben túlzottan messzire visszamenni. De hogy érthető legyen az

Oroszországgal kapcsolatos jelenlegi pozíciónk, némi visszatekintést mégis csak fontosnak tartok. Putyin első, 2000 tavaszán kezdődött elnöki ciklusát – különösen annak 2003 nyaráig tartó időszakát – alapvetően pozitívnak értékelem. 2000 márciusa és 2003 nyara között ugyanis Oroszországban olyan stabilizálódás ment végbe, amelyben nagyon erőteljesen benne volt egy demokratikus konszolidáció lehetősége. Az is igaz azonban, hogy a 2000 elejétől elindult etatista, államerősítő mozgásban ott rejtett az a kockázat is, hogy „túlpörög”, és ily módon – különös tekintettel az Oroszország és a Szovjetunió történetével kapcsolatos tapasztalatainkra – nem a demokratikus konszolidációhoz fog elvezetni.

Kettős szemmel vagy kettős ítélettel viszonyulok az egész Jukosz-ügyhöz, érzelve az orosz társadalom jelentős részének az oligarchikus kapitalizmussal szembeni ellenszenvét, ugyanakkor érzelve azt is, hogy ez az ügy mind a gazdaság, mind pedig a társadalom és a politika tekintetében óriási anomáliát jelentett. Másrészt viszont, amikor 2003 nyarán Platon Lebegyev, majd októberben Hodorkovszkij letartóztatásával kipattant a Jukosz-ügy, látható volt, hogy egy nem teljesen jogállam nyilvánvalóan nem teljesen jogállami eszközökkel fogja visszaszerezni azokat az elkótyavetyélt javakat, amelyek az 1990-es években igen erőteljesen néhány személy kezében koncentráálódtak. 2003 nyarától meglehetősen érdekes nyugati magatartás figyelhető meg: előbb a mértékadó sajtó vált nagyon kritikussá, és feltűnő volt, hogy a meghatározó nyugati politikai szereplők sokáig tartózkodtak

bármiféle bíráló megnyilatkozástól. Nagyon érdekes továbbá, hogy míg a Jukosz-ügy kipattanása előtt igencsak kritikusan ítélték meg az orosz káoszt és az oligarchikus kapitalizmust, amikor elkezdtek hozzányúlni – és ott, ahol az igazságszolgáltatás erkölcsileg, szakmailag nem teljesen intakt, bizony csak így tudtak mindehhez hozzányúlni –, akkor Oroszország erőteljes bírálatába fogtak.

A politikai értelemben vett igazi cezúrát nem is 2003 júliusa vagy októbere – a két letartóztatás – jelenti, hanem 2003 decemberében tartották azt a negyedik Duma-választást, amelyet először lehetett volna a modern Oroszország történetében korrekt versenyfeltételek között lebonyolítani. Semmiféle kockázata nem volt annak, hogy olyan politikai csoportok jutnak jelentős mandátumhoz és szerephez, amelyek akár az elnöki hatalmat, akár az észszerű modernizációt érdemben zavarni tudták volna. Ennek ellenére 2003-ban olyan méltánytalan, aránytalan feltételeket biztosítottak a média- és a jogi környezet tekintetében, hogy indokolt volt föltenni a kérdést: ha egy rendszer akkor sem képes demokratikusan lebonyolítani a politikai versenyt, ha ennek nincs politikai kockázata, mikor látja majd alkalmasnak a helyzetet, hogy ezt megtegye?

A dolgok ilyenét alakulásának volt egyik következménye, hogy a nyilvános politikai térből ezen a 2003. decemberi Duma-választáson szorultak ki azok a liberális, illetve szociál-liberális csoportok, amelyek hagyományosan a nyugati értékek folyamatos átvételének voltak a szószólói. A 144–145 milliós oroszországi lakosságból 109 millióan rendelkeznek szavazati joggal. Ebből a 109 millióból a legtöbb felmérés eredményei szerint mintegy 20% osztja feltétel nélkül a liberális demokráciák nyugaton megszokott alapértékeit.

Ezek a liberális pártok ugyanakkor nem tudják az urnákhoz vinni híveiknek legfeljebb csak a felét: a szavazók 8–10%-át képesek általában mozgósítani. Miután hagyományosan két párt van ebben a spektrumban – az egyik a Jobboldali Erők Szövetsége, amely egyfajta „klasszikus” liberális vonalat visz, a másik a Jabloko, amely egy szociáldemokrata, szociál-liberális irányzatot követ –, a két párt között is megosztódnak a mandátumok. Mindennek az lett a következménye, hogy a 2003-as választáson mindkét párt kiesett. A következő választásokon pedig már nem is 5, hanem 7%-os lesz a bekerülési küszöb, s így a minimálisra csökkent annak az esélye, hogy ezek a csoportok visszatérjenek a nyilvános politikai térbe.

Mindez önmagában talán nem jelentene végzetes gondot. A fő probléma abban rejlik, hogy a publikus politikai tér legfontosabb színterét képező Dumában gyakorlatilag négy jelentős frakció jött létre. A magukat az eddigi négy, egymást követő Duma hagyományosan képviseltető kommunisták mellett van két populista párt – az egyik a jobboldali Zsirinovszkij-féle csoport, xenofób retorikával, míg a másik a baloldali populista Rogyina („Szülőföld”), amely legalább ennyire szenvedélyesen idegengyűlölő, miközben ez is a Kreml által barkácsolt állandó ellenzéki pártként jött létre –, továbbá az alkotmányos többséget birtokló Jegyinaja Roszija („Egységes Oroszország”) frakció, amely a mandátumok több mint kétharmadával rendelkezik. Véleményem szerint tehát az jelenti az igazi cezúrát, hogy immár egy politikailag teljesen egynemű és a politikai versenyt már imitálni sem képes tere maradt az alsóháznak, a Dumának.

Külpolitikai tekintetben az első három putyini évet kifejezetten józannak és racionálisnak értékelem. A 2000 elejétől 2003 második feléig tartó periódus az

ambíciók és a kondíciók harmonizálása-ként írható le, vagyis Oroszország olyan külpolitikai célokat tűzött ki maga elé, amelyekhez voltak erőforrásai, eszközei, s amelyek így megvalósíthatók voltak. Egyfajta harmonizálás történt tehát, és sikerült elkerülni azokat a hazardírozó, kiszámíthatatlan gesztusokat, amelyek az 1998–99-es késő-jelcini rendszert már jellemezték.

Ennek persze az is lehet a következménye, hogy előtérbe kerül a szakértői elitnek a '90-es évek vége óta hangoztatott eszménye, miszerint Oroszországnak természetes módon Európa felé kell fordulnia, mivel belátható időn belül nem lesz olyan erőforrások birtokosa, hogy maga politikai, gazdasági vagy bármilyen más értelemben valamiféle pólushétközje lenne a világnak. Ha pedig nem lesz önálló pólushétköző, akkor meg kell találnia azt a pólust, amelyhez érdemes csatlakoznia, és amelyhez ezt a legkönnyebben teheti meg – ezzel írható le a korai putyini politika európai fordulata. Jellemzőek az utazások: Madrid, Berlin, Párizs, Róma, London. Amikor 2000-ben Tony Blair ötször találkozik az új orosz elnökkel, akkor egyrészt láthatóan föl kívánta mérni, mit is jelent a Putyin-jelenség. Ugyancsak élénk volt az európai fővárosok érdeklődése – különösen Berlin fogadta nagy érdeklődéssel ennek az új szereplő színrelépését. Túl a személyes vonatkozásokon – vagyis, hogy Putyin eléggé jól beszél németül, és láthatóan van egyfajta affinitása a német kultúra iránt – az 1990-es évek végén már a németek rendelkeztek a legerősebb gazdasági pozíciókkal az orosz piacon. Ily módon messzemenő érdekük volt, hogy egy transzparensabb, kiszámíthatóbb, jogilag tisztább helyzet jöjjön létre, és az első három putyini év magatartása valóban ezt is szolgálta.

Annyit tennék még hozzá a kül- és belpolitika eme korai, és szerintem alapvetően racionálisan végigvitt periódusának ismertetéséhez, hogy ezt az időszakot a Jelcin utáni átörökítést végrehajtó, bizarr koalíció irányította. Azért ez a talán szokatlan jelző, mert egy különös, háromsztatú informális politikai paktum vagy koalíció jött létre annak érdekében, hogy Jelcin után a társadalmi békét, az ország területi integritását megőrizve, a lehető legkisebb veszteséggel, ugyanakkor az 1990-es években privilégiumhoz jutott cso-

portok előjogainak prolongálásával történjen a hatalom átadása.

E háromsztatú felállás egyik elemét Jelcin környezete jelentette – ezt szokták abban az időszakban jelceni „Család”-nak nevezni –, amelyben egyaránt benne voltak a tulajdonosi elithez tartozó bizonyos szereplők – tehát oligarchák –, benne voltak fontos adminisztratív kormányzati poszton lévő szereplők – két nevet emelnék ki, Kaszjanov akkori miniszterelnököt, illetve Volosint, az Elnöki Hivatal nagy befolyású vezetőjét, az „irányító demokrácia” szellemi atyját. Részai a háromsztatú felállásnak az úgynevezett nyugatos technokraták – közgazdászok, illetve jogászok –, és mintegy kooptálják ebbe a koalícióba azokat a titkosszolgálat felől érkező embereket, akikre láthatóan azért van szüksége e csoportoknak, hogy valóban fennmaradjon a társadalmi béke, és megőrződjenek azok a privilégiumok és előnyök, amelyek birtokosaivá váltak a '90-es években. E három csoport érdekei sok tekintetben egybeestek, s ha bizonyos területeken konfliktusos volt is ez a viszony, jótékonyan tudták egymást korlátozni. Ebből egy többé-kevésbé racionális politika született, Putyin lépésről lépésre, egyszerre nem túl sok frontot megnyitva próbálta államerősítő programját valamelyest keresztül vinni.

Mindehhez járult még 2001 szeptemberében, amely különös, már-már kegyelmi állapotot idézett elő. Putyin már 2000 elejétől nagyon világos jelét adja annak, hogy nem a konfrontációt keresi a nyugattal. 2000 őszén a franciákkal is sikerül gyakorlatilag konszolidálnia a viszonyt, és ekkorra Európa kulcs-fővárosaival többé-kevésbé a bizalom eléggé értékes szintjére sikerül eljutnia. Az amerikaiak viszont bizalmatlanok. 2001 elején belép az ifjabb Bush vezette új adminisztráció, amely képes egészen 2001 nyaráig húzni a személyes találkozást Putyinnal. Ráadásul a Bush-adminisztráció belépésének idején zavaró körülményt jelent egy kémhistória is: Philip Hanssen, egy 1985-ben megfordított amerikai ügynök ügye. Ilyenkor mindig felmerül a kérdés, hogy politikai vagy technikai szinten fogják-e kezelni az ügyet, a nyilvánosság előtt fellövik-e a politikai térbe, pertraktálják-e, avagy sem. Ebben a konkrét esetben először húzzák az időt, majd végül egy politikai ügyet kreálnak, és az elnökválasztási kampányban a repub-

likánusok végig azt hangoztatják a demokratákkal szemben, hogy Oroszország minden tekintetben elveszítette fontosságát, semmilyen tekintetben nem őrítze meg azt a képességét, hogy vele valamilyen formában is exkluzív kapcsolatokat tartsanak fenn. Ilyen hangulatban lép színre az új Bush-kormányzat, és ezért hártja el egészen 2001 nyaráig – amikor azután Ljubjanában mégiscsak találkoznak – a személyes kapcsolatfelvételt.

2000 nyarán Európa már láthatóan értékeli Putyin első másfél évét, és nagyon tanulságos, hogy a nyár derekán olyan mértékadó politikus – bár egyben bizonyos értelemben enfant terrible – mondja ki először az európai szinten 2001. augusztus elején, mint Berlusconi – akinek mindvégig igen speciális volt a viszonya Oroszországgal –, hogy elérkezett az idő annak a lehetőségnek a mérlegelésére is, hogy komoly formában megnyissák Oroszország előtt a NATO-tagság lehetőségét. Néhány nap elteltével gyakorlatilag ugyanezt hangoztatja egy nagy interjújában Schröder, majd újabb egy nap múlva megismétli Condoleezza Rice is. Mindez azt jelzi, hogy – érzékelve az első másfél év teljesítményét – Európában és bizonyos értelemben egy magas pozíciót betöltő amerikai politikus megnyilatkozásában is már szeptember 11-e előtt ott van a készség a politikai-katonai integrálódás egy magasabb fokának felkínálására az oroszoknak. Ekkor jön szeptember 11-e, amire nagyon bölcsen és hatékonyan – a környezetét is meglepve – reagál Putyin, és mint utaltam rá, egy egészen különös, kegyelmi állapot következik be. Ennek az a lényege, hogy 2001 ősze és 2003 nyara között Oroszországnak először vannak modern történetében – tehát 1991-től számítva –, egyszerre kiváló kapcsolatai Európa kulcs-hatalmaival, továbbá az Európai Unióval, mint entitással és az Egyesült Államokkal.

Ráadásul ez a helyzet például azt is eredményezi, hogy 2001 végén az orosz politikai elitnek akkor még a paravánok mögött jelentős befolyással rendelkező liberális része ott van a háromsztatú bizarr koalícióban. A Jablko – tehát a szociál-liberálisok, szociáldemokraták – késő ősszel tartja a konferenciáját. (Zárójeljes megjegyzésem: érdekes, van-e az MSZP-nek kapcsolata a Jablkoval? Ha ugyanis van párt, amellyel profilja vagy

arculata tekintetében lehetne, akkor ez szerintem egyértelműen a Jabloko.) Ezen a kongresszuson elfogadnak egy dokumentumot, amelyben első ízben fogalmazódik meg nyilvánosan az igény: Oroszországnak stratégiai célként kell kitűznie, hogy 15–20 éven belül az Európai Unió teljes jogú tagja legyen. Néhány héttel később Borisz Nyemcov, a másik, klasszikus liberális párt – a Jobboldali Erők Szövetsége – vezetője gyakorlatilag ugyanezt mondja: Oroszországot 15–20 éven belül képessé kell tenni a teljes körű integrálódásra. Ez nem abból a szempontból érdekes, hogy reális célkitűzés volt-e vagy sem, hanem abból a szempontból, hogy a politikai elit, a politikai osztály két ilyen jelentős szereplője nyilvánosan felvállalta, hogy kitűzze ezt a stratégiai célt. Mindkettő hozzáteszi: az orosz belső normaalkotást ennek a stratégiai célnak kell alávetni. Nagyon fontos az a tény, hogy ez soha nem válik hivatalos programmá, tehát 2001 végétől 2003 őszéig az elnök ebben az ügyben se pro, se kontra nem nyilatkozik meg. Hivatalosan soha nem lesz az orosz magatartás doktrínája, hogy „az Európai Unió tagjai akarunk lenni”. Nagyon beszédes viszont, hogy 2003 őszétől – azt követően, hogy elindul a Jukosz-ügy –, az elnök többször is szükségesnek érezte, hogy egyértelműen értésre adja: Oroszországnak még középtávon sem célja az EU-tagság. 2001 vége és 2003 ősze között még lehetett olyan benyomásunk – mivel a liberális csoportok az orosz eliten belül még nagy befolyással rendelkeztek –, hogy ez talán hivatalos programmá lép majd elő, és a különös kegyelmi helyzetet kihasználva valóban meghatározó elemmé válik. Egyébként jellemző, hogy amikor 2003 májusának végén Szentpétervár alapításának 300. évfordulóját ünneplik, és Pétervárra csábítanak mindenkit, aki él, mozog, és számít – ott van a kínai elnök, a japán miniszterelnök, az indiai elnök, a FÁK térség első emberei, az EU, a rövidesen felveendő „tízek” elsőszámú politikusai, köztük Medgyessy Péter, és persze ott van az amerikai elnök –, a több találkozó sorában megtartott EU-Oroszország csúcserkeztelen elfogadják az úgynevezett négy közös térség koncepcióját, ami szemléletesen mutatja, milyen közege létezik ekkor a politikai jóindulatnak. Eredetileg ugyanis egy közös gazdasági térségben

gondolkoztak azt megelőzően. Kiderül azonban, hogy itt sok mindenben érdekütközés van, nem olyan egyszerű ez a folyamat, vannak olyan orosz érdekek, amelyeket nem lehet olyan könnyen belesimítani az európai érdekekbe, s miután külpolitikai értelemben kegyelmi állapot van, teret nyer az a gondolat, hogy ha nem tudjuk a gazdaság tekintetében a sikereket folyamatosan produkálni, akkor hozunk létre még három térséget, amelyek mintegy kiválthatják az előzőt vagy akár egymást is. Ha a gazdaságban nincs siker, akkor lesz az úgynevezett első biztonság, tehát a demokráciapépítés ügyében. Ha ott nincs, akkor lesz a külső biztonság terén – miként kezeljük válságokat, hogyan működünk együtt –, illetve negyedikként az oktatás, kultúra, kutatás területén.

A szemléletesen megnyilvánuló kölcsönös jóindulat feltételezett egy fontos dolgot ennek a négy közös térségnek a kialakításában: akkor fogom a normáimat ezekben a térségekben és összefüggésekben az európaihoz igazítani, ha mögötte ott a történelmi cél, hogy tag akarok lenni. Ha nem akarok tag lenni, akkor minek módosítsam, miért rendeljem alá a sajátjaimat más értékeknek, más elvárásoknak, más normáknak. Nagyon érdekes, hogy a 2003 második felétől egyre jobban, 2004-től pedig még inkább érzékelhető keserűség egy idő után azt mondatja az oroszokkal: lehet, hogy úgy kell pozícionálni magunkat az Európai Unió tekintetében, mint Kína, Japán, az Egyesült Államok vagy India teszi, vagyis igyekezzünk maximális gazdasági előnyökre szert tenni e kapcsolatokból, de ne akarjunk az EU tagja lenni. Ez ugyanakkor persze nyilvánvalóan visszaveti a belső normaalkotást, a belső magatartás harmonizálását is.

Az orosz belpolitikának ez a 2003 ősztől érzékelhető változása, illetve 2003 őszén Putyin többszöri megnyilatkozása, miszerint Oroszországnak középtávon sem célja az uniós tagság elnyerése, párhuzamos folyamatként összekapcsolódik az iraki háborúval. Utóbbi 2003 márciusában kezdődik, s az oroszok végig azt mondják, hogy nem igazolható az a három hivatkozás, amellyel az Egyesült Államok politikai felhatalmazást akar nyerni a Biztonsági Tanácsban, ám ami még fontosabb: folyamatosan azt állítják, hogy súlyos kockázatokat hordoz katonai eszközökkel beavatkozni ebbe a rendkívül

kiszámíthatatlan, ingatag térségbe. Mint hangoztatják, nem lehet előre kiszámítani, mely csoportokat radikalizál, melyeket aktivizál, ezért az amerikai magatartás súlyos politikai hiba. Ez megítélésem szerint visszamenőleg is igazolja az orosz álláspontot. Az oroszok nyilván féltek attól is, hogy túlságosan közel vannak olyan területek, ahol biztonsági feladataik és kötelezettségeik vannak, és eszkalálódhat ez a folyamat. Ugyanakkor a katonai műveletek lezárultát követően – tehát két-három héttel az akció megkezdése után – Putyin egy nagy interjúban egyfelől megismétli, hogy súlyos hibának tartja az amerikai beavatkozást, ugyanakkor hozzátesz még egy fontos dolgot, miszerint Oroszország nem érdekelt abban, hogy az Egyesült Államok kudarcra távozzék a térségből.

Paradox módon az iraki beavatkozás egyfelől lekötötte az amerikaiakat, egyben egyre inkább felszabadított bizonyos orosz szándékokat, megmutatta, hogy az Egyesült Államoknak a konfliktusba való „beleragadásával” párhuzamosan mennyire felértékelődnek Oroszország bizonyos képességei. Másrészt pedig az olajár az 1999-től kezdődő emelkedése – emlékeztetőül: 1998 augusztusában az olaj hordónkénti ára 10 dollár alatt van, 1999-től indul fölfelé, és 2004-ben kerül a tartósan magas sávba – gyakorlatilag azt eredményezte, hogy a 2006-os év első felében a magas energiaárak következtében – mint tudjuk, az olaj ára egyben mindig felviszi a gáz árát is – az orosz valuta- és aranytartalékok heti 6–7 milliárd dollárral növekedtek, és összegük meghaladta 300 milliárd dollárt. Az év első felében e tartalékok tekintetében Oroszországnak sikerült megelőznie Tajvant és Dél-Koreát. A Szovjetunió az 1970-es évek végén rendelkezett a legnagyobb tartalékkal, 81 milliárd dollárral – most pedig Oroszország tartalékai 300 milliárd dollárnál is nagyobb összegre rúgtak.

Itt csak zárójelben jegyzem meg, hogy 2006 nyarán jelent meg Jegor Gajdar nagyon érdekes könyve, akit éppen akkor mérgeztek meg, ha minden igaz, Dublinban, amikor ezt a könyvét, a „Gibel imperii”-t akarta bemutatni, amelyben a késői '70-es éveket és a '80-as éveket tekintti át, főleg az energiaárak mozgása tekintetében. A könyvben Gajdar egy nagyon izgalmas dolgot mond (amit egyébként

máshonnan is lehetett tudni): 1985 szeptemberében a szaúdi olajminiszter bejelentette, hogy Szaúd-Arábia 3,5-szeresére fogja bővíteni az olajkitermelését. Előtte hosszadalmas amerikai-szaúdi biztonsági egyeztetés folyt, az amerikaiak különböző garanciákat adtak a szaúdiaknak. Miután Szaúd-Arábia valóban hihetetlen módon fokozni kezdte kitermelését, háromnegyed év alatt a töredékére esett az olaj ára. A szaúdiak kitermelése jelenleg napi 9–10 millió hordó, és ennyit tud felszínre hozni most Oroszország is. Akadnak olyan hónapok is, amikor az oroszok a kitermelésben megelőzik a szaúdiakat, ám míg Oroszország ezt nem tudja bővíteni, addig Szaúd-Arábia különösebb erőfeszítések nélkül még jelentősen fokozni képes. Az oroszok már abszolút „csúcsra járnak”, s jelentős beruházások nélkül nemigen van módjuk a bővítésre. Míg 1999–2000-ben még mintegy 10%-kal bővült a kitermelés, 2005-ben már csak 2%-kal, 2006-ban pedig csak 1%-os bővülést prognosztizáltak. Ugyanez a gáznál is érzékelhető.

Visszatérve az iraki háború, valamint az amerikai-orosz viszony összefüggéseire, azzal, hogy politikai értelemben is beleragadt ebbe a problémába, e kudarcból és az ehhez kapcsolódó erkölcsi problémákból (lásd pl. a foglyokkal való bánásmód témakörét) adódóan sok szempontból erodálódik az a hihetetlen erő és fölény, amelyet a 1990-es évek végén felhalmozott az Egyesült Államok. Másfelől pedig azok az óriási energia-árbevételek, amelyekhez az oroszok ezekben az években jutottak, láthatóan egyfajta politikai magabiztosságot adtak Oroszországnak.

Ezen a ponton térnék át Ukrajnára, mert itt ennek meg is van a közös szövete, ez pedig a „színes” forradalmak ügye. Irakkal szemben – ami ugyan némileg megterhelte Washington és Moszkva kapcsolatát, de nem drámaian – a „színes” forradalmak már drámai megterhelést jelentettek e viszonyra, és persze ebbe a történetbe nyilvánvalóan Európa is involválódott a maga módján, hol kicsit tapintatosabban, hol erőteljesebben. Míg 2003 őszen a grúziai eseményeket még különösebben nem vették szívükre az oroszok, a 2004-es ukrainai fejleményeket már igen. E „színes” forradalmakkal kapcsolatban általánosságban is megkérdőjelezhetőnek ítélem – miközben természetesen sem Sevardnadze, sem Kucsma, sem a többször is sikerte-

lenül elmozdítani próbált Lukasenko, sem pedig Bakijev kirgiz elnök iránt nem érzek semmilyen rokonszenvet sem – , hogy felelős dolog-e kívülről erőltetni a változást vezető folyamatokat, ha egy politikai közösség és azon belül a politikai osztály nem képes másképpen működtetni egy rendszert?

Kirgíziában nemrégiben ismét tüntetések voltak, s az ország jelentős mértékben destabilizálódott, sőt kriminalizálódott. Ukrajnában sem az élet minőségében, sem az elit magatartásában, sem a korrupció elleni fellépésben nem következett be fordulat, nem is beszélve a gazdasági mutatók e periódusban mutatkozó zuhanásáról. Egy tekintetben kétségtelenül minőségi változás történt Ukrajnában: 2006 márciusában, a Rada-választás alkalmával a balti országok nélküli poszt-szovjet térségben harmadik alkalommal tartottak választást méltányos, korrekt feltételek között. Két – illetve a 2006-os ukrainaival együtt három – kivételtől eltekintve ugyanis, beleértve Oroszországot és a szovjet belső periferiát, sehol sem ilyen feltételek mellett sem parlamenti, sem pedig elnökválasztást. Vagy egyáltalán nincsenek is választások, mert különböző mechanizmusokkal prolongálódik a korábbi vezetés (többnyire ez a helyzet Közép-Ázsiában), vagy ha vannak is, az európai demokráciákban megszokott rendező elvhez – amely szerint a szabályok változatlanok, míg az eredmény kiszámíthatatlan – képest a térség éppen fordított, reciprok módon működik: a szabályok általában változnak, viszont az eredmény bizonyosan kiszámítható.

Ezt megelőzően két választás jelentett kivételt, mindkettőre 1994-ben került sor, az egyiket Ukrajnában, a másikat Belorussziában tartották. Ukrajnában az első elnök mert nyílt sisakkal versenyezni, tehát Kravcsuk úgy versengett Kucsmaival, hogy arra a legtöbb elemző valószínűleg korrekt választásként tekint vissza. Ugyanebben az évben Lukasenko is valószínűleg nyílt és korrekt választáson győzött a peremről Suskevicszel, az akkori miniszterelnökkel szemben. Több kivétel soha nem volt, csak az említett 2006. márciusi ukrainai választás esetében lehet azt mondani, hogy a média- és a jogi környezet, valamint a lebonyolítás tekintetében méltányos és arányos feltételeket biztosítottak. Ezen túlmenően azonban

Ukrajna tekintetében sem igen érzékeltek jelentős változásokat.

Geopolitikai közhely, hogy Ukrajnát nem lehet összezsugorítani és elvinni mondjuk, a brit szigetekre. Következésképpen azzal az adottsággal kell az ukránoknak együtt élniük, hogy ott van mellettük Oroszország, ráadásul az ukrainai népesség durván 20%-a orosz etnikumúnak vallja magát, s legalább ugyanekkora hányada az ukrán jelöli ugyan meg azon etnikai csoportként, amelyhez tartozik, ám az első nyelv, amelyen a legkönnyebben megszólal, nem az ukrán, hanem az orosz. Hihetetlenül erősek a családi, gazdasági, kulturális kötődések. Miközben magam is egyetértek azzal, hogy Ukrajnának közép- és hosszú távon érdeke az Európa felé fordulás, a közeledés Európához és az ország modernizálása, ilyen geopolitikai adottságok mellett nyilvánvalóan bizonyos konzekvenciákkal jár az Európa felé fordulás és a modernizáció politikája. Az egyik konzekvencia az energiaárakban megvásárolt ukrán lojalitás. Bölcs politika nem gondolhatja azt, hogy egy éles politikai fordulat után is 49 dollárért kaphat orosz gázt. Nyilván lehetett volna tapintatosabb is az orosz magatartás, de a kép teljességéhez az is hozzátartozik, hogy az ukránoknál egyfajta „tájegységi szokás” volt, hogy megcsapolták a magisztrális vezetéseket, és nem fizettek. Mindamellet az oroszok is súlyos hibát követtek el, amikor igen drasztikusan visszafogták a gázmennyiséget, mert ez a bizalom-deficit nagyon erőteljes megjelenését vonta maga után. A geopolitikai adottságok jelentette korlátok figyelmen kívül hagyása azonban még súlyosabb hiba. Jellemző például a balti államok esete, amelyek még 1991 szeptemberében legitim körülmények között kiváltak: a Szovjetunió úgy omlott össze, hogy a három balti állam már önálló, sőt, szeptember közepétől az ENSZ tagja volt. A baltiak az 1990-es évek elejétől mindig a többszörösét fizették az olajért és gázért, amely teljes mértékben Oroszországból érkezik, mivel el kívánták kerülni, hogy a kedvezményes árak beavatkozásra adjanak lehetőséget országaik politikájába. A szuverenitásnak tehát ára van, amelyet meg kell fizetni.

Meggyőződésem, hogy az ukrán politikának tekintettel kell lennie néhány orosz érdekre, ha azt akarja, hogy konszo-

lidáltak legyenek az ország viszonyai Oroszországgal. Abban is bizonyos vagyok, hogy vannak legitim orosz érdekek. Szerintem ilyen legitim orosz érdek, hogy – és ez általában és a „színes” forradalmak kapcsán egyaránt megfogalmazható – Moszkva azt szeretné, hogy a környezetében ha nem is barátságos, de legalább ne ellenséges államok létezzenek. Úgy gondolom, ez legitim érdek. Nyilván az Egyesült Államok sem szeretné, ha Kanada vagy mondjuk, Mexikó változna ebben a tekintetben. Legitim érdeknek tekintem továbbá azt is, hogy Oroszország azt szeretné, ha stabil, kiszámítható rendszerek lennének környezetében, mert nem akarja, hogy az különböző típusú kockázatok kiindulópontja legyen. Szerintem az is legitim érdek, hogy üzleti, technológiai, politikai értelemben biz-

tosítva legyen a tranzitálása áruinak – ide értve az energiát is – azon az országon keresztül, amely elválasztja a piacoktól. Legitim érdek az is, hogy az érintett országokban élő orosz kisebbségekkel szemben ne folytassanak sérelmi politikát – ha én ukrán vezető lennék, akkor kifejezetten ügyelnék arra, hogy e tekintetben se adjak alkalmat a beavatkozásra. Persze megfordítva is igaz: ukrán oldalról legitim érdek, hogy az országot szuverén államként kezeljék. Ha az említett legitim érdekeket szem előtt tartják, akkor teljes joggal hangoztatják, hogy Ukrajnát viszont szuverén államként kell kezelni. Joggal várják el például, hogy az orosz televíziós csatornák ne úgy viselkedjenek választások idején, mint ahogyan viselkedtek. Azt gondolom, hogy mindezeket jó lenne

kölcsönösen tisztázni. Amennyiben az ukrán politika valóban azt a történelmi célt szeretné követni, hogy fenntartva a konszolidált viszonyt Oroszországgal, folyamatosan Európa felé tartson, akkor meggyőződésem szerint nem egy Varsó–Vilnius–Washington-tengelybe kellene kapaszkodnia, hanem indokolt lenne elgondolkodnia azon, hogy talán több segítséget jelentene ebben egy Berlin–Párizs–Madrid- vagy Budapest–Berlin–Párizs–Madrid-tengely. Lehet, hogy ezek a szereplők – akiket pillanatnyilag talán több türelemmel, nagyobb bizalommal fogad el az orosz politika, esetleg párbeszédre kész velük ebben a tekintetben – közép-, valamint hosszabb távon bölcsőbb és kiegyensúlyozottabb pályán tartanák Ukrajnát.

Gilyán György A KELETI GAZDASÁGI KAPCSOLATOKRÓL

Léteznek bizonyos téveszmék azzal kapcsolatban, mit is értek, és érnek nekünk a keleti piacok, és milyen keresnivalónk van ott. Most mégsem a téveszmék eloszlásával kezdeném, hanem mindjárt a közepébe vágnék, ez pedig Sz. Bíró Zoltán előadásához kapcsolódik.

Úgy gondolom, hogy az általa elmondotakon végighúzódik egy igen-igen realista és két lábon álló megközelítés, amely a keleti piacok vonatkozásában, az utóbbi időszakban – szerencsére – a magyar külpolitikára és a magyar kormány politikájára általánosságban is jellemző. Mindezt azért mondom, mert nem kívánok itt a korábbi időszakokra vonatkozóan kormány- és rendszerkritikával foglalkozni, ennek ugyanis semmilyen gyakorlati hozadéka sincs. A történészek számára a múlt értékelése bizonyosan nagyon fontos, és tegyék is meg, nyilván nagy élvezettel olvassuk, és ismerkedünk meg álláspontjukkal, azzal együtt, hogy mindenkinek megvan a saját tapasztalatán alapuló véleménye. Úgy gondolom, hogy a jelennel és a közeljövővel, továbbá – amennyire lehet – a távolabbi jövővel érdemes foglalkozni, és arra célszerű a figyelmünket összpontosítani. Ilyen tekintetben óriási jelentősége van annak, hogy mennyire pragmatikus a kormányzati poli-

tika. Az én véleményem az – és ebben több kollégámmal együtt próbálok aktív szerepet játszani –, hogy az Európai Unió tagjaként is rendkívül fontos érdekünk, hogy az Unió kívüli külpiacokon is megtaláljuk a helyünket, a saját nemzeti, gazdasági érdekeinknek megfelelő üzleti pozíciókat. Ez annál is inkább fontos, mert – mindannyiunk számára ismert módon – az Unió belső piacán a dinamizmus sok okból mérsékeltebb. Anélkül, hogy ebbe – idő hiányában – részletesebben belemélyednénk, tény, hogy az elmúlt 6–7 év 1-2%-os növekedési üteme távolról sem tart lépést azzal, ami a világ számos más részén megfigyelhető. Éppen ezért nagyon jogos következtetése volt a magyar kormánynak, amikor célul tűzte ki, hogy próbáljunk meg növekedési impulzusokat nyerni a dinamikusabban fejlődő régiókból, az erőteljesebben bővülő piacokból. Próbáljuk ki, hogy a magyar cégek – természetesen a kormány támogatásával – tudnak-e e térségekben és ezeken a piacokon úgy helyállni, hogy ennek eredményeként itthon gyorsuljon a gazdaság növekedése. Ebből a szempontból pedig a reális távolságban található piacokat számunkra egyrészt a volt FÁK-terület és Ázsia, másfelől pedig dél-keleti irányban a Balkán jelenti.

Mostani előadásomban szeretnék eltekinteni a balkáni relációtól – bár szakmai meggyőződésem, hogy ez egy fokkal még fontosabb irány, mint a keleti.

Ami a keleti piacokat illeti, mindenekelőtt a volt Szovjetunió területén létrejött utódállamokról – ezen belül is főként Oroszországról és Ukrajnáról, továbbá valamelyest Kazahsztánról és Belorussziáról –, illetve Kínáról, s kisebb mértékben Vietnámról és Délkelet-Ázsiáról van szó.

E régiókon belül Kínában és Vietnámban a 7–10%-os százalékos sávban szőrt a GDP-növekedés üteme. Tiszteletre méltó az elmúlt 4–5 évben Oroszországban elért 5–7%-os növekedési ütem is. Ez a növekedés végbemegy a fogyasztási cikkek és a beruházási javak piacán is. Ahhoz, hogy mindebből megpróbáljunk profitálni, több dolgon kellett kisebb-nagyobb igazítást megvalósítani, és az ezzel összefüggő cselekvési irányokat 2002 őszén és 2003 tavaszán fogalmazta meg a magyar kormány.

Oroszország – valamint kis mértékben Ukrajna – esetében az említett növekedési megfontolás még kiegészül az energia és a kapcsolódó területek – Sz. Bíró Zoltán által is említett – számunkra megkerülhetetlen kérdéskomplexumával. Mindaddig, amíg Magyarországnak nem válik

érdekévé, illetőleg nem kényszerül rá, hogy máshonnan és más módon szerezze be az energiahordozók nagy részét, hanem ez a jelenlegi a legköltségtakarékosabb módja a beszerzésnek, addig erre bizony figyelemmel kell lenni mind a külgazdasági kapcsolatok, mind pedig a kül- és a biztonságpolitika alakításánál.

Az elmúlt néhány évben követett cselekvési irányok közül hármát szeretnék felvilágotlítani. Az egyik az állami-kormányzati gazdasági diplomácia, a másik a nagy infrastruktúrák fejlesztése, a harmadik pedig az üzleti feltételrendszer, ha úgy tesszük, az üzleti infrastruktúra fejlesztése.

A legmarkánsabban megjelenő változás a három cselekvési irány között, és általában is kétségtávkívül a magas szintű gazdaságdiplomáciában lehet kitapintani – különös tekintettel a magyar-országi politikai és gazdasági kapcsolatokra –, amikor is a korábbi passzív, a nemzeti érdekeket nem kellő mértékben figyelembe vevő külpolitizálástól eltérően a normális, rendszeres párbeszéd kialakítását állítottuk előtérbe, hogy legfelsőbb szinten is legyen mód egymás törekvéseinek megismerésére mind az országépítéssel összefüggő, mind pedig a külpolitikai témákban, és ennek egymás gondolkodásában történő figyelembevételére, és adjanak jelzést az állami és kormányzati szférán kívüli alakító tényezőknek, hogy akár hassanak erre a folyamatra, akár pedig érzékelné tudják, hogy állami szinten milyen törekvések érvényesülnek. Talán ez az, ami ha nem is varázsütésként, de olyan lendületet adott, ami a magyar-országi viszonyban – az üzleti és gazdasági kapcsolatokban is – olyan bizalmi szintet eredményezett, amely még az állami struktúrák és az állami irányítás átalakulásának időszakában is fontos háttérrel jelent az üzleti kapcsolatok építéséhez. Ugyanez érvényes egyébként a magyar-ukrán, de a magyar-kínai relációra is.

Visszatekintve megállapítható, hogy rendszeres információcsere, olykor rendszeres együttgondolkodás alakult ki. Legfőképpen pedig, vannak olyan témák, ahol meg lehet ragadni a közös érdekeket és közös projektek megvalósítására nyílik mód. Mindez kedvezően befolyásolja az egyéb szintű kapcsolatok intenzitásának növekedését is. Így, például 2002 után orosz viszonylatban – még számunkra is váratlan módon – megsokszorozódott a különféle régiók aktivitása Magyarország

irányában. Azóta is sok látogatást kezdeményeznek regionális politikai, üzleti, társadalmi szinten, és ez nem jöhetett volna létre, és egyáltalán be sem indult volna, ha azt látják, hogy fagyosak a két országok politikai kapcsolatai. Ugyanezt kell elmondjam az üzleti kapcsolatokról is. Korábban inkább egyfajta idegenkedés volt jellemző az üzleti struktúrák többségére is. Ez 2002 után érdeklődésbe, próbálkozásba, a kezdeményezőkérség növekedésébe váltott át, ami a mindennapi üzleti kapcsolatoknak és azok fejlődésének elengedhetetlen feltétele, és nagyon fontos összetevője. Ez kulcsfontosságú eleme volt a magyar-országi, a magyar-ukrán és a magyar-kínai kapcsolatok alakításának is.

E témakörhöz tartozik az átgondolt és rendszerszerű kormányzati és állami szintű kapcsolatépítés keretében a korábbról maradt szerződéses kapcsolatrendszer egészének megújítására irányuló erőfeszítés is. Korábban is – mindenekelőtt az 1990 és 1998 közötti időszakban – folyt munka ezen a téren, ám nem kevés lemaradást – adósságrendezés, vitás katonai ügyek lezárása – a Medgyessy-kormányknak kellett helyretennie, s nem csak gazdasági téren, hanem más területeken is. Megújult tehát a szerződéses kapcsolatrendszer, továbbá az intézményes kapcsolati fórumok rendszere is, amely nagyon hasznos tud lenni a kormányzati-állami szintű kapcsolatalkakításban.

A második cselekvési irányt a nagy infrastrukturális elemek fejlesztése képezte. Gondolok itt mindenekelőtt a keleti relációban geográfiai helyzetünkben fakadóan betöltött tranzit-szerepünkre, másfelől pedig regionális pénzügyi alközpont-szerepünkre, amire ebben a kapcsolatrendszerben törekedhetünk.

Visszatekintve az elmúlt 15–16, s ezen belül az utóbbi 5–6 évre, mindenki, – aki orosz, ukrán vagy kínai vonatkozásban figyelmet fordított arra, hogy mit jelenthet Magyarország az érintett partnerországok üzleti körei, gazdasági tényezői számára, – megállapíthatja, hogy legmarkánsabban kínai, de orosz és ukrán relációban is elindult az a folyamat, és látható jelei vannak. Ténylegesen kihasználjuk tranzitszerepünket, és erősödik regionális pénzügyi-kereskedelmi-üzleti alközponti szerepünk is. Ez utóbbival kapcsolatban nyilvánvaló, hogy komoly versenytársaink vannak. Ide sorolható mindenekelőtt Bécs, de egyre

inkább Pozsony is. E tekintetben nagyon fontos, hogy mennyire tudunk előrehaladni azokban a stratégiai projekteknél, amelyek az energetikai infrastruktúra javítása, biztonságának növelése, másfelől pedig a szállítás-logisztikai infrastruktúra javítása és fejlesztése terén indítottunk, és amelyeknek még igencsak az elején tartunk.

Harmadik cselekvési irányként, a kormány megpróbálja az üzleti alanyok számára saját lehetőségeit teljes mértékben kihasználva javítani a feltételrendszert. Ez elsősorban információs és informatikai támogatást, pénzügyi, garanciális támogatást, egyéb kapcsolatépítési támogatást jelent azoknak a cégeknek a részére, amelyek ki akarják próbálni magukat ezekben a térségekben. Az elmúlt időszakban a nemzetközi standardoknak és regulációknak teljes mértékben megfelelő eszközrendszer alakult ki, amely ma is segíti a cégeket. Fontos, hogy tulajdonképpen a jelenlegi költségvetési feltételek között sem csökkent az ennek az eszközrendszernek a fenntartására és fejlesztésére fordított források összege. Igaz, nem is növekszik. Az említett eszközrendszer természetesen más és más módon jelentkezik egy kis vállalat, egy nagyobb, valamint egy regionális multi esetében. Mindegyiknek másfajta támogatásra van szüksége, és ennek igencsak tudatában kell lenniük az állami és kormányzati vezetőknek is. Megítélésem szerint példamutatóan dolgozik e támogatási rendszer két kulcsintézménye, az EXIMBANK és a Mehib, amelyek az érintett régiókban aktívan keresik a cégeket, hogy minél teljeskörűbben hasznosítani tudják a rendelkezésükre álló eszközöket, amelyek egyre ismertebbek és elismertebbek nemcsak itthon, hanem ezekben az országokban is. Ezeket az eszközöket erősíti az az ügynevezett kötött „segélyhitel”-rendszer, amelyet most kezdünk kialakítani e relációkban. Ez a kedvezményes hitelezésnél még egy fokkal kedvezőbb eszköz a cégek számára, azzal a kötöttséggel, hogy itt persze nagyon is szükség van arra, hogy a partnerország kormányzati vezetői is akarlatlagosan célul tűzzék ki a kapcsolatépítést, és beleegyezzenek a magyar cégek által kínált projektekre, illetőleg – ha megfordítom – onnan támasszák az igényt, mi pedig képesek legyünk kedvezményes körülmények között szállítani és felépíteni azt, amire szükség van.

Ezekhez a cselekvési irányokhoz járulnak még azok az új vagy megújult módszerek, amelyek keleti irányú politikánkat, mindenekelőtt külgazdaság-politikánkat jelenleg jellemzik. Ide sorolható például, hogy a cégek javaslatai, elképzelései alapján kell alakítanunk a partner felé képviselendő konkrét cselekvési irányokat. Az üzleti struktúráknak kell tehát javaslatokat tenniük; ezeket a javaslatokat kell mérlegelnünk és közülük az életképeseket támogatnunk. Ez már élő gyakorlat, orosz relációban éppen a legutóbbi 2006. eleji

Putyin-látogatás idején írtunk egy olyan ún. gazdasági együttműködési memorandumot, amely kivétel nélkül a cégek által tervbe vett, ugyanakkor mindkét oldalról megvalósíthatónak tartott projekteket és elgondolásokat tartalmazza. További követelmény, hogy – amint már utaltam rá – a módszereknek nemzetközileg elfogadottak, e viszonylatban konformaknak kell lenniük, ugyanakkor persze lehetővé kell tenniük a magunk nemzeti érdekeinek lehető legteljesebb érvényesülését.

A harmadik elem, hogy rendkívül erőtel-

jesen inspiráljuk a cégeket, hogy több irányba mozduljanak el ezekben a régiókban, tehát egy regionálisan diverzifikált üzlet- és külgazdaság-politikát próbálunk támogatni. Vannak továbbá olyan projekteink, amelyeket méretüknél és jelentőségüknél fogva főként kormányzati szinten kell képviselni és ápolni. Oroszország vonatkozásában ide tartoznak mindenekelőtt a gáz- és kőolaj- infrastruktúrával összefüggő kérdések, az energetikai beszerzési politika és az ellátásbiztonság kérdései, a transzkontinentális szállítási-logisz-

Rigó Béla: Hogyan kerülnek a drágán fizetett szovjet leckék tanulságai

Szellemi sziporkák tűzijátékában részvettünk (nem először) a Tabajdi Tagozat jóvoltából. (Behelyettesíthető Kelet európai, Nemzetpolitikai, stb.) A menü olyan gazdag volt, hogy ki minél többet tudott a témáról, annál több új információt építhetett be saját memóriájába. Ez nem tiszteletkőr, hanem hozzászólásom kiindulópontjának meghatározása. A nyereségek számbavételével párhuzamosan egyre erősebb szorongással vehetjük tudomásul, hogy közgondolkodásunk – különféle politikai hatások, érdekek által befolyásolva egyre kevésbé érti, akarja érteni a volt Szovjetunió utódállamaiban történeteket. Ennek veszélye persze négyzetes arányban csökken a távolsággal. Sajnos fordítva ugyanígy növekszik! Ebben a jelenségben vannak érthető faktorok. A magyar jobboldal prominensei természetes, hogy visszamenő hatállyal a szovjetellenesség érényét is demonstrálni kívánják. (Nem ez a legnagyobb probléma velük.) Sokkal nagyobb baj, hogy a témában megfelelő tudással rendelkező függetlenségükre kényes értelmiségiek igyekeznek véleményük kifejtése közben jó pontokat gyűjteni számukra fontos körökben. A címet az általam egyébként költőként is becsült Szilágyi Ákostól kölcsönöztem, aki a Ki a bűnös kitételben az egyre feketébbé mázolt Lenin bolsevik paranoiáját vélte felfedezni, eszébe se jutott, hogy ha Iljicsnél netán olvashatott ilyesmit, akkor is Csernyisevszkij az őforrás. Mai szellemi-politikai közéletünk egy megfordított kvízben vetélkedik: ki tud kevesebbet a Szovjetunióról és annak maradványairól. A győzteseket díjazták, döntéshelyzetbe segítik. Kerül, amibe kerül.

Furcsa, de még az e téren kétségtelen eredményeket felmutató szocialisták propagandája is elgávul amikor a sárospataki

könyvtár hazatért ritkaságainak próbáltunk örülni a magyar sajtóban (szoclib oldalon is) bőven olvashattunk olyan épületes publicisztikákat miért kell nekünk saját tulajdonunkat megvenni, miért nem az oroszok fizetnek kártérítést. Ez persze nemzeti hagyomány 1956-ban is voltak merész és bölcs honfitársaink, akik nem elégedtek meg azzal, hogy a szovjet csapatok azonnal hagyják el az országot, azt is kikötötték, hogy fegyvertelenül fehér zászlók alatt távozzanak. Én inkább a kormány egyébként sokféle csatornán át jutalmazott médiatáborából hiányoltam azt a higgadt elemzőt, aki leírta volna, a hazatért könyv anyag egy feltételezett aukción milyen kikiáltási áron szerepelne és ennem milyen töredékét képezné az a kártérítés, amellyel a hazai ordítózik oroszországi megfelelőinek a száját próbálták Putyinék betömni. Mindez persze csak egy kis kalandozás, a lényeg, nem is elfogult, inkább elvakult szemléelői vagyunk Ukrajnának, Oroszországnak. Óriási ugrást tehetnénk, ha ki-ki kotorászni kezdene legalább saját emlékeiben. Én megpróbáltam.

Egy diktatúra kilúgozott agyú polgáraiból lehet a legmanipulálhatóbb tömeget összeverbuválni. A magyar populizmus is a négy igennel kezdődött. Az ukrainai narancsos forradalom lelkes tömegei a fegyvercsöveknek is nekimentek volna, mert vakon hitték, hogyha elesnek, a fogyasztói társadalom paradicsomában ébrednek fel. Pedig már lett volna idejük kiábrándulni, hiszen az Oroszországtól való elszakadásban is a biztos jólét zálogát látták, míg az ukránmentes Krímben is. Nem tudom, hogy fog funkcionálni az a korszerű ukrán társadalom, amelynek hagyományosan orosz az értelmisége, orosz nyelvű

az irodalma Gogoltól Solohovig. Persze mindent meg lehet oldani, csak legyen hozzá (politikai) akarat. Ehhez az adalék történet: 1975-ben jártam Ungváron a Kárpáti Kiadónál. Vendéglátóim Kijevbe is elkalauzoltak a Mology Kiadóhoz, amely az ukrán Komszomol hivatalos kiadója volt. Rögtön kötöttünk egy megállapodást a további együttműködésre, első lépésként egy ajánlást kértek tőlem, ennek alapján ki is adták Berta Bulcsú *Kenguru* című regényét, amelyből film is készült akkoriban. Az orosz nyelvű tárgyalások után egy ukrán nyelvű protokollt kellett volna készíteni, de erre sem a kiadó orosz igazgatója, sem ukrán főszerkesztője nem vállalkozott. Végül kísérőm, egy beregszászi magyar srác segítette ki őket, aki Lembergben végzett főiskolát. További együttműködésünk során adtunk ki ukrán írók műveit, ukrán címekre hivatkozva, de oroszból fordítottuk ezeket, mert ez a szöveg volt az eredeti. Nagyon sok milliárd eurót kellene oda pumpálni, hogy finanszírozni lehessen az ukrán szellemi élet teljes visszaukránosításának költségeit. De úgy látszik, még a szabadsággal nyakukba szakadó jólét látszatára sem adnak már semmit, akik a forradalmat szponzorálták.

A szovjet irodalom egyébként tele volt olyan nemzetiségi írókkal, akik vagy két nyelvűek voltak, vagy teljesen áttértek az orosz nyelvű írásra. A *Druzba Narodov* folyóirat környékén személyesen ismertem néhányat. Amikor szemrehányást tettem anyanyelvük hanyagolásáért, a tadzsik Timur Zulfikarov elmondta, hogy apját kivégezték, intézetben nevelkedett, az észtt Veller pedig egyszerűen gyermekként oroszosodott el Szibériában az etnikai szempontokra tekintet nélkül végzett deportálások idején. Időbe telik, amíg e téren rendet

tikai útvonal orosz, ukrán, kínai, kazah és más partnerekkel együtt történő építésének kérdései, és ennek kapcsán Záhony és környezete főként privát forrásokra épülő, de természetesen az állami forrásokat sem kizáró fejlesztésének kérdései. Orosz relációban megemlítendő az ottani tudomány eredményeire épülő, és ott már alkalmazott, magyar cégek által az oroszországiak közreműködésével átvehető vagy meghonosítható hi-tech technológiák meghonosításának támogatása is.

Végül, de korántsem utolsó sorban, a

felsoroltak mellett természetesen nagyon fontos prioritás még, hogy cégeink képen legyenek, és támogatást kapjanak ahhoz, hogy minél eredményesebben ki tudják próbálni magukat a partnerországok nemzeti fejlesztési programjaiban. Oroszországban főként a lakásépítés, az egészségügy, az oktatás, az élelmiszer-gazdaság terén indított nemzeti programokban vesznek részt eléggé jó eredménnyel a cégeink, míg Kínában mindenekelőtt az élelmiszerprogram, valamint a környezetvédelem érdemel említést. Ukrajnában

most indul egy hatalmas innovációs és modernizációs program, amelyre 5 milliárd dollárt szánnak a következő két évben. Ez utóbbira most igyekszünk felhívni a cégek figyelmét, hogy minél többen tudjanak róla, kommunikációs tevékenységünk másik célja pedig az, hogy a mi támogatási struktúránk is minél jobban alkalmazkodni tudjon ehhez az újonnan induló programhoz.

Erőfeszítéseink eredményeit jól tükrözi, hogy amíg a teljes magyar export az elmúlt 4–5 évben összességében 8–10–12%-os átlagos növekedést ért el, addig orosz vagy ukrán relációban a növekedés ennek kétháromszorosa: 30 és 40% között mozog. Ezen belül persze mind a három említett nagy relációnak megvannak a maga sajátosságai: az oroszban az export és az import egyaránt növekszik, de míg a behozatal oldalán főként az energiahordozók árának emelkedéséből és jóval kisebb volumenbővülésből adódik a 30%-os növekedés, addig kivitelünk rendkívül széles termékskálán növekszik 40%-kal, tehát az importot meghaladó ütemben. Az ukrán relációnak éppenséggel az a specifikuma, hogy a másik oldalon csökken az energiahordozók mennyisége, és ezért lassul az import mennyiségének és értékének növekedése is, míg az exporté továbbra is évi 40% körüli ütemben növekszik. Ma már ott tartunk, hogy 2006-ban körülbelül 2 milliárd dollár forgalmat prognosztizáltunk, s ezen belül az előrejelzések a 2005. évi pozitív egyenleg után immár masszív magyar nettó exporttöbbletről szólnak. Kína esetében az import-oldalt döntően a Magyarországon termelő, összeszerelő nemzetközi multi-cégek határozzák meg. A 2005. évi – jó 3,5 milliárd dollárra tehető – importunk 3/4-ét, bizonyosan, de lehet, hogy inkább 4/5-ét a Magyarországon összeszerelt elektronikai-híradástechnikai-irodatechnikai részekből, alkatrészek, összetevők képezték, és 1/4 vagy inkább 1/5-e a hagyományos kínai termékstruktúrából származó könnyűipari termékek – ide értve a játékokat is – aránya. Kínába irányuló kivitelünk ugyanakkor elsődlegesen klasszikus gépipari termékekből és agrárcikkéből tevődött össze, és szintén meglehetősen tisztes dinamikát mutatott fel, ha nem is akkorát, mint az előbb említett két viszonylatban. 2006-ban egy mindenki számára jelentős és érdekes ugrás következett be: az első 8 hónapban a dup-

kötelező annéziánk szemétkosarába?

csinálnak, tartok tőle, hogy a csecsen mafíának is orosz a munkanyelve, csupán konspirációs célokból használják idegenben az anyanyelvüket. Ennek a kérdésnek ugyanolyan érdekes tanulmányokat lehet majd szentelni, mint a Római Birodalom két hivatalos nyelvének funkcionálását és utóéletét feldolgozó írások. Egy biztos: az orosz nyelv roppant életképesnek látszik még az izraeli diaszpórában is megmaradt, ahol a jiddist sikerült háttérbe szorítani, most minden valamirevaló elárúsító szolgáltató helyen oroszul beszélő személyzettel csalogatják az egyre jelentősebbé növekvő vásárló réteget. Mi még nemzeti büszkeséggel emlegetjük, hogy zsenge ifjúságunk idején hősiiesen ellenálltunk az elnyomó pogyezeknek. Mindezt észre sem vennénk, ha nem tapasztalnánk a magyar kultúra óriási veszteségét az orosz kapu bezárása miatt. Valaha volt német kapunk. A németfaló Petőfi verseit az új csillag feltűnésétől három éven belül olvasta Heine. A KGST kölcsönös kizárásos rendszerén át nagyon sok írónk akár nyugatra is eljutott. Most megint csak német kapunk van, amely a hazai kapuőrök szigorú szempontjai szerint szelektál. Az orosz kapu elgazosodott, de a kiskapun át még lehet közlekedni. Főleg, ha besegítünk a próbálkozóknak. Tavasszal Moszkvába készülök az új József Attila kötetet elemző konferenciára. (Az eddig legnagyobb példányszámban megjelent Ady-József Attila válogatásban volt valami szerepem.) De odakint a korábbiaknál is inkább vevők az orosz kultúra ápolásának dokumentumaira. A Bulat Okudzava emlékházban becses ajándékként fogadták azt a videokazettát, amelyre a magyar televízió Okudzava dalmúsorát rögzítettük. A *szegény Avroszimovból* készült tévéjátékot azonban nem

tudtam megszerezni. Költségüket tekintve ezek pitiáner dolgok. Ugyanakkor hozzájuk lehetne horgonyozni saját propagálandi vágyott értékeinket.

Az *Inoszttrannaja Lityeratura* Puskin születésének kétszázadik évfordulójára különszámot adott ki. Az ő felkérésükre írtam egy közel egy éves tanulmányt *Szabadság a hó alatt* címmel Puskin és Jókai szellemi kapcsolatáról. Természetesen igyekeztem minden Jókaival kapcsolatos orosz vonatkozású érdekességet összeszedni. Többek közt arról is írtam, hogy a nagy magyar romantikus *A jövő század regényében* megálmodta a Téli Palota ostromát, sőt a megszületendő orosz demokrácia parlamentjét is, ahol a képviselők lopnak, csalnak, sőt verekszenek is. A Téli Palota benn maradt a – Tatjana Voronkina által fordított – szövegben, a parlamentet kihúzták, mondván ez nem Puskinra vonatkozik.

Majdnem egy év múlva Moszkvában jártam és elmentem egy példányért a szerkesztőségbe. Költői estet szerveztek megjelent versfüzetemhez, meg akartam közönségemnek mutatni, mivel foglalkozom. Amikor a titkárságon a nevemet kérdezték, hangosan felnevettem, az ő szerzőik listája Márqueztól Grassig terjed. Legnagyobb meglepetésemre kapásból beazonosítottak, honoráriumot fizettek, és valaki hazaszaladt a saját példányáért. Később megtudtam, hogy a kihúzott rész szamizdatként terjedt a lap baráti köreiből. Ezt a kis anekdotát csupán azért locsogtam el, hogy szemléltessem, még nagyon sok mindent megírhatunk mérvadó fórumaik számára, ha kitaláljuk, mi a fontos nekik. De ha azt sem tudjuk, hogy nekünk mi a fontos...

lájára nőtt a magyar export, és értéke 600 millió dollár körül alakult.

Munkánknak tehát mutatkoznak az eredményei, amelyeket én csak a kereskedelem síkján vizsgáltam, de le lehetne mérni őket olyan tekintetben is, hogy hány cég vesz ebben részt, milyen irányba mutat a kölcsönös tőkebefektetések fejlődése, és még vehetnénk más összetevőket is.

Mondandómat azzal szeretném zárni, hogy jelenlegi elképzeléseink szerint továbbra is ezt az irányt kellene követnünk. Reméljük, hogy erre a külső tényezők is minél hosszabb ideig lehetőséget adnak. Sz. Bíró Zoltán használta előadásában a „kegyelmi állapot” kifejezést. Oroszország esetében én most úgy fogalmaznék, hogy ki kell használnunk a számunkra üzleti

szempontból kínálkozó kedvező periódust, amely reményeink szerint még legalább jó 2–3 évig tart. Ukrán vonatkozásban is azt tudom mondani, hogy éppen a napokban – december 11-12-én – jártam Kijevben, ahol öt miniszterrel, valamint számos kutatóval beszélgettünk, és benyomásaink szerint az ukrán kormány egészen bizonyos abban, hogy most hosszabb ideig fog tudni dolgozni, és éppen ezért sok reformnak is neki tud kezdeni, továbbá stabilizálni képes számos feltételrendszert. A kutatók természetesen kevésbé fogalmaztak egyértelműen, de az ő szavaikból sem az derült ki, hogy teljesen törvényszerű lenne a kormányok fél évenkénti változása, hanem tendenciáját tekintve ők is az üzleti feltételrendszer stabilizálására számítanak, ami a kétoldalú

üzleti kapcsolatok oldaláról is mindenképpen kedvező fejleményt jelentene.

Összegezve az elmondottakat, úgy gondolom, hogy a 2002-ben bizalmat kapott kormány új koncepciót valósított meg a jelzett irányban. Nem vitatható, hogy az objektív körülmények is kedvezően alakulnak az üzleti-gazdasági kapcsolatszerkezet javulásához, ám ezt azért ki is kell tudni használni, és harmadik elemként megítélésem szerint nagyon sokat számít – amire utaltam is –, hogy ezt együtt kell megvalósítani az üzleti közeggel. Ebben az esetben lehet egyáltalán esélyünk arra, hogy eredményt érjünk el, és ennek mindvégig nagyon fontos iránymutatónak kell lennie a kormányzati szervek számára.

Tabajdi Csaba

Egyetlen kérdésem van mind a két előadóhoz. Magyarország mennyiben gondolkodik abban, hogy át tudja-e irányítani másfelé az orosz energiafüggőséget, mégpedig költséghatékonyan? Az Európai Unió állandóan az orosz energiafüggőség csökkentésének szükségességéről beszél, amit én az Unió egésze szempontjából is nagyrészt illúzióknak tartok: nem véletlenül építik meg az Oroszország és Németország közötti gázvezetékét. Ilyen körülmények között van-e igazán mozgástere az Európai Uniónak az orosz energetikai függőség kiváltására? Az európai szocialistáknál több anyag készítésében magam is részt vettem, amelyek úgy fogalmazzak, hogy egyrészt az oroszoknak be kellene engedniük az energetikai szektorba a nyugati cégeket, az elosztó hálózatokba pedig bizonyos mértékig be kellene engedni az oroszokat, és egy olyan kölcsönös interdependenciát és kölcsönös érdekeltséget kellene kialakítani, hogy Oroszország ne tudjon revolverezni az Európai Unióval szemben.

Gilyán György

A magyar kormányok – természetesen nem csak azért, mert ilyen impulzusokat kaptak, és kapunk ma is az EU-tól, hanem

az ország jól felfogott érdekeiből kiindulva is – 1990 óta folyamatosan diverzifikálni törekednek beszerzési forrásaikat. Ez állandóan jelen lévő szempont a magyar külgazdaság- és külpolitikában, nem beszélve az energiapolitikáról. Azt kell mondanom, hogy e tekintetben nagyon sok minden történt, az olajbeszerzés terén nemcsak elméleti, de gyakorlati megoldás is van arra, hogy más forrásokból, délről szerezzünk olajat, igaz, jóval drágábban. Ennél talán egy hajszállal kevesebb mondható a földgázról, de technikailag ott is megvan az alternatív beszerzés lehetősége nyugati relációból. Az más kérdés, hogy alapvetően onnan is orosz földgáz jön. Technikailag az is megoldható, hogy ez ne orosz, hanem adott esetben norvég vagy éppenséggel más gáz legyen, de jelenleg a németek és az osztrákok is alapvetően orosz földgázt használnak, tehát nyugatról is azt tudjuk behozni. Nyilvánvaló, hogy amíg akár az ár-, akár más közgazdasági viszonyok alakulása, vagy valamilyen szélsőséges politikai szituáció létrejötté nem lehetetleníti el a keleti irányú beszerzést, reálisan senki nem gondol arra, hogy máshonnan szerezze be az alapvető mennyiséget. Ami a nukleáris energiát illeti, jelen pillanatban ugyanez a helyzet, vagyis Oroszországtól kapjuk a messze legol-

csóbb fűtőanyagot. Paks bővítéséről még nem született döntés, de rövidesen el kell döntenie Magyarországon is – csakúgy, mint másutt –, hogy miként biztosítjuk a növekedéshez szükséges energiatöbbletet. Biztos, hogy az vagy vízenergia, vagy atomenergia, esetleg szén lesz, de semmiképpen sem gáz, és valószínűleg nem is olaj. Az a technológiai eljárás, amelyet mindenféle feljavítással nagyon hatékonyan tudunk Pakson alkalmazni, és azóta az oroszok is tovább fejlesztették, komoly versenytárs bárhol a világon.

Az európai dimenzióval kapcsolatban magam is úgy gondolom – ahogyan kérdésében Tabajdi Csaba is fogalmazott – hogy itt igazából alku kell kötni, és jelen pillanatban úgy érzem, hogy az európaiak talán egy sokszínűbb, konstruktívabb megközelítést képviselnek, mint az orosz vezetés, de ez egy nagy türelmet és hosszabb tárgyalási folyamatot igénylő kérdés, és Oroszországon, valamint Európán kívül sok minden mástól is függ, ami a világ egyéb térségeihez kapcsolódik, hogy előbbre jussunk ebben a kérdésben. Szerintem egyébként az lenne a természetes, hogy energetikában és technológiafejlesztésben – nem csak energiatechnológiafejlesztésben – együtt menetteljen Oroszország és Európa.

Peterdi Nagy László – Görög Tibor

EURÁZSIAISÁG

Retrospektív utópia, vagy új birodalmi elv?

Számos nemzet közhelyeinek tára tartalmazza azt az elmés megfogalmazást, hogy egy új igazság nem más, mint egy jól elfelejtett, majd jó időben ismét elővett – régi. Mint a közhelyek többsége, ez is több évezredes tapasztalaton alapszik: a retrospektív eszmékén és mozgalmakén. – „Vissza a természethez!” – „Vissza az – állítólagos, valamikori – aranykorba!” „Vissza Aquinói Szent Tamáshoz!” – mondják a neotomisták. És van neo-malthuzianizmus, – hegelizmus, – kantiánizmus és – marxizmus is.

A Szovjetunió felbomlása után a poszt-szovjet térségben egyre inkább teret hódít a „Vissza Ázsiához!” jelszó, az eurázsiaság egyszer már csaknem elfelejtett ideológiájának másod-, vagy még inkább – harmad-virágzása. Ez testet ölt a térség régi és új államai közötti kapcsolatokban is. Létrejött, és eredményesen működik például az Eurázsiai Gazdasági Együttműködés Szervezete. Számos szervezet működik a kulturális közeledés és együttműködés előmozdítása érdekében is. Egy jelentős szakemberekből álló testület minden évben odaítéli például a térség valamely jelentős alkotójának az Eurázsia nevű irodalmi díjat. A két államelnök jelenlétében leplezték le nemrégén Moszkva központjában, a Csisztyje prudi parkban a nagy kazah költő és bölcselő, Kunanbajev Ibrahim Abaj (1845–1904.) szobrát. Kazany pedig, amelyet Moszkva és Pétervár után egyre gyakrabban az ország harmadik fővárosaként emlegetnek, lassanként a sajátos eurázsiai ökumenizmus központjává válik. És ez különösen azért fontos, mert a pravoszlávság mellett egyre nagyobb befolyásra tesz szert Oroszországban a muszlim vallás.

Az új oroszországi elit birodalmi terveiben és biztonsági doktrínáiban is meghatározó és ösztönző szerepe van az eurázsiaság ideológiájának. Sőt – keretei és hatóköre jóval túlterjed a poszt-szovjet Eurázsia térségén: fontos szerephez jut például a Sanghaji Együttműködési Szervezet létrejöttében és működésében is. Az eurázsiai szemléletmód különböző orosz-

országi pártok programdokumentumaiban is hangsúlyt kap. Van egy – nem túl jelentős – tömörülés, amely magát egyenesen Eurázsiai Pártnak nevezi. Működik továbbá egy Eurázsia nevű, az ukrainai Szumi városában bejegyzett társadalmi szervezet, amelynek honlapján az Eurázsia Himnusz Sosztakovics szerzette dallama fogadja a látogatót. Még aktívabb az Eurázsiai Ifjúsági Szövetség. A Kreml ellenzékében egyre fontosabb szerephez jutó Nemzeti Bolsevik Párt egy sajátos „eurázsiai civilizáció” megteremtésére hív fel, és egy eurázsiai forradalom kirobbantására mozgósít. A fegyveres osztagokkal is rendelkező párt vezetője, Eduard Limonov író *A másik Oroszország és a jövő kontúrjai* című könyvében a következőket írja: *„Fel kell lázadnunk! Egy egészen új életmodellt kell megalkotnunk, és elfogadnatnunk szerte a Világon! Mindenek előtt azonban egy, egészen új eszmékkel felfegyverzett, új nemzetet kell teremtenünk. Legfőbb eszményünk a férfias bátorság és a magunk közösségéhez való hűség kell legyen. Törvénybe kell iktatni a poligámiát! A gyermekek csecsemő koruktól fogva közösségben kell nevelkedjenek! Oktatásuk a maitól egészen eltérő, és rövid ideig tartó lesz. A fiúkat és a lányokat egyaránt meg kell tanítani a gránátvető kezelésére, és hogy hogyan kell elfoglalni a városokat és falvakat. De meg kell tanítani őket jól főzni és verset írni is. Ki kell lépni a mai orosz határok közül, új területeket kell elfoglalni. Létre kell hozni, és be kell vezetni egy új, eddig ismeretlen civilizációt, amit eurázsiai államnak fognak nevezni.”*

Az eurázsiaság ideológiájának legmarkánsabb és legfelkészültebb, határozottan európai műveltségű képviselője ma Oroszországban a Nemzeti Bolsevik Párt egykori társelnöke, Alekszandr Dugin. *Elementi* (Elemek) címmel 1992-ben indította el, és főszerkesztőként több éven át gondozta a még Oroszországban is viszonylag nagy példányszámú (50.000 pld.) folyóiratát, amely eurázsiai szemlének deklarálja magát.

Amint látni fogjuk, ez sokkal többet jelent ma egy kül-, vagy geopolitikai szemlénél.

1996-ban, amikor Jelcint újra elnökké választották, felkérte az ország szellemi műhelyeit és minden állampolgárt, hogy fogalmazzák meg az orosz –, pontosabban az „oroszsországi” nemzeti eszmét. A két jelző megkülönböztetése magyarázatot igényel. A „ruszskij” és a „rosszjanyin” szó jelentésének különbözőségét még a szovjet korszakban kezdték el hangoztatni. Az utóbbi az orosz nyelvben ugyanis főnév, és fogalmi többlete van az elsővel szemben: bármely oroszországi állampolgárt jelentheti, nemcsak az orosz nemzetiségűeket. Az „oroszsországi-beliek” összefogására leginkább alkalmas eszme keresésében, leírásában valóban milliók vettek akkor részt. És az állásfoglalásokban, elemzésekben nagyon sokan az eurázsiaságot jelölték meg mint az orosz nemzeti eszme tartalmának lényeges mozzanatát.

Johann Gottfried Herder úgy határozta meg a nemzetet mint „kollektív lelket”. Bizonyára nem véletlen, hogy Oroszországban éppen az eurázsiaság elméletének egyik atyja, Lev Korszavin kapta fel, és fejlesztette tovább ezt a gondolatot. És – hogy ezt hangsúlyozta igen erőteljesen Szolzsenyicin is a Nobel-díj átvételekor elhangzott előadásában. Majd ezt görgette tovább Igor Safarevics akadémikus egy Szolzsenyicin szerkesztette, még 1974-ben Párizsban megjelent cikkgyűjteményben, amely számos más orosz nemzeti konzervatív gondolkodó nézeteit is tartalmazta. Ebben a felfogásban a nemzet mint kollektív individuum az igazság hordozója. Ezért szükségszerűen el kell nyomja az ezzel szemben álló egyént, mint ahogyan a kar elnyomja a szólóénekest.

Az eurázsiaság mai koncepciója bizonyos mértékig szemben áll mégis az etnocitásnak azzal a mára annyira elterjedt maximalista felfogásával, amely az egyént feloldja a nemzet kollektív testében. Felidézhetjük itt Merab Mamar Dasvili (1930–1990) grúz filozófus tragédiáját. aki azt merészelt kijelenteni egyszer, hogy a

hazájánál és nemzeténél is jobban szereti az igazságot és a szabadságot. Ezért ú.n. „osztrakizmusnak” vetették alá, „kitagadták” a grúz nemzetből. A mai eurázsiai-aiság leginkább az „amerikaiság” fogalmának szeretne tükörképe lenni. Amerika annak idején a nemzet fogalmának forradalmian új értelmezését produkálta, amit a fogalom minimalista értelmezésének lehetne nevezni. Az „amerikai” (oroszul – „amerikanyec”) fogalmát gondosan megtisztították ugyanis mindenfajta irracionális etnikai mozzanattól. Ez egy kifejezetten jogi, formális kategória, ami nem vérségi, hanem állampolgársági alapon keletkezett. A „rosszjanyin” az oroszországi” szónak a főnévi változata, és kb. ugyanolyan elvonatkoztatás az etnikai hovatarozástól mint a „belga” vagy a „svájci” kifejezés.

A majd egyszer valószínűleg szintén polgárjogot nyerő „jevrazijec” kifejezés így tehát tulajdonképpen az „amerikanyec” mintájára született. Ez a minimalista nemzetfelfogás óriási manőverezési lehetőséget teremt az egyén önmeghatározása számára. Az ország minden állampolgára maga határozza meg a maga etnikai identitását. Elvben így kell majd legyen ez az esetleg Moszkva központtal létrejövő eurázsiai birodalomban is.

Az USA történelme azt bizonyította, hogy ez az út járható és hatékony. A nemzeti identitás megválasztása minden ember személyes ügye.

Ez persze nagy ugrást jelent a társadalmi tudat egyik szintjéről a másikra. A történelem pedig azt bizonyította, hogy az ilyen ugrások általában nem fájdalommentesek, és többnyire katasztrófákkal terheselek. E fajta történelmi emlékek uralják valószínűleg azon kutatók tudatát, akik – mint például Julij Afanaszjev, vagy Alekszander Rar – óvják az oroszországi hatalmi elitet attól, hogy valóra váltsák egy ilyen birodalomnak az építésére vonatkozó terveiket. Nem az ilyen belátásokon fog múlni azonban bizonyára a dolog. Az oroszországi elit, miután gazdasági és geopolitikai pozícióit megerősítette, keményen hozzáfogott az új típusú birodalom kiépítéséhez. Ebben szorosan összefonódnak, és kiegészítik egymást a hatalmi elit és az „oligarchák” érdekei, törekvései. Nemcsak a magánkézben lévő óriásvállalatok tulajdonosainak vannak határozott birodalmi céljai és elképzelései,

hanem az olyan, döntően állami tulajdonú gazdasági komplexumoknak is mint a Gazprom, vagy a RAO-ESz. Az utóbbi vezetője, Anatolij Csubajsz például több fórumon is kifejtette már egy „liberális birodalom” megteremtésének koncepcióját, amely Euráziának mint egységes gazdasági térségnek a felfogásán alapszik. És – nincsen egyedül.

Most látszik csak, hogy már a Belorussziával kiépített államszövetség is ennek a birodalomépítésnek az első lépése volt. Belorussziára mint ennek a birodalomnak a nyugati végvárára tekintenek. A másik alappillér pedig – Kazahsztán. Nem véletlen, hogy Minszk és Asztana pusztá létezése is annyira ingerli az Egyesült Államokat. – Fontos érdekeit veszélyeztetni ebben a térségben. Ezért szeretné minden áron megakadályozni azt is, hogy Oroszország energetikai szuperhatalommá váljék. Különösen azt, hogy az orosz olaj és gáz a kínai gazdaság dinamizálását szolgálja. Ez nagymértékben megváltoztatná a geopolitikai helyzetet egész Európában és Ázsiában. Hiszen Oroszország így döntő tényezővé válna a különböző (pl. iráni, közel-keleti) konfliktusok megoldásában.

A poszt-szovjet térségben mindennek következtében egyre inkább kiújul az Egyesült Államok és Oroszország vetélkedése. Az USA további terveket szó a NATO keleti bővítésére vonatkozóan. A tagjelöltek: Ukrajna, Grúzia, Moldávia és Azerbajdzsán. Ezt az oroszországi elit és a szélesebb közvélemény nemigen foghatja fel másként mint kísérletet Oroszország kiszorítására a régióból. De mindez valószínűleg mégsem jelenti majd azt, hogy egy új hidegháború küszöbén állunk. Az orosz hatalmi elit érdekelt ugyanis a Nyugattal való együttműködésben, sőt – bizonyos, részleges integrációban is. Ebben persze csupán a maga feltételei alapján, és nemzeti érdekeinek megfelelően vesz majd részt. De Oroszországnak és a Nyugatnak ez a kölcsönös – főként gazdasági – függése egymástól minden jel szerint egyre növekszik majd a jövőben. Ebben a vonatkozásban is egyfajta interdependencia jön létre, főként energetikai vonatkozásban.

Az oroszországi geopolitika több vonatkozásban – szellemtörténet is persze: szorosan összefügg az ideológiával, erkölccsel, a megelőző korszakokhoz való vis-

zonnal. Ezen a terepen nemcsak a politikusok vívják az ütközeteket, hanem a különböző értelmiségi csoportok is. – Vizsgáztatják, szondázzák a közvéleményt, hogy mire lenne leginkább vevő. És igyekeznek a maguk doktrínáit és utópiáit lenyomni torkán. Oroszország geopolitikájának eurázsiai irányát a Külügyminisztérium ú.n. Határon Kívüli Központja hivatalosan is képviseli. 2006. februárjában egy Tallinban megtartott kerekasztal beszélgetésen a Külügyminisztérium Diplomáciai Akadémiájának professzora, a Hadtudományi Akadémia tagja, a politikatudományok doktora, Igor Panarin kifejtette, hogy Oroszország világpolitikai dominanciáját a jövőben egy transznacionális eurázsiai birodalom útján kívánja biztosítani, amelynek központja Moszkva lenne. Panarin szerint Oroszország szomszédaira, akár akarják, akár nem, az a jövő vár, hogy ennek a birodalomnak a tagjai legyenek. Még az időpontot illetően is nyilatkozott. Eszerint Észtország, Lettország és Litvánia 2010 júniusára lesz társult tag, megőrizve EU tagságát is. (Szerinte addigra ugyanis maga az EU is a Párizs – Berlin – Moszkva – Peking, Delhi és Teherán leágazású ív szerves részévé válik.)

Hasonló víziók és utópiák jelennek meg a Panarin szerkesztette *Eurázsia: emberek és mítoszok* című gyűjteményes kötetben, valamint a *Vesztnyik Jevraziji* című szakfolyóiratban is. És ha a fenti kronológiát nem is, az eurázsiai ideológiába burkolt geopolitikát és birodalmi terveket bizonyára komolyan kell venni. Az említett kötet előszavában Panarin kijelenti ugyanis: Eurázsia térsége alapján véve megegyezik az egykori Szovjetunió területével. Hangsúlyozza továbbá: 1. az ezen a területen élő népekre – a hely és idő megszabta konkrét formákban – egy markáns sorsközösség jellemző. 2. Ez lehetőséget ad rá, hogy az oroszországi politikatudomány és a politikai stratégia „a tulajdon államalapítási terveiktől megszédült” helyi vezetők és ideológusok „előítéleteitől” függetlenül, „tisztán empirikusan” tanulmányozza ezt a térséget.

Egészen világos tehát a helyzet. Etnikai hovatarozástól és pártpolitikai orientációtól függetlenül, az oroszországi néptudatra mindmáig jellemző a keserű sóhaj: „Ej, de kár egy ilyen birodalomért!” És ez nem csupán nosztalgiajt jelent, hanem annak kifejezését is, hogy egy új, életképe-

sebb birodalmi koncepció érdekében esetleg készek lennének újra vállalni a nehézségeket is. Ez az értelme, a mögöttes célja a „nemzeti eszme” intenzív keresésének is, amiről már szoltunk. És – annak is természetesen, hogy az 1990-es évek óta valamennyi politikai és ideológiai áramlat, törekvés beemeli szellemi poggyászába a hazafiságot, vagy éppen – a nacionalizmust.

Éppen ilyen természetes azonban, hogy a poszt-szovjet térségben létrejött új államok elitjében ezek a birodalmi ambíciók érthető nyugtalanságot váltanak ki. Ők is egyre intenzívebben kezdenek hát foglalkozni az eurázsiaság gondolatrendszerének történetével és az eurázsiai birodalom kiépítésével kapcsolatos gyakorlati tervekkel. – Érdekes, hogy a zászlóbontás 1921-ben külföldön, éppen a világforradalomra készülő bolsevikok elől Nyugatra menekült eurázsiai ideológusok – N. Trubeckoj, L. Karszávin, G. Vernadszkij, P. Szavickij – fellépésének eredményeként történt, akik az 1920-as években munkáikkal az egész polgárháborúba fulladt oroszországi politikai gondolkodást megtermékenyítették. Az eszme történelmi felfogását legvilágosabban Gennagyij Vernadszkij körvonalazta Az orosz történelem vázlata című könyvében. Eszerint a görögség meggyengülése után a Földközi-tenger medencéjében „a szkíták, a hunok, a kazárok, a mongol-törökök és a szlavorusszok erőfeszítései egyazon célra irányultak. E történelmi küzdelemben a szlavorusszok kerekedtek felül”.

Az eurázsiai gondolat legismertebb képviselői, Lev Gumiljov etnológus, az 1921-ben kivégzett híres orosz költő fia és Anna Ahmatova, „minden oroszok Annájának” a gyermeke, valamint Dmitrij Balasov irodalomtörténész, író szerint Oroszországnak ennek következtében egyszerre két alap meghatározottsága van: a szláv és a türk. Az oroszország a földrajzi, természeti meghatározottság következtében sajátos etnikum, és éppen az Európához és Ázsiához való egyidejű kötődés a legfőbb jellegzetessége. Az oroszország nem európai és nem ázsiai, hanem eurázsiai ethnosz, amelynek meghatározója a szláv és a tatár elem egymásra hatása.

Fontos hangsúlyozni, hogy ezeknek a kutatóknak a véleménye szerint mindez alapvetően természeti, és nem társadalmi meghatározottság. „A nálunk eluralkodott

vulgáris szociologizmus hatására szokás lett azt tartani, hogy az etnikum társadalmi képződmény, amely az osztály fogalmával rokonítható, ezért manipulálható, és ki van téve a hatalom voluntarizmusának. Pedig ez nem így van, sőt – mindenekelőtt – Marx szerint sem így van. Az ember a természet része, s az ethnosz, a nép, a nemzet természeti kategória. Ez az a forma, ahogy a homo sapiens alkalmazkodik a természeti környezethez. A természet sokféle, és még inkább sokfélék a vele való együttélés formái. Ennek következtében sokféle ethnosz van” – írja Balasov.

Amint látjuk, ezek az eszmék ma újra pragmatikus szerephez jutnak: az orosz tőke expanziójának legitimálását szolgálják a térségben. Alkalmassak ugyanakkor a jelenkori világpolitika egy másik fontos tényezőjének, az orosz-német közeledésnek az ideológiai, történelmi alátámasztására is. Ezt a gondolatot a már említett Elementi hasábjain Alekszandr Dugin vetette fel, Thomas Mann *Egy apolitikus ember vallomása* és *Doktor Faustus* című művére hivatkozva. Olvasatában a szerző egyértelműen Oroszország és Németország szellemi rokonságát hangsúlyozza. – Lényegileg egyik sem nyugati ország. Elvetik az egyéni szabadságjogok vallását, az anyagi boldogulás mindenek feletti voltát. A német és az orosz humanitás szerinte közelebb áll egymáshoz, mint a francia és angol-amerikai racionalitáshoz. Dugin tudatosan figyelmen kívül hagyja azonban, hogy a fasizmus és a sztálini személyi kultusz uralomra jutása után T. Mann jelentősen módosította ezeket a nézeteit. Mindenesetre, a legutóbbi időszak eseményei mintha újra aktuálisá tennék felvetésüket. Legalább is – ami a gazdasági megfontolásokat illeti.

A kérdés az, hogy a koncepció a gyakorlati politika szintjén érvényesül-e, vagy csak tojásfejű értelmiségiek ábrándozása. Mindenesetre, nem valami civilizatorikus és kulturális ütközőzónáról van szó, hanem egy szilárd eurázsiai civilizáció létrehozásáról, amely meghatározó gazdasági alappal is rendelkezik – hangsúlyozták az említett tallinni kerekasztal beszélgetés résztvevői. Szerintük két mozzanat biztosítja Oroszország meghatározó szerepét ebben: 1. a földrajzi helyzete, 2. kimeríthetetlen energiatartalékai.

1. Oroszország köti össze a rendkívül dinamikus fejlődő Délkelet-Ázsiát és az

integrálódó Európát. Az érintett térség máris rendelkezik természetesen bizonyos közlekedési, mindenekelőtt vasúti infrastruktúrával. A szélesebb nyomtáv, igaz, némi problémát jelent. De ez csupán műszaki jellegű, és elhárításához máris hozzákezdtek. Hiszen így megteremthető a megfelelő alternatívája a tengeri kereskedelmi utaknak, amelyek ma alapvetően amerikai-angol kézben vannak. (Ezek minden módon akadályozzák is a megvalósulását.) Tallinban Igor Panarin felidézte a 19. századi amerikai elemzőknek azt a véleményét, hogy az orosz transzkontinentális vasút építése előrevetíti egy keletnyugati orosz-germán birodalom létrejöttének a veszélyét, amelynek globális hatását még az angol-amerikai együttes fellépés sem tudná ellensúlyozni. Az 1904-05-ös orosz japán háború szerinte egyfajta provokáció volt éppen a transz-szibériai vasútvonal építésének a befejezése ellen, amely eljutott volna egészen Koreáig.

Valami ehhez hasonlítható esemény volt Panarin szerint a Szovjetunió szétesése, amely annyira megfelelt a tengeri kereskedelmi útvonalak üzemeltetőinek. A Szovjetunió évi 15 milliárd dollár bevétele volt a vasúthálózatán megvalósuló nemzetközi forgalomból. Ez a helyzet ma lényegesen megváltozott. A tengeri szállítások volumene az 1990-es évektől évente 12 százalékkal növekedett, az oroszországi szárazföldi közlekedés volumene pedig egy hatodára csökkent, évi bevétele alig haladja meg az 1 milliárd dollárt. A birodalom szétesése következtében darabjaira hullott az egységes közlekedési hálózat is. Az egykori Szovjetunió számos régióját vámhatárok választják el egymástól. Ehhez járul, hogy elvesztette kereskedelmi flottájának jelentős részét, és idegen kézbe került több balti- és Fekete-tengeri kikötő is.

Érdemes szem előtt tartani ezeket a fejleményeket a magyarországi elitnek is. Hiszen az olcsó szárazföldi útvonalak igen fontosak a – nemzeti jövedelem döntő részét biztosító – külkereskedelem számára is. Ha a transz-szibériai vasútvonalat és a kínai keleti vasutat meghosszabbítanák a koreai félszigetig, úgy a magyar áruk a jelenleginél sokkal gyorsabban és biztonságosabban juthatnának el Délkelet-Ázsia térségébe, és – fordítva.

Európában és Ázsiában számos más ország is érdekelt lehet abban, hogy létre-

jöjjön egy integráció – akár birodalmi, akár valamilyen más formában. Hiszen senkinek sem lehet érdeke, hogy a poszt-szovjet térséget vám- és egyéb határok szabadlják. A tallinni tanácskozás résztvevői ezért is hangsúlyozták: „Az eurázsiai közlekedési útvonalak kiépülése a nemzetközi együttműködés és a geopolitikai hangsúlyok új szakaszát jelenti”.

Nem kevésbé fontos tényező az oroszországi olaj és gáz. Ezt erőteljesen hangsúlyozták azon az orosz-német csúcstalálkozón is, amelyet 2006. tavaszán a szibériai Tomszkban tartottak, és amelyre Angela Merkel kancellár több, mint 1000 fős delegációval érkezett. De ugyancsak hangsúlyosan került szóba ez Putyin idei magyarországi látogatásakor is. Számos EU-s energetikai tanácskozáson felmerült az, hogy az EU keresheti ugyan, és keresi is az alternatív energiaforrásokat, de a belátható jövőben nem fog csökkenni függése az orosz energia hordozóktól, hanem inkább – növekedni. Az egykori Szovjetunió vilamos energiahálózata egységes rendszert alkot, és ehhez számos volt köztársaság ma is hozzátartozik. Nem lenne rentábilis e rendszer darabokra való szabadlása. Legalább is, ha eltekintünk a pillanatnyi nemzetbiztonsági szempontoktól. Amelyek nem is olyan egyértelműek.

Ha elfogadjuk is, hogy az eurázsiai integráció megvalósítása nem pusztán tojásfejű szobatudósok és irodalmárok vágyálma csupán, még mindig nyitva marad azonban a kérdés: az oroszországi hatalmi elit valóban felvállalja-e majd ezt a doktrínát – minden terhével együtt? Mert akadnak más vállalkozók is. Esetleg – Kazahsztán. Nurszultan Nazarbajev és a kazahsztáni elit jelentős része, úgy tűnik, érdekelt egy eurázsiai birodalom létrejöttében, azonban nem akar feltétlenül Oroszország farvizén haladni. És hasonló attitűdöt fedezhetünk fel néhány más poszt-szovjet állam elitjénél is.

Eurázsiai terveiben Oroszország úgy tűnik, kevésbé számíthat már például az azerbajdzsán Alijevre. Az oroszországi dominanciájú integrálódással szemben Grúzia, Ukrajna és Azerbajdzsán létrehozott a poszt-szovjet térségben egy alternatív szerveződést, a GOAM-ot. Ezen országok vezetői 2006. május végén csúcstalálkozót tartottak Kijevben, amelyen megerősítették a szervezet létét, és némileg átalakították azt. Elfogadták az alaku-

lat szervezeti szabályzatát, amelynek értelmében a nevébe belekerült „a demokráciáért és a gazdasági fejlődésért” fordulat. Kinyilatkoztatták, hogy a GOAM a nemzetközi viszonyok és a nemzetközi jog meghatározta szubjektum. Deklarálták nyitott voltát más Fekete-tengeri, vagy balti országokkal szemben is.

Megjegyzendő itt, hogy Oroszország igen feszült viszonyba, szinte a kereskedelmi háború állapotába került az utóbbi időben Ukrajnával, Grúziával és Moldáviával. Egészen más a helyzet azonban Azerbajdzsánnal. Ezért Alijev elnök Kijevben szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy országa továbbra is érdekelt az Oroszországgal való együttműködésben. Ez minden bizonnyal kölcsönös, mivel Oroszország tisztában van vele: ha az azeri politika nyugati irányba fordulna, az igen megnehezítené hozzáférést a térség gazdag energia tartalékaihoz. A GOAM többi tagjának nem tetszik azonban Azerbajdzsán kettős orientációja, és igyekeznek nyomást gyakorolni rá.

Bármilyen hathatósan támogatta is eddig a geopolitikai törekvéseit, Oroszország nem lehet teljesen biztos még Nazarbajev szándékait illetően sem. Kazahsztántól pedig nagyon sok függ, hiszen szintén igen jelentős mozgósítható olajkészletekkel rendelkezik. Asztana jó néhány éve hangsúlyozza már az eurázsiai identitását, azonban – saját centrum jelleggel. Érdekes mozzanat, hogy az asztanai állami egyetem is az „eurázsiai” jelzővel van felruházva. Nazarbajev elnök 2006. május 26-án nagyszabású előadást tartott az egyetemen, amelyet a világsajtó részletesen ismertetett. Ebben ismét kifejezte elkötelezettségét a többszintű eurázsiai integráció eszméje és az orosz-kazah szövetség mellett. Hangsúlyozta azonban, hogy Kazahsztánnak idővel a térség tudományos központjává kell válnia. Bejelentette, hogy ennek érdekében nemzetközi szakértő testületet hoznak létre, és – 25-szöröseire növelik a tudomány finanszírozására eddig fordított összeget.

Természetesen Európa számára korántsem mindegy, hogy milyen országok hatalmi elitje áll majd az eurázsiai folyamat élére, és hogy hol lesz a centrum. Ami Magyarországot illeti, mi mind Oroszország, mind Kazahsztán vonatkozásában hagyományosan jó kapcsolatokkal rendelkezünk. Az oroszországi olajkitermelő cé-

gekben magyar vállalati érdekeltségek vannak, és a tengizi beruházásban, feltárásban szintén tevékenyen közreműködtünk annak idején. Putyin és Gyurcsány Ferenc legutóbbi tárgyalásain pedig felmerült a magyar mezőgazdasági termékek és technológia exportjának, illetve a Kék Áramlat-gázvezeték európai elosztó állomásának felépítése hazánkban.

Peterdi Nagy László:
Mitől lettek az oroszok megint „trendik”?
(megjegyzések az írásos anyaghoz)

Amit Görög Tibor barátom itt elmondott, azt együtt készítettük, tehát minden szavát vállalom én is. Szükségesnek látok mégis néhány kiegészítést. Csak, hogy ne essünk mi is a magyar „kremlinológusok” és a média közös hibájába: a pártok, a politikusok és általában a „politikai technológia” jelentőségének mértéktelen eltúlzásába.

Elsőként csak egy fordítási kérdés. A Szergej Mironov vezette, magát szociáldemokratának valló új „balkózp” alakulat (Szpravedlivaja Rosszija) nevét Tibor következetesen „Igazságos Oroszországnak” fordítja. Én pedig helyesebbnek tartom a Népszabadságban is használt „Méltányos Oroszország” kifejezést. Így az nem feltétlenül a társadalmi „igazságosságra”, pláne „egyenlőségre” utal, ami aligha lehet igazán szándékuk, hanem inkább a teljesítményért járó bér méltányos nagyságára, a munka becsületére és egyéb szociáldemokrata értékekre.

De nem ez mondanivalóm lényege, hanem magának az elemzésnek a szempontjai. Ennek érzékeltetésére hadd idézzek most ide egy harmadik felet, Szilágyi Ákos egyik könyvéből a következő mondatot: „A választóvonal nem 'birodalmiak' és 'demokraták', 'vörösök', 'vörösarnák' és 'fehérek' között húzódik, hanem a régi vágású (de Oroszországban soha nem volt) modern nemzetállamban és a posztmodern globális integrációban gondolkodók között.” Még prózaiabban – a multinacionális, vagy a nemzeti nagytőkének elkötelezett érdekcsoportok között. Az igazi kérdés pedig mindig az, hogy a Kreml ki-nek van leginkább elkötelezve (eladósodva) éppen.

Hivatkozhatok azonban egy még elkötelezettebben baloldali kutatóra, Szalay Erzsébetre is, aki legújabb könyvében két

forogatókönyvet vázol fel az – elemzése szerint – a kapitalizmus végső válságának stádiumába jutott Világ számára. Az első, a rosszabb a jelenlegi folyamatok egyenes folytatásaként a teljes összeomlás felé vezet. A másik, a jobbik azt feltételezi viszont, hogy az anti-globalista és egyéb civil mozgalmak és szervezetek a jelenkori önhitt és elbizakodott, „öngyilkos” kapitalizmusba visszaépítik majd azokat a fékeket, amelyeket korábban a Szovjetunió és a szocialista országok jelentettek, és ettől az újra „megszelídül”, szociálisan érzékenyebbé válik. Tehát – még ő sem a pártok és általában a politikai elit tudatos tevékenységében keresi a kibontakozás kulcsát. És én ezzel a véleménnyel tudok inkább azonosulni. Ezért nem tulajdonítok akkora jelentőséget a „pártokráciának” és a „polit-technológiának”.

Teljesen egyetértek azonban Tiborral abban, hogy ez a jól jövedelmező foglalkozás Oroszországban most majd hamarosan újra divatba jön. Nemcsak azért persze, mert közeledik a választások ideje, és egy táborba került megint néhány olyan sértett, vagy ambíciózus politikus, mint Kaszjanov és Csubajsz az egyik, Zjuganov és Limonov a másik oldalról, vagy hogy fokozzák tevékenységüket az olyan külföldre menekült oligarchák mint Berezovszkij és Guszinszkij. Az utóbbi hónapok politikai gyilkosságai és botrányai arra utalnak, hogy az elnöki hatalom prolongálásának vagy utódlásának kérdésében bizonytalanok még az igazi döntéshozók is: az erőszakos szervek és a hadiipari komplexum vezetőinek az, a nemzetközi nagytőkével is közeli kapcsolatban álló magja, amely annak idején Putyint a semmiből előhívta. De ezt a kérdést sem Litvinenko halálának részletei fogják majd eldönteni, hanem annak az elemzése, hogy milyen tartalékok vannak még a Putyinnal jelzett nemzetstratégiának, és hogy miként lehetne új felhajtó erőket biztosítani az új, bombasztikus feladatok megoldására.

Hadd hozzak csak egyetlen példát fel ezek érzékeltetésére! Az új haderőfejlesztési koncepció azt tűzi ki célul, hogy az orosz hadseregnek 2010-re képesnek kell bizonyulnia egy globális konfliktus, két regionális méretű és egyszerre több helyi háború megvívására. Ilyen célokat ma a Világon egyedül csak az USA hadserege tűzhet maga elé. És folytathatnám az úgynevezett nemzeti prioritások sorolását. De

mindehhez létre kell ám hozni a feltételeket is! Az új, bonyolultabb helyzetben!

1999-ben azért esett Jelcin és a mögötte álló döntéshozók választása éppen Putyindra, az Európát is jól ismerő KGB rezidensre és pétervári csapatára, mert világgossá vált, hogy a Világ sorsát többé már nem egy orosz-amerikai összecsapás fogja eldönteni. Miközben a mindennapok iszapjában fojtogatják egymást, világpolitikai szinten összejátszanak a terrorizmus és az atomkísérletek befagyasztása, valamint Közel-Kelet kérdésében, illetve az úrkutatásban. Szép példája ennek az orosz WTO tagság kérdésében kötött külön megállapodás, amelyet a Putyin házaspár Vnuukovo VIP várójában hozott tető alá a Hanoi csúcstalálkozóra repülő Bush házaspárral, miután Bush éppen hogy elveszítette a képviselőházi és szenátusi többségét.

Az egyéb feltételek közül a Sanghaji Együttműködési Szerződést említjük az anyagban, amely idén ünnepelte megalakulásának 5. évfordulóját. Ennek az együttműködésnek viszont Kína és Oroszország a motorja. Ez a két ország pillanatnyilag nagyon sok mindent adhat egymásnak, ez kétségtelen. Kína megkapta máris a haditechnikai és katonai segítséget, és épülnek az olaj és gázvezetékek is. Több apró jel is utal rá azonban, hogy Kínának ez – nem elég. Különösen nem – stratégiaiilag, néhány évtizeddel előre számolva, amikor az energia éhsége még nagyobb lesz. Látványosan mutatja ezt a nyersolajban gazdag afrikai országok felé történt nyitása, és érdeklődésének fokozódása a Kaszpi-tengeri térség és a Közel-Kelet iránt.

Ezzel a nagyságrenddel számolva az oroszországi partnerség már nem annyira meghatározó. Finoman jelzi ezt az érzéketlenség, amellyel az illetékes kínai hatóságok az észak-kelet-kínai ipari körzetből Szibériába tartó folyók erős szennyezettsége elleni orosz tiltakozásokat fogadják. Az ellenőrizhetetlen és egyre növekvő mértékű kínai bevándorlás, munkavállalás és kereskedelmi dömping, valamint az ezt mérsékelni igyekvő orosz intézkedések is egyre növekvő feszültséget tartanak fenn ebben a hatalmas térségben.

Az Ukrajnával és Grúziával kapcsolatos megoldatlan kérdéseket most nem sorolom, ezekről Tibor is beszélt. Az utóbbi 4 év kétségtelen stabilizációs eredményei ellenére korántsem rózsás azonban a bel-

politikai helyzet sem. A Putyin nevéhez köthető új doktrína lényege: nyíltisakos versenyt vállalni a világpiacon, ennek minden előnyével és kötelezettségével együtt. Az ebből következő terhek elviselésének politikai garanciája egyfajta nemzeti megállapodás volt Oroszország nagyságának visszaállítására érdekében, amelyhez a háttér az a két nemzeti intézmény biztosította, amely viszonylag a legkevésbé járatta le magát az utóbbi évtizedekben: a KGB és az SZKP szerepét egyszerre betöltő FSZB, továbbá az új hatalomhoz is igen lojális pravoszláv egyház.

Azonban szilárd gazdasági garanciákra is szükség van. Az állami vagyon újraelosztása viszont, amely ma is minden politikai lépés alapja, a Jelcin-családnak és udvari embereinek a képből való kilépése után sem sikerült a legjobban, és ez állandó feszültségeket tart fenn a gazdasági élet szereplőinek a hatalomhoz való viszonyában. A mereven központosító kormányzás az állami élet minden szintjén állandósította továbbá nemcsak a bürokráciát, hanem a korrupciót is, amely különösen a kis- és középvállalkozások fejlődését akadályozza.

A Putyin képviselte politika ezzel szembeni tehetetlensége mutatkozik meg az elnöknek a kormányfővel és beosztottjaival szemben – a tévé nyilvánossága előtt is – használt alaptalanul durva és erőszakos stílusában, az egész, néha már a kétségbeesett kapkodás látszatát keltő hatalomgyakorlásában. És ami még nyugtalanítóbb tény: nem lehet kizárni, hogy bár nem a Jelcintől megszokott mértékben, de egy-egy pillanatra kicsúszik bizony Putyin kezéből is az erőszakos szervek feletti teljes és feltétlen kontroll. Vannak ott is erők, amelyek gátat akarnának vetni az elnök „karizmájának”. Erre utalnak a demokratikus értelmiség kiválóságai mellett a Csubajsz és más, a Kremlhez közel álló főhivatalnokok és nagytőkések elleni merényletek, vagy a kifejezetten provokatív célzatú Litvinenko ügy is.

Az orosz politika legnagyobb kihívása – a petrol dollárokból finanszírozott szociális intézkedésektől függetlenül is – mégis csak az, hogy éppen úgy mint Lengyelországtól, sőt Németországtól Macedóniáig a országok többségében, talán csak az egy Szlovénia kivételével, a neoliberális gazdaságpolitika következtében elszegényedett és a populista pártoktól már többször

is félrevezetett tömegek egyre nagyobb eséllyel radikalizálódhatnak. Ezért is kell most olyan erősen odafigyelni ezekre az országokra egy olyan szellemi műhelynek, mint a miénk! Hiszen az a nacionalista-revansista hullám, amely Németországban már több, mint egy évtizede „alulról” fenyeget, Oroszországban most „felülről” próbál elébe vágni a készülő válságnak. Ezt igyekszik elérni az orosz vezetés az eurázsiai eszmerendszerének felmelegítésével is, aminek mi külön anyagunkat szenteltük.

A fűtetlen lakásokból az utcára tóduló tömegeket valójában nem az ilyen eszmék mozgatják azonban. Az eurázsiai eszma vagy a „Szovjetunió restaurációját” és az egyrubeles vodkát jelenti, amint ezt EU képviselő korábban Habsburg Ottó felfedezte volt, vagy pedig az orosz nagytőke jól előkészített és elszánt akcióját a Kaszpi-tengeri olajkincs megszerzésére és hasznosítására, amelyet most nemzeti érdekként igyekszik beállítani. Én magam az utóbbi értelmezésben hiszek, és ezt ajánlom a politikusok figyelmébe is.

A hidegháborút a Nyugat megnyerte ugyan, gazdaságának energiaigényessége miatt azonban bonyolult geostratégiai játszmákra kényszerül. De eközben nemcsak a fejlett államok és a dinamikus fejlődő félperiféria függ az orosz energia-hordozóktól, hanem a termelők is függésbe kerülnek a felvevőpiacoktól. Ez a kialakuló kölcsönös függés, az interdependencia arra ösztönzi az európai államokat, hogy exportjukat és energiaimportjukat, egész gazdasági kapcsolatrendszerüket diverzifikálják, több lábra állítsák. További kötő elemet jelentenek a multinacionális nagyvállalatok, amelyek a tőkét, a technológiát és az infrastruktúrát adják. Ők biztosítják az energia kitermelés és szolgáltatás folyamatosságát, vagyis ennek a kölcsönös függésnek a minél zökkenőmentesebb fenntartását.

Szalay Erzsébettel és az anti-globalistákkal ellentétben én ebben látom a mai világrendnek azt a tényezőjét, amely egy „jó forgatókönyv” birtokában „megszelídítheti” a globális kapitalizmust. És akkor a „globális” egyáltalán nem negatív jelző lesz már, hanem fordítva, egy nagy lehetőség. Ez Magyarországnak is nagy lehetősége lehet, ha idejében felismerjük. Ha megfogadjuk a tanácsot, amelyet a magyar média egyik fő hőisének, Hodorkovsz-

kijnak a börtönből kicsempészett, az *Economist*-ban nemrég megjelent cikke ad: koncentráljunk az energia-hordozókra, és igyekezzünk több lábon állni! Hozzátehetjük még: ez cseppet sem fogja csökkenteni majd a szövetségi hűségünket.

Már a kissé esietett, és aztán összecsapott balkáni háború megmutatta, hogy mi az igazi tét. Az Adria csak egy közbülső állomás volt a Közel-Kelet és Közép Ázsia olajkincséhez vezető úton. 2001. szeptembere után nem volt már többé szükség aztán kerülőutakra. Az Antikrisztussá ki-nevezett Bin Laden búvóhelyére hivatkozva az amerikaiak megszállták Afganisztánt és a Kaszpi-tenger mindkét partjának jelentős részét, Üzbegisztánt és Tadzsisztánt, szoros gazdasági együttműködést alakítottak ki Azerbajdzsánnal és szegfűs, tulipános meg narancsos forradalmakat robbantottak ki számos országban, beleértve Grúziát és Ukrajnát is. A térség ezzel nyilvánosan is a jelenkori világpolitika egyik fő színterévé vált.

Oroszország és Irán a Kaszpi-tengert már 1996 novemberében belvíznek nyilvánította. Kazahsztán és Azerbajdzsán azonban nem volt hajlandó besorolni lelőhelyeit a közös olajkincsbe, és a szektorok szerinti felosztást követelte. Némi nyugati segítséggel Baku ugyanis az ázsiai olajkereskedelem központjává tehető, amennyiben megépítenek egy Oroszországtól független vezetékét, amely Iránon át a Perzsa-öbölbe vezetne. Türkmenistán is ugyanez az érdeke. Az USA és az EU Irán helyett azonban inkább az esetleges beltagra, Törökországra alapoz. A TACIS program keretében – igaz, eléggé vontatottan – egy 85 millió tonna évi kapacitású vezeték épül, amely Oroszország megkerülésével juttatja majd el a kazah olajat nyugatra.

Moszkva természetesen nem nézi mindent tétlenül. A Gazprom hozzákezdett egy, a Fekete-tenger alatt húzódó gázvezeték építéséhez az oroszországi Dzugbából a Kaukázus megkerülésével a török Samsun kikötőjéig. Ezzel próbálja magához kötni Törökországot, majd a vezeték Blue Stream néven történő meghosszabbítása után – Ukrajna megkerülésével – Romániát, Görögországot, és egy nagy elosztó megépítésével esetleg Magyarországot és Ausztriát. A Nyugat ezt próbálja ellensúlyozni a Nabucco vezetékkel, amely mind Oroszország mind Ukrajna megkerülésé-

vel fogja szállítani az iráni, azerbajdzsáni, kazah és türkmén gázt – szintén Törökországon, Bulgárián, Románián és Magyarországon keresztül Nyugat-Európába.

Magyarország tehát mind a két vezeték felépítésében érdekelt. Egyrészt, mert a két kínálat konkurenciát jelent majd egymásnak, és csökkentheti az árakat. Másrészt: mindkettő keresztülhalad rajtunk, és adottságaink igen kedvezőek a tároló és elosztó szerep ellátására. Így tehát nemcsak a magunk sebezhetősége csökkenne, hanem – az oroszokkal való jó viszony fenntartása mellett, sőt szinte ennek arányában – jelentősen hozzá is tudnánk járulni az EU energiagondjainak megoldásához. A transz-szibériai vasútvonal modernizálásával kapcsolatban felmerült aztán még egy lehetőség: betölthetnénk a nyugati végállomás, afféle rendező pályaudvar szerepét, ami szintén nagy üzlet lenne, ráadásul éppen a hatalmas foglalkoztatási gondokkal küzdő Kelet-Magyarországon.

A kérdés konkrétan is fel van téve tehát. És ha van ország, amelynek elsődendő nemzeti érdeke az interdependencia és a diverzifikáció, az éppen a mi hazánk. De amint Helsinkiben láttuk, az EU válasza sem valami szűzies elzárkózás, különösen a nagy országoké – nem. Ellenkezőleg. Lengyelország hisztérikus vétőjét az Energia Charta ellen többek között éppen az váltotta ki, hogy Angliának és Németországnak semmi kifogása sem volt az őt elkerülő, Balti-tenger alatti vezetékkel szemben, jöllehet az határozottan növeli „függségüket”. Mert hogy ők már tudják: ez a függőség kölcsönös ám!

A nyugati tőkének a Schröder ex-kancellár személyével megpecsételt beépülése az orosz kitermelésbe – és az oroszoké a nyugati szolgáltatásba – egészen új modellt hoz létre. Hogy Szalay Erzsébet kifejezését használjam, ez persze egyáltalán nem „szelídíti” meg majd az USA és Oroszország, illetve Kína harcát a Kaszpi-tenger medencéjének kincseiért, de számunkra – az új energiaforrások megjelenéséig is – lehetővé teszi majd a túlélést, sőt a továbbfejlődést. A konkrét lépéseket a politikusok – remélhetőleg kellő bölcsességgel és felelősséggel – megteszik majd. Mi pedig ismételjük meg addig is a kulcsszavakat! 1. Globalizmus, 2. Interdependencia, 3. Diverzifikáció. Még sokszor lesz szükségünk rájuk!

Páldi András UKRAJNAI VÁLTOZÁSOK

Ezekben a napokban éppen 15 éve annak, hogy Ukrajna, kiszakadva a Szovjetunióból, független, szuverén országgá lett. A kilencvenes évek fordulóján hazai és külföldi politológusok, nyugati politikusok jó része elképzelhetetlennek tartotta, hogy ez megvalósulhat. Miután, mégis megtörtént, arra számítottak, azt várták, az új állam mikor adja fel a harcot, mikor látja be, hogy nem lesz képes elavult gazdaságát a piacgazdaság útjára átvezetni, demokratikus államszervezetet és jogrendet kialakítani, mikor törik meg ellenállása a moszkvai politikai, gazdasági, nyomás alatt. Voltak, akik a katonai eszközök felhasználását is elképzelhetőnek tartották.

Mások helyeselték, örömmel üdvözölték az ukrán függetlenséget még nyugati kormánykörökben is. Elsősorban azért, mert Oroszország gyengítését látták benne, és Közép-Kelet Európa biztonságát erősítő tényezőként értékelték.

Nagy reményeket tápláltak a hirtelen megalakult, ukrán függetlenséget követelő pártok politikusai, akik teljes meggyőződéssel hangoztatták, hogy ha az ukrán nép szabad lesz, és nem kell ezután az oroszokat is „etetniük”, néhány év alatt elfogadják a nyugati életszínvonalat.

Itt, a Tagozatban, 1993-ban beszélünk utoljára az ukrainai változásokról. Sorra vettük a gyorsan zajló folyamatokat, örültünk az új szomszédnak, meg annak, hogy az orosz határ távolabbra került, de aggódtunk a nehézségek láttán, mégis reménykedtünk valamilyen kedvező kifejtésben. 1991-ben úgy gondoltuk, 1993-ban pedig már tapasztalataink alapján is mondhatuk, hogy Ukrajna jó szomszéd lesz, jó partner, és a kárpátaljai magyarok ügyében is könnyű lesz velük szót értenünk.

Három kérdésről fogok beszélni:

- Mit mondtunk 1993-ban?
- Mi jellemzi a helyzetet ma?
- Mi várható?

Mit mondtunk 1993-ban?

Az ukrainai helyzet értékelésében nem voltak jelentős különbségek közöttünk, ezért éles vitákra sem került sor. Néhány pontban összefoglalom megállapításaink leglényegesebb vonásait:

– A gazdasági függőség nem szüntethető meg belátható időn belül. Ezért az ukránok érdeke, hogy megállapodjanak Oroszországgal a gazdasági együttműködés – elsősorban az olaj- és gázimport – kérdéseiben. A kilencvenes évek elején ugyanis még éles politikai támadásoknak voltak kitéve azok az ukrán politikusok és kormánytagok, akik Moszkvával tárgyalni akartak. Volt olyan felszólaló, aki az ukrán gazdaság leszakadását elkerülhetetlennek tartotta.

– Az önállóság megszerzésekor az ukrán társadalom és a döntési helyzetbe került új politikai elit a dilemmák egész sorával került szembe. Ezek közül a legfontosabb az orientáció kérdése. Ukrajnát Oroszországhoz köti történelme, kultúrája, nyelve, gazdasági érdeke és geopolitikai helyzete. 1993-ban úgy tűnt, az ukrán kormány döntött, első határozatai között szerepelt a politikai semlegesség elfogadatasának, és a nyugati nemzetközi szervezetekbe, – elsősorban – a NATO-ba való belépésének szándéka. A nyugati kormányok segítséget ígértek e téren Ukrajnának, de a tagozati felszólalók nem hittek sem a törekvés megvalósíthatóságában, sem az ígéretek teljesítésében.

– Hangsúlyoztuk, hogy Ukrajna sohasem volt önálló állam, tapasztalatok nélkül kell egy demokratikus államot felépítenie, ezért sok nehézségre kell számítani, annál is inkább, mert a régi és az új elit rendkívül megosztott az ország előtt álló kérdésekben, de egyelőre csak jelszavak vannak, programok nincsenek.

– A parlament és a pártok tevékenysége a törvényhozásban kialakulatlan, sűrűn változó szabályok miatt ingatag, bizonytalan. A demokratikus jogállamot a szovjet viszonyokból nehéz lesz majd kialakítani. Az elnöki – parlamenti kormányzás zavarai, kialakulatlansága még sok gondot fog okozni, és a tekintélyuralom kialakulásának veszélyét is magában hordozza.

– A magyar sürgetésre meghozott ukrán kisebbségi törvény, a Tagozat értékelése szerint, megfelel a reálisan elvárhatónak, régóta követelt jogosítványokat ad a kisebbségeknek.

– Tabajdi Csaba hatféle lehetséges for-

gatókönyvet vázolt fel Ukrajna várható sorsáról. A legvalószínűbb változattal a Tagozat egyetértett. Fontosabb elemei:

- Az orosz-ukrán viszony normalizálódik. Az ellentéteket megoldják vagy elhalasztják a döntést.

- Oroszország új birodalomépítő ambíciói felelednek, de nem katonai erőt használ, hanem az olaj- és gáz fegyverével próbál befolyást szerezni Ukrajnában.

- Ukrajna külpolitikai lehetőségei túlságosan szűk területre szorulnak.

Mi jellemzi a helyzetet ma?

13 év után megállapíthatjuk, hogy helyesen ítéltük meg az ukrán helyzetet. Nem volt olyan megállapításunk, amelyiket most, 2006-ban vissza kellene vonnunk. Az a forgatókönyv van a megvalósulás útján, amelyiket Tabajdi Csaba fogalmazott meg. Sajnos, a problémák is csaknem ugyanazok, amik 13 évvel ezelőtt voltak.

A.) A kilencvenes éveket az éles politikai-ideológiai harcok jellemezték. Az újonnan szerveződött hazafias, olykor nacionalista nézeteket hangoztató pártok és a kommunista párt még hatalomban maradt erői között. A nacionalista-demokrata csoportosulás vezetői, oroszellenes indulataiknak engedve, az oroszoktól való teljes elszakadást követelte, a nyugati orientációt sürgette és ragaszkodott az ukrán területen maradt atomfegyverek megtartásához, az orosz helyett az ukrán nyelv széleskörű használatához.

Az ezredforduló táján szokatlan, de a polgári átalakulás természetes tartozéka, a gyorsan kialakult és megerősödött ukrán nagytőke megjelenése és fokozódó szerepe döbentette rá az ukránokat a változások lényegére. A valódi gazdasági, és egyre inkább a politikai hatalom az újjgazdagok, az oligarchák, a klánok kezébe került. Egyre nagyobb befolyást gyakorolnak a politikai döntésekre, de őket már nem a függetlenségi folyamat demokratikus eszméi lelkesítik, hanem továbbgazdagodási érdekeik és pozíciószerezési lehetőségeik. Nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy Ukrajna politikai, társadalmi, gazdasági életét lényegében négy nagy elitcsoport (négy régió) uralja: a donyeci (a szén ha-

talmán épül fel), a dnyepropetrovszki (hadiipar, kohászat), a kijevi (pénzügyi, igazgatási hatalom) és a leMBERGI (az ukrán nemzeti eszme iránti elkötelezettség alapján).

A politikai pártok egymás elleni harcában – kimondva vagy kimondatlanul – tükröződnek az oligarchák érdekei. Az egymással szembenálló klánok, illetve a parlamentben működő képviselőik nem elég erősek ahhoz, hogy a többiek felett hatalmat gyakoroljanak, de elég erősek, hogy a kormány által tervezett döntések meghozatalát, ha pedig ez nem sikerülne, a végrehajtását megakadályozzák.

B.) A rendszerváltoztatás után minden érintett országban visszaesett a gazdaság teljesítménye, és az amúgy sem magas életszínvonal. Olyan nagyméretű és hosszantartó hanyatlás azonban egyetlen volt szocialista országban sem következett be, mint Ukrajnában, és egyetlen egy sem lábalt ki olyan nehezen, mint Ukrajna. Nemzeti terméke mintegy 30–40%-kal csökkent az 1990 előtti szinthez képest, ami súlyos gondokat okozott a kilencvenes években, a lakosságnak pedig nehezen elviselhető életszínvonal csökkenést, a szegénység elmélyülését és kiterjedését hozta magával. Az ezredforduló után megindult a növekedés, de ami elveszett, már nem pótolható. A jólét látszatát keltik viszont a nyugati fogyasztási termékekkel megrakott üzletek. Az ukrán gazdaság modernizációja meg sem kezdődött, nyugati tőke alig-alig jelentkezik ukrainai befektetésre.

Janukovics miniszterelnök a napokban kijelentette, hogy az ország modernizálása útján, 5 év alatt, meg tudná duplázni a GDP-t, de ennek két előfeltétele van: 1.) politikai stabilitásra lenne szükség az országban, és 2.) évente 10md dollár külföldi tőke befektetésére. Nem tette hozzá, de kockázat nélkül kijelenthetjük, hogy a közeljövőben mind a két feltétel hiányozni fog.

C.) Az ukrán gazdaság az elmúlt évtizedek alatt „tervszerűen” összenőtt az orosz és a többi köztársaság gazdaságával, olaj- és gázellátása most is az oroszoktól függ, és exportját is többnyire Oroszország veszi át. Az ukrán döntéshozóknak tudomásul kellett venniük, hogy az olaj- és gázszámlát nem lehet gabonaexporttal kifizetni. Az előző esztendő olajszállítási kimaradása, és az orosz árdiktátum azt is

jelezte, hogy Oroszország – amikor jónak látja – élni fog az erősebb pozícióban lévőnek kijáró szereppel. A 90-es években Oroszország magára talált, tekintélyuralmi struktúrát alakított ki, meggazdagodott. Új birodalomépítési szándékokról is hallani, és szeretne nagyobb szerepet játszani a világpolitikában. E törekvés szerves része az Ukrajnára fokozódó nyomás, amellyel szemben az ukránoknak nincsenek eszközeik. (Az orosz gáz ára 2006-ig 50 dollár volt 1000 köbméterenként, 2006. elején 230 dollárra kívánta emelni, majd tárgyalások után 2007-re 130 dolláros árban egyeztek meg.)

D.) Ukrajnában elnöki-parlamentari kormányzati rendszer épült ki a függetlenné válás után. Ezzel együtt „róka fogta – csuka fogta” szituáció jött létre, sem az elnök, sem a parlament, és harmadikként a miniszterelnök sem képes győztesen kikerülni a politikai harcból, a küzdő felek egymás megbénításával vannak elfoglalva, ezért nem jut erő a demokratikus jogrend továbbfejlesztésére. Az elnöki-parlamentari rendszer furcsa egyvelege jött létre, a szereplők, intézmények jogállása gyakran változik. Sok kis párt harcol a pozíciókért, áttekinthetetlen számú érdekcsoport kóvályog a parlamentben, szövetségeket, még többet ígérő szövetségesre cserélgetve. Egyéb államhatalmi szervek tevékenységének jogi körülhatárolása sem pontos, és a parlamenten kívüli erők is ide-oda mozgatják a törvényesség határait. Gondok vannak az intézmények (ügyészség, bíróság, alkotmánybíróság) függetlenségével. A hírközlő szervek helyzete sem felel meg a sajtószabadság elveinek.

Tudjuk, Ukrajnának az eltelt 15 évben nagyobb nehézségekkel kellett megküzdenie rendszerének megváltoztatása terén, mint a többi volt szocialista országnak, olyan országban kellett demokratikus jogállamot megszerveznie, amelyik sohasem volt szabad, és sohasem volt önálló. Az ukrán politikai elit megtartotta ugyan az ország függetlenségét és egységét, megőrizte a társadalmi békét, megteremtette a demokratikus átalakulás nélkülözhetetlen feltételét, a többpárt-rendszert, de mind ez ideig nem volt képes hatékonyan működő politikai, jogi szisztémát kialakítani. Az itt mondottak megerősítése céljából idézem Milton Friedman elgondolkodtató önkritikáját: „Egy évtizeddel ezelőtt a volt szocialista országoknak azt ajánlottam: priva-

tizálni, privatizálni. Tévedtem. Kiderült, a jogrend valószínűleg fontosabb, alapvetőbb, mint a privatizáció.” (*Tüllerhelt demokrácia* című könyvben idézi Stumpf István, 78. oldal. Szerkesztette: Gombár Csaba, Századvég kiadó, 2006.)

Csak egy példa az elmúlt napokból: Viktor Baloga az Elnöki Titkárság vezetője elrendelte a legfőbb ügyész két helyettesének leváltását. Ugyan ezekben a napokban Viktor Balogát a Mi Ukrajnánk párt első számú vezetőjének választotta.

E.) A függetlenség megszerzése 1991-ben, a moszkvai puccs által előidézett szituáció gyors kihasználása eredményeképpen, viszonylag könnyen valósult meg. A függetlenség az ukránok ölébe pottyant, de nem tudtak vele mit kezdeni, mert az őket körülvevő valóság örökölt adottságai, a 70 éves szovjet múltjuk csapdájából nehéz kiszabadulni. A függetlenséget sürgető pártok lelkesedtek, de nem készültek fel az önállóságra, sem a politikai szisztémára, sem a jogi berendezkedésre, sem a gazdaság átalakítására nem voltak programok, még csak elképzelések sem. Ezért mindig a legsürgetőbb kérdések azonnali, nem mindig jól meggondolt megoldásával sodródtak előre – néha pedig hátra – az új állam építésében.

Távoli szemlélőként kénytelen vagyok azt mondani, hogy az ukrán társadalom sokféle változáson esett át az elmúlt 15 évben, de az alapvető ukrán dilemmák megoldatlanok maradtak. Ismert dolog, hogy e dilemmák megoldásáért nap, mint nap folyik a politikai küzdelem, de egyetértésre még semmiben sem jutottak. A döntésképtelenség mentségére sokféle jogos indok felhozható, de az is vitathatatlan, hogy a döntések hiánya bizonytalanságot, ideiglenességet, perspektívtalanságot tükröz, ami az ország teljesítőképességét feltétlenül mérsékli. Csak a legfontosabbakat említem:

- Politikai önállóság vagy csatlakozás Oroszországhoz?
- Nyugati orientáció vagy keleti?
- Elnöki kormányzati rendszer vagy parlamentnek felelős kormány?
- Centralizált hatalom vagy demokratikus öngazgatás?

F.) A fenti kérdések a függetlenné válás első napjától kezdve léteztek, megoldásra vártak. Vannak azonban olyan jelentős társadalmi jelenségek is, amelyek a szovjet időkben, az egységes szovjet nép kialakí-

tására törekvő politika hatására a felszín alatt szunnyadtak, és 1991 után, sőt pár évvel már a függetlenség megszerzése előtt, robbanásszerűen a felszínre törtek. Ilyenek:

- Ukránok vagyunk vagy oroszok?
- Ukrán nyelv vagy orosz nyelv?

A peresztrojka Ukrajnában az ukrán nyelv elnyomott helyzete elleni tiltakozás köntösében jelentkezett, ami gyorsan kibővült az ukrán identitás, az ukrán tudat fejlesztésének vágyával, majd a függetlenség követelésével folytatódott. Az ukrán nyelv használatát a függetlenség jeleként, az oroszoktól való politikai eltávolodás kifejezéséként értékelték. Kötelezővé tették a hivatalokban, ukránul kezdtek beszélni a parlamentben, az iskolákban az orosz helyett az ukrán tanítását írták elő.

A „forradalmi” hullám elvonulása után erősödni kezdett az orosz nyelv iránti nosztalgia, újra szaporodni kezdtek az orosz nyelven kiadott könyvek, az ukránok jelentős csoportjai ezután is oroszul beszéltek. Sok ukrán az orosz tartja anyanyelvének. Az emberek többsége, ha akarná se tudná eldönteni, hogy ukrán, orosz, zsidó, vagy fehérorosz származásúnak számít-e? De sokak számára ez nem is fontos, az iskolában, a katonaságnál, a munkahelyén oroszul beszélt, és megmaradt a megszokott nyelv használatánál.

Ez a helyzet nem kellene, hogy gondot okozzon, mégis borzolja a kedélyeket, az ukrán identitás bizonytalanságát jelzi. Talán arra vezethető vissza, amit Tamás Pál írt a *Kritika* 2003. júliusi számában: „Ukrajna az egyetlen nagy európai állam, ahol a tituláris nemzet, vagyis az ország névadójának etnikai konszolidációja még nem fejeződött be.” E tétel megerősítésére idézi azt is, amit Leonid Kucsma, volt államelnök írt könyvében: „*Ukrajnát már létrehoztuk, most magunkat, az ukránokat kell megalkotnunk*”.

Lehet, hogy ebben van az ukrán probléma gyökere?

G.) Végül szeretném bemutatni a jelenlegi ukrainai politikai harcok egyik, jelenleg is folytatódó epizódját.

A 2004. évi elnökválasztás körüli események, a „narancsos forradalom” volt eddig a legkeményebb összecsapás a szembenálló politikai erők között. Jusczenko és Timosenko és az őket támogató erők győztek, de kormányra lépve hamar szembekerültek egymással, Timosenko és pártja

ellenzékbe vonult. Lezajlott az orosz–ukrán olaj- és gázvita, stb. A 2006-os képviselői választást a két évvel ezelőtti vesztes, Janukovics és a Régiók Pártja nyerte meg, úgy gondolom, hogy Jusczenko kormányainak sikertelen működése és – részben – az orosz kormány Janukovicsot támogató politikája következtében. Janukovics miniszterelnök lett, és augusztusban Jusczenko államelnökkel kompromisszumot kötöttek, mely szerint az ország külpolitikai stratégiáját együtt fogják kialakítani. Az elnök hatáskörét némileg csökkentették az év során, de még mindig maradt a napi politikai ügyekben is beleszólási lehetősége. A kompromisszum pozitív lépésnek látszott, valójában azonban a „Ki az úr a háznál?” kérdésének eldöntéséhez vezető új harci terepet hoztak létre.

Az áldatlan helyzet jellemzésére röviden összefoglalom a csúcson folyó politikai, és személyes harc egyik jelenleg eléggé felárgolt epizódját:

A Mi Ukrajnánk, az elnök pártjának nevezett tömörülés, aminek Jusczenko a tiszteletbeli elnöke, csaknem összeroppant a vereség hatása alatt. A régi vezetők lettek a felelősök, a kongresszusukon megújulást követeltek. Jusczenko szélesebb bázisra épülő szövetségi rendszert és új vezetőket kért a kongresszustól. Ebben az időben belépett a pártba 3 új tag, Jusczenko három munkatársa: Viktor Baloga, az Elnöki Titkárság vezetője, és két helyettese: Arszenyij Jacenyuk és Viktor Bondár. Minden valószínűség szerint a párt tavaszi kongresszusán ők veszik át a párt vezetését. A nagy gond azonban a követendő politikával van. Az a kérdés, hogy ellenzékbe vonuljanak-e a párt parlamenti képviselői, vagy támogassák-e Janukovics kormányát? Úgy tartják, ha támogatják, elvesztik szavazóikat, ha ellenzékbe vonulnak, akár vissza is szerezhetik őket.

Az éles szembenállást betetőzte a NATO-hoz való közeledés körül fellángoló vita, ami mintegy csomópontja Ukrajna egyik sorsfordító kérdésének. Janukovics Brüsszelben bejelentette, hogy hazai támogatás hiányában (a lakosság többsége nem ért egyet a NATO-tagsággal) ideiglenesen leállítják a NATO-belépés előkészítését, Ukrajna belépése jelenleg nem aktuális – mondta. Jusczenko válaszul kijelentette: Ukrajna stratégiai célja ezután is az EU-hoz és a NATO-hoz csatlakozás. A lakosság – mondta – azért nem

támogatja a NATO-t, mert nem tud róla semmit, ezért információs kampányt kell folytatni a lakosság felvilágosítására.

Oroszország sietett kijelenteni, hogy Ukrajna csatlakozása a NATO-hoz hatással lenne az orosz–ukrán kapcsolatokra, és Oroszország biztonságára.

November közepén a Mi Ukrajnánk bejelentette, hogy ellenzékbe vonul. Úgy gondolták, hogy miniszterei ennek ellenére a kormányban maradhatnak. A Régiók Pártja azonban, azon az alapon, hogy nem lehet egyszerre a kormányban is, és ellenzékben is lenni, szavazattöbbséggel eltávolította őket a kormányból, köztük a Taraszjuk külügyminisztert és Lucenko belügyminisztert. Csakhogy e két minisztert az államelnök nevezi ki, felmentésük tehát törvénytelen. Ezért Jusczenko újra kinevezte Taraszjukot, hiszen neki kulcsszerepe van a NATO-körül vitákban. Ennek ellenére a kormány ülésére be sem engedték. Jogilag kezelhetetlen helyzet. De ezzel még nincs vége. Ha egy hónapon belül a külügyminiszter helyett nem állítanak másikat, akkor az elnök feloszlathatja a parlamentet.

Janukovics eközben az USA-ba kívánt utazni kapcsolatépítés és támogatás-szerzés céljából, de Jusczenko letiltotta az utazást, mert a miniszterelnök nem nyújtotta be neki a tárgyalási irányelveket. Janukovics pótolta a mulasztást, de válaszul, – a szokásokkal ellentétben – nem vitte magával a tárgyalásokra Taraszjuk külügyminisztert.

Mi várható?

Feltettem ezt a kérdést, de – be kell valanom – nem tudom a választ.

Ha innen távolról nézem a kijevi politikai helyzetet, levonhatok néhány következtetést, de lehet, hogy nem helyesek ma sem, holnap pedig már biztosan nem:

a.) A narancsos forradalom erőteljes kísérlet volt arra, hogy Ukrajna egyoldalú orosz kapcsolatai mellett, az európai integrációs szervezetekkel is valamiféle együttműködési formákat alakíthasson ki, vagyis megoldást találjon Ukrajna legfontosabb sorskérdésére. Jusczenko és Timosenko szövetsége hamarosan felbomlott, a parlamenti választásokat elvesztették, azóta pedig minden hír arról szól, hogy egymás után hagyják ott a pártot a régi vezetők, és újat alapítanak. Mások, főként a vállalkozók meg egyenesen a

Régiók Pártjába tartanak. Kérdés, hogy a letargikus állapotban lévő jobboldalon lesz-e olyan vezető, aki újra képes lesz újjászervezni a pártot.

b) A Régiók Pártja a győzelem után magabiztos lépéseket tesz irányvonalának érvényesítésére (a partneri viszony helyreállítása az oroszokkal, NATO-ba történő belépés elhalasztása). A gazdaság helyzete azonban nem biztató, a GDP csökkent, az infláció nőtt, és nőtt az

államadósság is. De ennek az oldálnak van egy nagy előnye ellenfelével szemben, támogatja őket Putyin, aki december 22-én Kijevbe látogat. A dátum a Szovjetunió széthullásának 15. évfordulóját jelzi. Ebből az alkalomból akár valamilyen bejelentésre is sor kerülhet a két ország együttműködése terén.

Hosszabb távra gondolva pedig azt mondanám, hogy az 1993 óta eltelt évek legfőbb tanulsága az, hogy Ukrajnának

nincs elegendő ereje az ország modernizációjához, és nem képes Oroszországtól független eredményes külpolitikát és gazdaságpolitikát folytatni.

Magyarország abban érdekelt ma is, hogy Ukrajna független legyen, demokratikus átalakulása folytatódjon, a gazdasági fejlődése felgyorsuljon, és számíthassunk Ukrajnára, mint középkelet európai biztonság egyik fontos tényezőjére.

Közös megemlékezés az 1956-os forradalom 50. évfordulóján az Európai Parlamentben

Nemzetpolitikai Tagozat 2006

Dr. Tabajdi Csaba a Nemzetpolitikai Tagozat elnöke

közgazdász, kandidátus

Az MSZP EP delegáció vezetője

A Dél-Alföldi Régió képviselője

A Mezőgazdasági Bizottság főtagja

A Külügyi Bizottság tagja

Az Emberi Jogi Albizottság főtagja

A Nemzeti Kisebbségügyi Intergroup elnöke

A Finnugor Fórum elnöke

Brüsszel

Parlement Européen

Rue Wiertz

B-1047 Bruxelles

ASP 13G107

tel: +32 (0) 228 47821

fax: +32 (0) 228 49821

email:

ctabajdi@europarl.eu.int • www.tabajdi.hu

Budapest:

Képviselői Irodaház

Széchenyi rakpart 19.

1358-Budapest

tel.: +36 1/441-5933

fax.: +36 1/441-5939

Dél-Alföld

Mozgó Képviselői

Iroda

email: szanki@t-online.hu

Szakértő: Korányi Dávid (+32-228-47821); david.koranyi@epmszp.hu